

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI
SINIF ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI
2015-YL-046

**SINIF ÖĞRETMENİ ADAYLARININ DİJİTAL
VATANDAŞLIK DÜZEYLERİ İLE SİBER
ZORBALIK EĞİLİMLERİ ARASINDAKİ
İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**

HAZIRLAYAN

Hilal SAKALLI

TEZ DANIŞMANI

Yrd. Doç. Dr. Serdar ÇİFTÇİ

AYDIN-2015

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

İlköğretim Anabilim Dalı Sınıf Öğretmenliği Yüksek Lisans Programı öğrencisi Hilal SAKALLI tarafından hazırlanan “Sınıf Öğretmeni Adaylarının Dijital Vatandaşlık Düzeyleri ile Siber Zorbalık Eğilimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” başlıklı tez, 08.07.2015 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Kurumu	İmzası
Başkan: Yrd. Doç. Dr. Serdar ÇİFTÇİ	ADÜ Eğitim Fakültesi	
Üye : Yrd. Doç. Dr. Soner ALADAĞ	ADÜ Eğitim Fakültesi	
Üye : Yrd. Doç. Dr. Mustafa AKKAYA	ADÜ Eğitim Fakültesi	

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu yüksek lisans tezi, Enstitü Yönetim KurulununSayılı kararıyla tarihinde onaylanmıştır.

Prof. Dr. Recep TEKELİ
Enstitü Müdürü

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

...../...../2015

Hilal SAKALLI

ÖZET

SINIF ÖĞRETMENİ ADAYLARININ DİJİTAL VATANDAŞLIK DÜZEYLERİ İLE SİBER ZORBALIK EĞİLİMLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Hilal SAKALLI

Yüksek Lisans Tezi, İlköğretim ABD

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Serdar ÇİFTÇİ

2015, 169 sayfa

Bu araştırmanın temel amacı, sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimlerinin belirlenmesi; adayların dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkinin ortaya konulmasıdır. Araştırmanın çalışma grubunu 2014 – 2015 eğitim öğretim yılında Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği bölümünde öğrenim gören sınıf öğretmeni adayları oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak; sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık düzeylerini belirlemek için İşman ve Güngören (2014) tarafından geliştirilen “Dijital Vatandaşlık Ölçeği” ve siber zorbalık eğilimlerini belirlemek için Türkoğlu (2013) tarafından geliştirilen “Siber Zorbalık Tutum Ölçeği” uygulanmıştır.

Araştırma sonucunda, sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan korelasyon analizinde, orta düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur ($r= 0.333$, $p<.01$). Sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık düzeyleri ile günlük internette harcanan süre ve algılanan internet kullanım becerisi değişkenleri arasında anlamlı farklılığın olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Cinsiyet, sınıf düzeyi, internet kullanım yılı değişkenleri ile dijital vatandaşlık düzeyi arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Sınıf öğretmeni adaylarının siber zorbalık eğilimleri ile cinsiyet ve sınıf düzeyi değişkenleri arasında anlamlı farklılığın olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İnternet kullanım yılı, günlük internette harcanan süre ve algılanan internet kullanım becerisi değişkenleri ile siber zorbalık eğilimleri arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

ANAHTAR KELİMELELER: Dijital Vatandaşlık, Siber Zorbalık, Sanal Zorbalık, Öğretmen Adayları

ABSTRACT

THE INVESTIGATION OF THE RELATION BETWEEN DIGITAL CITIZENSHIP LEVELS AND TENDENCIES TO CYBER BULLYING OF PRIMARY PRESERVICE TEACHERS

Hilal SAKALLI

M. Sc. Thesis in Educational Sciences

Thesis Supervisor: Asist. Prof. Serdar ÇİFTÇİ

The main objective of this research is defining the relationship between the digital citizenship levels and their tendencies to cyber bullying by defining their tendencies to cyber bullying and digital citizenship levels. Population of the study consists of all the primary preservice teachers of Department of Primary School Teacher Education at Adnan Menderes University in 2014-2015 academic year. As a Digital Citizenship Scale, “Cyber Bullying Attitude Scale” improved by Türkoğlu (2013) is used to define the primary preservice teachers’ cyber bullying tendencies and “Digital Citizenship Scale” improved by İşman and Güngören (2014) is used to define their digital citizenship levels.

It was found that there is a statistically significant medium level and positive correlation between digital citizenship levels and tendencies to cyber bullying ($r= 0.333$, $p<.01$). The research revealed significant differences between primary preservice teachers digital citizenship levels and daily usage of internet and perceived internet skills variables. Moreover, no significant difference was found between the digital citizenship levels and the variables including gender, school grade and internet usage year. The research revealed significant differences between primary preservice teachers’ tendencies to cyber bullying and the gender and school grade variables. However, no significant difference was found between the cyber bullying tendency and the variables including internet usage year, daily usage of internet and perceived internet skills.

KEYWORDS: Digital Citizenship, Cyber Bullying, Virtual Bullying, Preservice Teachers.

ÖNSÖZ

Tanıdığım günden bugüne beni sürekli destekleyen, eleştirel ve yapıcı fikirleriyle yönlendiren, yolumu aydınlatan, araştırmanın tüm aşamasında emeği geçen, değerli zamanını hiçbir şekilde esirgemeyen kendisini tanımakta onur ve mutluluk duyduğum kıymetli danışmanım Yrd. Doç. Dr. Serdar Çiftci'ye sarf ettiği emek ve özenli katkılarından dolayı sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Bana inanarak lisansüstü eğitime adım atmam için beni cesaretlendirip yoluma ışık tutan, tezimi değerlendirmek için zamanını ayıran değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Soner Aladağ'a; tezimin jüri üyeliğini kabul ederek tezime katkılar sağlayan sevgili hocam Yrd. Doç. Dr. Mustafa Akkaya'ya teşekkürlerimi sunarım.

Eğitim sürecinde bilgilerini ve desteklerini hiç esirgemeyen Sayın Doç. Dr. Cumali Öksüz'e, Doç. Dr. Kerim Gündoğdu'ya, Yrd. Doç. Dr. Esin Acar'a ve bütün hocalarıma destekleri ve katkıları için teşekkür ederim. Daha sayamadığım araştırmada emeği geçmiş tüm dostlarıma teşekkürlerimi sunuyorum.

Lisansüstü eğitimim boyunca her türlü desteği ve yardımı benden esirgemeyen, her zaman yanımda olduğunu bana hissettiren anneme, babama ve kardeşime sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Hilal SAKALLI

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI	v
ÖZET	vii
ABSTRACT	ix
ÖNSÖZ	xi
SİMGELER DİZİNİ.....	xvii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xix
TABLolar DİZİNİ	xxi
EKLER DİZİNİ.....	xxiii
GİRİŞ	1
1. ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	3
1.3. Araştırmanın Önemi.....	4
1.4. Varsayımlar	6
1.5. Sınırlılıklar	6
1.6. Tanımlar	7
1.7. Materyal ve Yöntem.....	7
1.7.1. Araştırmanın Modeli	7
1.7.2. Evren ve Örneklem	8
1.7.3. Veri Toplama Araçları	10
1.7.3.1. Kişisel Bilgi Formu	10
1.7.3.2. Dijital Vatandaşlık Ölçeği	10
1.7.3.3. Siber Zorbalık Tutum Ölçeği	12
1.7.4. Verilerin Analizi.....	13

1.8. Kaynak Özetleri (Literatür Özeti).....	14
1.8.1. Dijital Vatandaşlık İle İlgili Kaynak Özetleri.....	14
1.8.2. Siber Zorbalık İle İlgili Kaynak Özetleri.....	22
2. KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	41
2.1. Dijital Vatandaşlık ve Boyutları.....	41
2.1.1. Dijital Vatandaşlık Nedir?.....	44
2.1.2. Dijital Vatandaşlık Kavramı Nasıl Ortaya Çıkmıştır?.....	55
2.1.3. Dijital Vatandaşlığın Boyutları.....	56
2.1.3.1. Dijital Erişim.....	58
2.1.3.2. Dijital Ticaret.....	60
2.1.3.3. Dijital İletişim.....	65
2.1.3.4. Dijital Okuryazar.....	67
2.1.3.5. Dijital Etik.....	71
2.1.3.6. Dijital Kanun (Hukuk).....	74
2.1.3.7. Dijital Hak ve Sorumluluklar.....	76
2.1.3.8. Dijital Sağlık.....	77
2.1.3.9. Dijital Güvenlik.....	81
2.2. Siber Zorbalık Ve Türleri.....	84
2.2.1. Zorbalık Nedir?.....	84
2.2.2. Siber Zorbalık Nedir?.....	85
2.2.3. Geleneksel Zorbalık ve Siber Zorbalık.....	90
2.2.4. Siber Zorbalık Türleri/Siber Zorbalığın Görülme Biçimleri.....	92
2.2.5. Siber Zorbalık Araçları.....	97
2.3. Dijital Vatandaşlık Ve Siber Zorbalık.....	100
3. ARAŞTIRMA BULGULARI.....	103
3.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum.....	103

3.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum.....	105
3.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum.....	117
3.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum	118
3.5. Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum	124
TARTIŞMA VE SONUÇ	130
KAYNAKLAR	141
EKLER.....	165
ÖZGEÇMİŞ	169

SİMGELER DİZİNİ

BİT: Bilgi ve İletişim Teknolojileri

ETKK: Elektronik Ticaret Koordinasyon Kurulu

ISTE: Uluslararası Eğitim Teknolojileri Standartları (International Society for Technology in Education)

MMS: Multimedya Mesaj Servisi (Multimedia Messaging Service)

NETS: Ulusal Eğitim Teknoloji Standartları (The National Educational Technology Standards)

NETS-S: Öğrencilere Yönelik Eğitim Teknolojisi Standartları (National Educational Technology Standards for Students)

NETS-T: Öğretmenlere Yönelik Eğitim Teknolojisi Standartları (National Educational Technology Standards for Teachers)

NETS-A: Yöneticilere Yönelik Eğitim Teknolojisi Standartları (National Educational Technology Standards for Administrators)

NETS-C: Eğitim Koçlarına Yönelik Eğitim Teknolojisi Standartları (National Educational Technology Standards for Coaches)

NETS-CSE: Bilgisayar Bilimi Eğiticilerine Yönelik Eğitim Teknolojisi Standartları (National Educational Technology Standards for Computer Science Educators)

OECD: İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (Organization of Economic Coopertation and Development)

SMS: Kısa Mesaj Servisi (Short Message Service)

TDK: Türk Dil Kurumu

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

WTO: Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organization)

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2.1. Dijital Vatandaşlığın Boyutları	56
Şekil 3.1. Sınıf Öğretmeni Adaylarının Dijital Vatandaşlık Düzeyleri İle Siber Zorbalık Tutumları Arasındaki İlişkiyi Gösteren Serpilme Diyagramı	124

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1.1. Sınıf Öğretmeni Adaylarının Kişisel Değişkenlere İlişkin Dağılımları..9	
Tablo 2.1. NETS-S, NETS-T, NETS-A ve NETS-C Standartları.....45	
Tablo 2.2. Dijital Yerlilik ve Dijital Göçmenliği Temsil Eden Kavramlar.....51	
Tablo 2.3. Prensky'nin Dijital Yerlilerinin 10 Öğrenme Tercihleri ve Geleneksel Eğitimin Sağladıkları53	
Tablo 2.4. Ribble'nin Dijital Vatandaşlık Kavramının Dokuz Boyutunu Üç Tema Altında Açıklaması58	
Tablo 2.5. Niteliği ve Fonksiyonuna Göre Elektronik Ticaret Araçları.....62	
Tablo 2.6. Elektronik Ticaretin Alıcılar ve Satıcılar Açısından Yararları64	
Tablo 2.7. İletişim Biçimleri ve Destekleyen Dijital Ortamlar ile İşlevleri66	
Tablo 3.1. Dijital Vatandaşlık Ölçeği ve Alt Ölçeklerinin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri103	
Tablo 3.2. Dijital Vatandaşlık Ölçeği ve Alt Faktörlerinin Cinsiyete İlişkin T-Testi Sonuçları105	
Tablo 3.3. Dijital Vatandaşlık Ölçeği ve Alt Faktörlerinin Sınıf Düzeyine Göre ANOVA Sonuçları.....107	
Tablo 3.4. Dijital Vatandaşlık Ölçeği ve Alt Faktörlerinin İnternet Kullanım Yıllarına Göre ANOVA Sonuçları109	
Tablo 3.5. Dijital Vatandaşlık Ölçeği ve Alt Faktörlerinin Günlük İnternette Harcanan Süreye Göre ANOVA Sonuçları111	
Tablo 3.6. Dijital Vatandaşlık Ölçeği ve Alt Faktörlerinin Algılanan İnternet Kullanım Becerilerine Göre ANOVA Sonuçları114	
Tablo 3.7. Siber Zorbalık Tutum Ölçeği ve Alt Faktörlerinin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri117	
Tablo 3.8. Siber Zorbalık Tutum Ölçeği ve Alt Faktörlerinin Cinsiyete İlişkin T-Testi Sonuçları118	
Tablo 3.9. Siber Zorbalık Tutum Ölçeği ve Alt Faktörlerinin Sınıf Düzeyine Göre ANOVA Sonuçları.....120	

Tablo 3.10. Siber Zorbalık Tutum Ölçeği ve Alt Faktörlerinin İnternet Kullanım Yıllarına Göre ANOVA Sonuçları.....	121
Tablo 3.11. Siber Zorbalık Tutum Ölçeği ve Alt Faktörlerinin Günlük İnternette Harcanan Süreye Göre ANOVA Sonuçları.....	122
Tablo 3.12. Siber Zorbalık Tutum Ölçeği ve Alt Faktörlerinin Algılanan İnternet Kullanım Becerilerine Göre ANOVA Sonuçları.....	123
Tablo 3.13. Dijital Vatandaşlık Ölçeği ve Siber Zorbalık Tutum Ölçeği Arasındaki İlişki Düzeylerinin Çözömlenmesi (Korelasyon).....	125

EKLER DİZİNİ

EK 1.: Kişisel Bilgi Formu.....	165
EK 2: Dijital Vatandaşlık Ölçeği.....	166
EK 3: Siber Zorbalık Tutum Ölçeği.....	167

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR

Bu bölümde sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimlerini belirleyerek; adayların dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkinin saptanmasına yönelik; problem durumu, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi, varsayımlar, sınırlılıklar ve tanımlar üzerinde durulmuştur.

1.1. Problem Durumu

Toplumda yaygın olarak kullanılmaya başlanan ve yaşantımızın önemli bir parçası haline gelen internet teknolojileri her alanda kullanılmaktadır. İnternet; bilgiye ulaşmada ve bilgiyi paylaşmada sınırları ortadan kaldıran bir araç olarak önemli bir yere sahiptir. İnternet teknolojileri bireylerin ihtiyaç duyduğu bilgiye ulaşmayı ve iletişim kurmayı sağlamakla birlikte, şarkı, resim, metin vb. dosyaları kullanma, sağlık ve diğer kamu hizmetlerine erişme, oyun oynama, alışveriş yapma, kurumlar arası işbirliği yapma, eğitim-öğretim hizmetlerinde kullanma ve vatandaşlık işlemlerini internet üzerinden yürütme gibi birçok etkinliklerin daha kolay yapılmasına imkan sağlamaktadır. Aynı zamanda mobil teknolojilerin gelişimi de bireylerin dijital dünyasını genişleterek, internete giriş araçlarını da zenginleştirmektedir. Bu dijital teknolojiler sayesinde bireylerin topluma katılımları da kolaylaşmaktadır.

Nachmias, Mioduser ve Shemla (2001)'a göre internet teknolojisindeki hızlı gelişme bilgi çağının en büyüleyici özelliklerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bilgiye ulaşmamızı, çevrimiçi olarak yeni iletişim, ticaret, kültür, eğlence ve eğitim olanaklarına kavuşmamızı sağlamaktadırlar. Dijital teknolojilerin tüm alanlarda gelişmesiyle birlikte, teknoloji insanlara sosyal ve kültürel anlamda gerek araç gerekse amaç olarak büyük kolaylıklar ve imkanlar sunmaya başlamıştır. Bilgisayarlar, cep telefonları ve internet sayesinde iletişim kolaylaşmaktadır. İnternet ve sanal kütüphaneler ile aranılan bilgiye kolaylıkla ulaşılabilmektedir.

İnternet kullanımı son yıllarda oldukça hızlı gelişerek keyfi olmaktan çıkıp bir zorunluluk haline gelmektedir. İnternet sayesinde banka işlemleri yapmak, ders

çalışmak, bilgiye erişmek, bilgiyi paylaşmak, oyun oynamak, iletişim kurmak gibi birçok etkinlikler olanaklı hale gelmiştir (Rosenberg, 2004). Günlük hayattaki davranışlarımızda yer alan her türlü işlem, dijital araç-gereçlerin kullanılmasıyla geleneksel kalıplardan dijital kalıplara doğru değişmektedir. İnternet kullanımının gün geçtikçe artması, her türlü bilgiye kolaylıkla ve denetimsiz şekilde ulaşılması beraberinde olumsuz sonuçları da getirmektedir. İnternet, iletişimi sağlayan ve destekleyen bir araçken; siber zorbalık, internet bağımlılığı, cinsel ve kültürel eşitsizliklere yol açan bir risk faktörü olarak da ele alınabilir. Bu risklerden en çok etkilenecek olan bireyler gerekli dijital okuryazarlığını henüz edinememiş bireyler olabilir. İnternet vatandaşı olmanın gerektirdiği hak ve sorumluluklar bireylerin dijital donanımlarının güçlü olmasını gerekli kılmaktadır.

Dijital vatandaş, teknolojinin gelişmesi ile resmi işlemler, ticaret, sosyal iletişim, eğitim gibi alanlarda bilgi teknolojilerini bilinçli şekilde kullanma becerisine sahip olan kişi olarak ifade edilebilir. Teknolojiyi kullanırken uygun ahlaki davranışlarda bulunma dijital vatandaşlığın önemli sorumlulukları olarak gösterilebilir. Bu doğrultuda dijital vatandaşlık kısaca dijital vatandaşların teknoloji kullanımı ile ilgili sorumluluk sahibi davranış normları olarak tanımlanmaktadır (Mossberger, Tolbert, ve S. McNeal, 2007).

Dijital teknolojilerde bilgide üretim ve sosyalleşme gibi fırsatların yanı sıra kişisel bilgilerin istismarı, uygunsuz içeriklere maruz kalma yani siber zorbalık gibi sorunlar da yer almaktadır. Gençlerin birbirlerine hakaret etmeleri, iftiralarda bulunmaları, özel bilgilerini ya da uygunsuz görüntülerini zarar vermek kastı ile kullanmaları gibi durumlarla sık sık karşılaşılabilir.

Siber zorbalık, iletişim araçlarının kendini savunamayan bireye karşı kötü amaçlı kullanılması olarak ele alınabilir ya da internet üzerinden yapılan tacizi ifade etmek için kullanılabilir. Uluslararası alanyazında siber zorbalık, “Diğer kişilere zarar vermek amacıyla, bir birey ya da grup tarafından, elektronik posta, cep telefonu, çağrı cihazı, kısa mesaj servisi ve web siteleri gibi bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımını içeren; kasten, tekrarlayıcı bir şekilde ve düşmanca davranışları destekleyen davranışlar” olarak tanımlanmaktadır (Arıca, 2009). Siber zorbalık elektronik posta, web siteleri, forumlar, sohbet odaları, cep telefonu, sosyal paylaşım siteleri (Facebook, twitter, vb.) aracılığıyla gerçekleştirilebilir. Bu araçlarda yapılan zorbalık davranışlarına örnek olarak elektronik posta ya da cep

telefonu mesajı ile aşağılayıcı, alay edici, tehditkâr veya şiddet içeren mesajlar göndermek ve karşıdaki bireye ilişkin küçültücü web sayfaları hazırlamak verilebilir.

Günümüzde dijital araçlarının gelişmesi ile pek çok alanda yaşanan değişim bireylerin internete daha fazla zaman ayırmasına neden olmaktadır. Özellikle üniversite öğrencilerinin interneti eğitim aracı olarak kullandıkları bilinen bir durumdur. Öğretmen adaylarının bilgi edinmede interneti birincil kaynak olarak gördükleri Tuncer, Yılmaz ve Tan (2011)'ın araştırma bulgularına yansımıştır. Öğretmen adaylarının internet kullanımının artmasıyla internete yönelik olumsuzluklar da artış gözlenmektedir.

İnternetin, güvensiz ve bilinçsiz kullanılması bireyler üzerinde olumsuz etkiler oluşturabildiği gibi birtakım sosyal ve psikolojik etkilere de sebep olmaktadır (Bayzan ve Özbilen, 2011). Bilişim ve iletişim teknolojileri bireylere kimliğini gizleyebilme fırsatı sunmaktadır. Bireylerin bu teknolojileri, sanal ortamlarda denetim mekanizmasının kaybolmasından dolayı sahte hesaplar açma, zararlı e-postalar gönderme, başkalarına hakaret etme gibi zararlı davranışlar göstermek için de kullandıkları ifade edilmektedir (Peker ve Eroğlu, 2015).

Siber zorbalık dünyanın her yerinde giderek büyüyen bir sorun olarak kabul edilmektedir (Marczak ve Coyne, 2010). Bu tür zararlı davranışlar bireyler arasında olumsuz ilişkilere yol açabilmekte ve bilişim ve iletişim teknolojilerinin kötü amaçla kullanımını içermektedir.

Dijital ortamlardaki ihtiyaçlar doğrultusunda dijital vatandaş olan bireyler yararlı içerikleri kullanabilecekleri gibi internette yaptıkları faaliyetler, onları siber zorbalığın hedefi haline getirebilmektedir. Dijital ortamların getirdiği olumlu özellik olarak düşünülen dijital vatandaşlık ile olumsuz bir özellik olarak düşünülen siber zorbalık arasında ne tür bir ilişki olduğu bu araştırma ile ortaya konulmuştur.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimlerini belirleyerek; adayların dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkiyi saptamaktır.

Bu temel amacın yanı sıra aşağıdaki alt amaçlara da yanıt aranmıştır:

1. Sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık düzeyleri nedir?
2. Sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık düzeyleri;
 - cinsiyete,
 - sınıf düzeyine,
 - internet kullanım yılına,
 - günlük internette harcanan süreye,
 - algılanan internet kullanım becerisine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
3. Sınıf öğretmeni adaylarının siber zorbalık eğilimleri nedir?
4. Sınıf öğretmeni adaylarının siber zorbalık eğilimleri;
 - cinsiyete,
 - sınıf düzeyine,
 - internet kullanım yılına,
 - günlük internette harcanan süreye,
 - algılanan internet kullanım becerisine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
5. Sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

1.3. Araştırmanın Önemi

Bilgi ve iletişim teknolojileri geliştikçe teknolojinin kullanımı ile ilgili sorunlar da artmaktadır. Bu nedenle teknolojik davranışlar ile ilgili değerlerin, etik kuralların ve bilincin oluşturulması bireyleri doğru davranışlara

yöneltebilmektedir. Bu bilinç oluşturulmadığı takdirde, uygunsuz davranışlarla karşılaşıldığı görülmektedir. Özellikle son yıllarda dijital vatandaşlık (İşman ve Güngören, 2014; Kaya ve Kaya, 2014; Çubukçu ve Bayzan, 2013; Ribble, 2012) ve siber zorbalık (Thomas, 2014; Horzum ve Ayas, 2014; Tanrıkulu ve Kınay, 2013) ile ilgili araştırmalar yoğunlaşmıştır. Bireylerin teknolojiyi doğru kullanarak bu iki kavram ile ilgili bilgi sahibi olmaları ve dijital vatandaşlık ile siber zorbalık eğilimlerinin farkında olmaları önemlidir.

Dijital vatandaşlık, teknolojinin uygun kullanımı ile ilişkili standartlardır. Teknolojinin hayatın bir parçası olduğu günümüzde, doğru ve etkili kullanımının gündeme gelmesi kaçınılmazdır. Bu bağlamda, dijital vatandaşlık dijital teknolojiyi kullanabilmenin ötesindedir; doğru ve amaca uygun bir şekilde kullanmayı da kapsamaktadır. Dijital vatandaşlık kavramı gün geçtikçe daha da önem kazanmaya başlayan kavram haline gelmektedir. Araştırmalar çoğunlukla dijital vatandaşlığın gizlilik ve güvenlik, erişim, iletişim, sağlık ve etik boyutları üzerine yapılmıştır (Kaya ve Kaya, 2014; Çubukçu ve Bayzan, 2013).

Siber zorbalık, dijital teknolojileri kullanarak bireylere zarar verme davranışdır. Alanyazında yapılan ilk araştırmalarda siber zorbalığın daha çok internet kullanımına ilişkin çalışmalar içerisinde alt başlıklardan biri olarak ele alındığı görülmektedir. Daha sonraki araştırmalar, siber zorbalığın bilgi ve iletişim teknolojileri bağlamında tanımlanması, yaygınlığı, cinsiyete göre farklılıkları ve geleneksel zorbalık ile siber zorbalık arasında oluşan ilişki (Tanrıkulu, 2013; Topçu ve Erdur-Baker, 2007) üzerine yapılmıştır. Ancak siber zorbalık durumlarının giderek artması, bu konuya odaklanan nitelikli çalışmaların sayısının artması gerekmektedir.

Dijital vatandaşlık ve siber zorbalık konuları alanyazında yeni kavramlar olmakla birlikte, bu iki kavramın birçok değişkenle birlikte incelendiği ama dijital vatandaşlık ile siber zorbalık eğiliminin birlikte incelenmediği görülmektedir. Siber zorbalığın bilgi ve iletişim teknolojileri kullanılarak yapılan bir zorbalık türü olduğu, bireylerin kişisel bilgilerinin sanal ortamlarda bilinçsizce paylaşılabildiği görülmektedir. Son zamanlarda gelişen teknolojiyle birlikte mobil iletişim araçlarının yaygınlaşması ve Web 2.0 teknolojilerinin de getirdiği sosyal paylaşımların kolaylığı, insanları kişisel bilgilerini paylaşma eğilimine götürmektedir (Arıcak, Kınay ve Tanrıkulu, 2012). Bu nedenle bireylerin dijital

vatandaşlık düzeylerinin siber zorbalık eğilimlerini etkilediği düşünülmektedir. İnsanlar, internet ve dijital teknolojiler aracılığıyla, e-posta gönderebilir, kendi web sitelerini oluşturabilir, cep telefonu üzerinden metin mesajları ve görüntüleri gönderebilir, sohbet aracılığıyla birbirleriyle iletişim sağlayabilir, sohbet odalarında sohbet edebilir, forumlarda görüş/karar belirtebilir ve gençlik sitelerinde yeni arkadaşlar arayabilirler (Willard, 2007). Dijital ortamdaki davranışların çeşitliliği göz önüne alındığında bir dijital vatandaş zararlı erişim kaynaklarının kurbanı olabilir ya da kişisel bilgi istismarlarına maruz kalabilir.

Yukarıda belirtilen açıklamalar doğrultusunda bu çalışma, günümüz bilgi ve teknoloji çağının gerçek yaşamımıza etkilerini anlayabilmek için; dijital vatandaşlık kavramının anlaşılması ve siber zorbalık eğilimlerinin farkında olunması açısından önem taşımaktadır. Toplumun gereksinim duyduğu insan profiline uygun bireyler yetiştirme sorumluluğunu üstlenmiş olan eğitim kurumlarından beklenen, bilgi beceriyle donatılmış (bilgiye ulaşabilen, kullanabilen, iletebilen ve üretebilen), teknolojiyi kullanabilen ve kendi kendisine öğrenebilen (öğrenmeyi öğrenmiş) bireyler yetiştirmeleridir (Akkoyunlu ve Kurbanoglu, 2003). Ayrıca bu çalışma eğitim-öğretim bağlamında düşünüldüğünde, geleceğin öğretmenleri olarak eğitim fakültesi öğrencilerinin dijital vatandaşlık düzeylerini geliştirmeleri ve siber zorbalık eğilimlerini kontrol etmeleri beklenmektedir. Bu çalışma, sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimlerini belirleyerek ve adayların dijital vatandaşlık ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkiyi saptayarak dijital vatandaşlık ve siber zorbalık ile ilgili alanyazına katkı sağlanmasını hedeflenmiştir.

1.4. Varsayımlar

- Araştırmaya katılan sınıf öğretmeni adaylarının ölçek sorularını içtenlikle cevaplandığı varsayılmıştır.
- Sınıf öğretmeni adaylarının kişisel bilgilere doğru cevap verdikleri varsayılmıştır.

1.5. Sınırlılıklar

- Araştırmada kullanılan ölçme araçlarından elde edilen veriler ile sınırlıdır.

- Araştırma 2014 – 2015 eğitim öğretim yılında Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalında öğrenim gören öğretmen adayları ile sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Dijital vatandaş: İnternetteki yazıları okuma, yazma, anlama ve gereken yerlere yönlendirme yetisine, ekonomik gücünün el verdiği bir geniş band erişimine sahip olan ve düzenli bir biçimde interneti etkin olarak kullanan kişilerdir (Mossberger, Tolbert ve McNeal, 2007).

Dijital vatandaşlık: Çevrimiçi bir ortamda toplumsal ve devletle ilgili konularda katılım becerisidir (Mossberger, Tolbert ve McNeal, 2007).

Zorba: Aralarında belirgin bir şekilde güç farkı bulunan iki kişiden güçlü olanın, kendini savunamayacak durumda olan kişiye karşı kasıtlı ve tekrarlı olarak saldırgan davranışlarda bulunmasıdır (Olweus, 1993).

Siber Zorbalık: E-posta, cep telefonu, çağrı cihazlı metin mesajları, anlık mesajlaşma, karalayıcı kişisel web siteleri ve karalayıcı kişisel çevrimiçi sorgulama web siteleri gibi iletişim ve enformasyon teknolojilerinin kullanımı yoluyla, bir kişi veya bir grup tarafından başkalarına zarar vermek amacıyla yapılan kasıtlı, tekrar eden ve saldırgan davranışlardır (Belsey, 2005).

1.7. Materyal ve Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren ve örneklem, veri toplama araçları ve verilerin analizi üzerinde durulmuştur.

1.7.1. Araştırmanın Modeli

Sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimleri ve adayların dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkiyi belirlemeyi amaçlayan bu çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden tarama yöntemi kullanılmıştır.

Araştırmada var olan bir durum ortaya konmak istendiğinden genel tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Ayrıca sınıf öğretmeni adaylarının dijital

vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişki incelendiğinden; bu anlamda araştırma tarama modellerinden iki ve daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan ilişkisel tarama modelindedir (Karasar, 2011).

1.7.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın çalışma evreni için 2014 – 2015 eğitim öğretim yılında Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı'nda öğrenim gören tüm sınıf öğretmeni adayları oluşturmaktadır. Bu amaçla Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Bölümü'nde öğrenim gören 294 öğretmen adayına ulaşılmıştır. Sınıf öğretmeni adaylarının tamamına ulaşılması amaçlandığı için bir örneklem seçimine gidilmemiş, ulaşılan grup çalışma evreni olarak kabul edilmiştir. Çalışma evreni, ulaşılabilen evrendir. Bu yönü ile somuttur. Araştırmacının, ya doğrudan gözleyerek ya da ondan seçilmiş bir örnek küme üzerinde yapılan gözlemlerden yararlanarak, hakkında görüş bildirebileceği evren çalışma evrenidir. Pratikte, araştırmalar, çalışma evreni üzerinde yapılmakta olup sonuçların da, yalnızca bu sınırlı evrene genellenmesi kaçınılmazdır (Smith, 1975; Akt: Karasar, 2011).

Araştırmaya katılan sınıf öğretmeni adaylarının çeşitli kişisel değişkenler açısından dağılımları Tablo 1.1.'de verilmiştir.

Tablo 1.1. Sınıf Öğretmeni Adaylarının Kişisel Değişkenlere İlişkin Dağılımları

Değişkenler	Kategoriler	N	%
Cinsiyet	Kız	213	72,4
	Erkek	81	27,6
Sınıf Düzeyi	1.Sınıf	81	27,6
	2.Sınıf	72	24,5
	3.Sınıf	71	24,1
	4.Sınıf	70	23,8
İnternet Kullanım Yılı	1 Yıldan Az	10	3,4
	1-2 Yıl	14	4,8
	2-5 Yıl	68	23,1
	5 Yıldan Fazla	202	68,7
Günlük İnternette Harcanan Süre	1 Saatten Az	30	10,2
	1-2 Saat	108	36,7
	2-5 Saat	112	38,1
	5 Saatten Fazla	44	15,0
Algılanan İnternet Kullanım Becerisi	Düşük	15	5,1
	Orta	204	69,4
	Yüksek	75	25,5

Tablo 1.1.'e göre araştırmaya katılan 294 sınıf öğretmeni adayının;

- % 72,4'ü (N= 213) kız öğrenciden ve % 27,6'sı (N= 81) erkek öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmaya katılan kızların sayısının erkeklerin sayısının iki katından daha fazla olduğu görülmektedir.
- Sınıf düzeylerine baktığımızda ; % 27,6'sı (N= 81) 1. sınıfta, % 24,5'i (N= 72) 2. sınıfta, % 24,1'i (N= 71) 3. sınıfta ve % 23,8'i (N= 70) 4. sınıfta öğrenim görmektedir.
- İnterneti kullanım yıllarına baktığımızda; % 68,7'sinin (N= 202) 5 yıldan fazla, % 23,1'inin (N= 68) 2-5 yıl arasında, % 4,8'inin (N= 14) 1-2 yıl

arasında ve % 3,4'ünün (N= 10) 1 yıldan az sürede kullandığı görülmektedir.

- Günlük internet kullanma sürelerine baktığımızda; %15'inin (N= 44) 5 saatten fazla, % 38,1'inin (N= 112) 2-5 saat arasında, % 36,7'sinin (N= 108) 1-2 saat arasında ve % 10,2'sinin (N= 30) 1 saatten az sürede kullandığı görülmektedir.
- Algılanan internet kullanım becerilerine baktığımızda; %25,5'inin (N= 75) yüksek olduğunu, % 69,4'ünün (N= 204) orta olduğu ve % 5,1'inin (N= 15) düşük olduğu görülmektedir.

1.7.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak; araştırmacı tarafından geliştirilen “Kişisel Bilgi Formu”, İşman ve Güngören (2014) tarafından geliştirilen “Dijital Vatandaşlık Ölçeği” ve Türkoğlu (2013) tarafından geliştirilen “Siber Zorbalık Tutum Ölçeği” kullanılmıştır.

1.7.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından hazırlanan “Kişisel Bilgi Formu”nda öğretmen adaylarının cinsiyetini, sınıf düzeyini, internet kullanma yılını, günlük internette harcanan süreyi, algılanan internet kullanım becerisini belirleyecek sorular yer almaktadır.

1.7.3.2. Dijital Vatandaşlık Ölçeği

Araştırma kapsamında öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık düzeylerini belirlemek amacıyla İşman ve Güngören (2014) tarafından geliştirilen “Dijital Vatandaşlık Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçeğin geliştirilmesi süresince öncelikli olarak ilgili literatür taranmıştır ve Ribble ve Bailey (2007)'in dijital vatandaşlığın dokuz boyutu temel alınarak madde havuzu oluşturulmuştur. Uzman görüşü ile 5'li likert tipinde derecelendirilmiş 34 maddelik ölçek belirlenmiştir. Ölçek “kesinlikle katılmıyorum”, “katılmıyorum”, “kararsızım”, “katılıyorum”, “tamamen katılıyorum” şeklindedir.

Ölçeğin yapı geçerliğini çözümlenmek amacıyla veriler üzerinde açımlayıcı faktör analizi kullanılmıştır. İlk olarak Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) katsayısı ve Bartlett küresellik test analizleri yapılmış ve KMO=0.75; Bartlett testi değeri ise $\chi^2=3336,213$, $p= .000$ bulunmuştur. KMO katsayısı ve Bartlett testi toplanan verilerin faktör analizi için uygun olduğunu göstermiştir. Açımlayıcı faktör analizi sonuçları .541 ile .907 arasında değişmektedir ve ölçeğin 9 faktörden oluştuğunu göstermektedir. Faktörlerin özdeğerleri ve toplam varyansı bu yapıyı desteklemektedir.

Ölçeğin birinci faktörü “Dijital Okuryazar”, ikinci faktörü “Dijital Hukuk”, üçüncü faktörü “Dijital Hak ve sorumluluklar”, dördüncü faktörü “Dijital İletişim”, beşinci faktörü “Dijital Güvenlik”, altıncı faktörü “Dijital Ticaret”, yedinci faktörü “Dijital Erişim”, sekizinci faktörü “Dijital Etik” ve dokuzuncu faktör “Dijital Sağlık” olarak adlandırılmıştır.

Dijital okuryazarlık özdeğeri 7.163, açıkladığı varyans %21.707; dijital hukuk özdeğeri 3.151, açıkladığı varyans %9.548; dijital hak ve sorumluluklar özdeğeri 2,593, açıkladığı varyans %7.856; dijital iletişim özdeğeri 2.357, açıkladığı varyans %7.142; dijital güvenlik özdeğeri 2.123, açıkladığı varyans %6.432; dijital ticaret özdeğeri 1.732, açıkladığı varyans %5.247; dijital iletişim özdeğeri 1.494, açıkladığı varyans %4.527; dijital etik özdeğeri 1.384, açıkladığı varyans %4.195; dijital sağlık özdeğeri 1.163, açıkladığı varyans % 3.523 bulunmuştur. Ölçeğin toplam açıkladığı varyans ise %70.178 bulunmuştur.

Önemli faktörlerin açıklanmasını kolaylaştırmak amacıyla varimax döndürme tekniği kullanılmıştır. 19. madde faktör yüklemeye iki faktör altında bulunduğu için ölçekten çıkarılmıştır. Faktör yükleri en düşük .558 ve yüksek .889 arasında değişmektedir.

Ölçeğin güvenilirliği için Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı hesaplanmıştır. Analiz sonucunda, ölçeğin Cronbach Alpha değeri .85 bulunmuştur. Faktörlere göre Cronbach'ın Alpha, dijital okuryazarlık için .78; dijital hukuk için .84; dijital hak ve sorumluluklar için .80; dijital iletişim için .79; dijital güvenlik için .85; dijital ticaret için .84; dijital iletişim için .90; dijital etik için .70 ve dijital sağlık için .70 şeklindedir.

1.7.3.3. Siber Zorbalık Tutum Ölçeği

Araştırma kapsamında öğretmen adaylarının siber zorbalık eğilimlerini belirlemek amacıyla Türkoğlu (2013) tarafından geliştirilen “Siber Zorbalık Tutum Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçeğin geliştirilmesi süresince öncelikli olarak görüşmeler yapılmış, konu ile ilgili literatür taraması yapıldıktan sonra alanyazında kullanılan anketler ile yapılan çalışmalar yardımıyla 5’li likert tipinde 60 maddelik madde havuzu oluşturulmuştur (Ayas ve Horzum, 2012; Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Akbulut, şahin ve Erişti, 2010; etin, Yaman ve Peker, 2011).

Ölçeğin yapı geçerliğini ortaya koymak ve ölçeekteki maddelerin faktör yüklerini belirleyip, boyut yapısını tespit etmek ve yapı geçerliğini saptamak amacıyla faktör analizi yapılmıştır. Faktör yükleri ve madde-toplam korelasyon katsayısı düşük olan maddeler ölçeekten çıkarıldıktan sonra ölçek 42 madde olarak belirlenmiş ve maddeler yeniden numaralandırılarak boyutlara göre sıralanmıştır. Ölçeekte “kesinlikle katılmıyorum” dan “katılmıyorum”, “kararsızım”, “katılıyorum”, “tamamen katılıyorum” a kadar derecelendirilen olumlu ve olumsuz ifadeler bulunmaktadır.

Faktör analizinde faktör sayısına sınırlama getirilmemiş ancak madde öz değerleri (eigen value) 1.00’den büyük olan faktörler ölçeğe alınmıştır. Faktör analizi sonucunda dört faktör belirlenmiştir. Veriler üzerinde öncelikle Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Barlett küresellik (sphericity) test analizleri yapılmış ve KMO=0,903; Bartlett testi değeri ise $x^2 = 5782,676$; $sd=861$ ($p=0,000$) olarak tespit edilmiştir.

Özdeğeri 11,311 olan birinci faktörün açıkladığı varyans oranı % 12,887; özdeğeri 3,785 olan ikinci faktörün açıkladığı varyans oranı % 12,341; özdeğeri 2,258 olan üçüncü faktörün açıkladığı varyans oranı % 11,443; özdeğeri 1,858 olan dördüncü faktörün açıkladığı varyans oranı ise % 9,073 dür. Açıklanan toplam varyans oranı ise % 45,744 olarak belirlenmiştir. Birinci faktöre ait yük değerlerinin .735 ile .396 arasında, ikinci faktöre ait yük değerlerinin .780 ile .518 arasında, üçüncü faktöre ait yük değerlerinin .652 ile .420 arasında, dördüncü faktöre ait yük değerinin ise .792 ile .468 arasında değiştiği görülmektedir.

Birinci faktör altında toplanan maddelerin kimlik gizleme ile ilişkili olduğu tespit edilerek “Kimlik Gizleme” (12 madde) olarak; ikinci faktör siber zorbalığı

eğlenceli bulma, heyecan duyma gibi tutumlar içerdiğinden “Keyif” (10 madde) olarak; üçüncü faktör içerdiği maddeler gereği “Onaylama” (12 madde) olarak; dördüncü faktör siber zorbalığa maruz kalmaktan duyulan kaygı ve endişeyi içerdiğinden “Endişe” (8 madde) boyutu olarak isimlendirilmiştir.

Siber Zorbalık tutum ölçeğinin alt boyutlarıyla olan ilişkisine bakıldığında SZTÖ ile dört boyut arasında .01 düzeyinde anlamlı ilişkiler belirlenmiştir. Aynı şekilde; ölçeğin alt boyutlarının birbiri arasındaki ilişkiye bakılmış ve anlamlı düzeyde ilişki saptanmıştır ($p < 0.01$). Ölçeğin bütününe ilişkin madde-toplam, madde-kalan ve madde ayırt edicilik özellikleri istatistiksel olarak 0.01 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir.

Ölçeğin güvenilirliği için Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı hesaplanmıştır. Analiz sonucunda, ölçeğin Cronbach Alpha değeri .92 bulunmuştur. Faktörlere göre; 12 maddeden oluşan kimlik gizleme faktörü için .88 olarak; 10 maddeden oluşan keyif faktörü için .88 olarak; 12 maddeden oluşan onaylama faktörü için .83 olarak; 8 maddeden oluşan endişe faktörü için .82 olarak belirlenmiştir.

1.7.4. Verilerin Analizi

Araştırmada veri toplama araçları 2014-2015 eğitim-öğretim yılı 2. dönemin başında uygulanmıştır. Veri toplama araçları ile elde edilen verilerin istatistiksel analizinde SPSS 18.0 (The Statistical Package for The Social Sciences) istatistik analiz programından yararlanılmıştır. Araştırmanın amacına uygun olarak frekans ve yüzdeler belirlenerek Levene çözümü sonucu normal dağılım durumuna göre parametrik fark testlerinden yararlanılmıştır.

Uygulamaya katılan sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimlerinin cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini bulmak amacıyla parametrik testlerden “Independent Sample T-Testi” yapılmıştır. Burada cinsiyet değişkeninin iki kategorisi bulunmaktadır. Bağımsız örneklem t testi de, iki ilişkisiz örneklem ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını test etmek için uygulanır (Büyüköztürk, 2013).

Uygulamaya katılan sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimlerinin sınıf düzeylerine, internet kullanım yıllarına, günlük internette harcanan süreye ve internet kullanım becerilerine göre anlamlı

farklılık gösterip göstermediğini bulmak amacıyla parametrik testlerden “One Way Anova” yapılmıştır. Bu test ikiden fazla kategorileri karşılaştırmayı sağlayan bir tekniktir. Tek yönlü varyans analizi, ilişkisiz iki ya da daha çok örneklem ortalaması arasındaki farkın sıfırdan anlamlı bir şekilde farklı olup olmadığını test etmek üzere uygulanır (Büyüköztürk, 2013).

Uygulamaya katılan sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını test etmek amacıyla dijital vatandaşlık ile siber zorbalık tutum ölçeklerinin toplam puanları arasında Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı Testi uygulanmıştır. Büyüköztürk’e (2013) göre ilişki ölçümünde korelasyon katsayısı (r) 0.00- 0.30 arasında ise ilişki düşük, 0.30-0.70 arasında orta ve 0.70-1.00 arasında ise yüksek kabul edilebilir.

1.8. Kaynak Özetleri (Literatür Özeti)

1.8.1. Dijital Vatandaşlık İle İlgili Kaynak Özetleri

Engin ve Sarsar (2015) Ege Üniversitesi Sınıf Öğretmenliği Ana Bilim Dalı’nda öğrenim görmekte olan 188 öğretmen adaylarının küresel vatandaşlık düzeylerini belirlemeyi amaçlamıştır. Küresel vatandaşlık özelliklerinin kazanılmasında kuşkusuz teknoloji ve medya araçlarının etkisi büyük olduğu, bu sebeple de öğretmen adaylarının düzenli olarak gazete/dergileri takip etme durumları, internete bağlanma, televizyon izleme sıklıkları ve sosyal medya hesabı kullanma düzeyleri de belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda öğretmen adaylarının küresel vatandaşlık düzeylerinin ortalama düzeyde olduğu, gazete ve dergileri düzenli takip eden öğretmen adaylarının yüzdesinin çok düşük, sosyal medya üyeliği olan öğretmen adaylarının yüzdesinin çok yüksek ve televizyon izleme, internete bağlanma için ayrılan sürenin ise oldukça fazla olduğu tespit edilmiştir.

Aydın (2015) çalışmasında, Küresel Dijital Vatandaşlık Kurumu (Global Digital Citizen Foundation) tarafından hazırlanan Dijital Vatandaşlık Sözleşmelerini Türkçe’ye kazandırmayı; dijital vatandaşlık algısının ülkemizde oluşmasına ve gelişmesine katkı sağlamayı amaçlamıştır. Global Vatandaşlık Kurumu tarafından oluşturulmuş ilköğretimin birinci; ikinci kademelerine ve lise

düzeyine yönelik Dijital Vatandaşlık Sözleşmeleri, öğrencilerin çevrimiçi ortamda nasıl davranması gerektiğine ilişkin temel ilkelere yer vermiştir.

Orhan, Kurt, Ozan, Som-Vural ve Türkan (2014), Uluslararası Eğitim Teknolojileri Topluluğu tarafından yayınlanan Ulusal Eğitim Teknolojileri Standartları'nı genel bir bakış açısıyla değerlendirmişlerdir. İlk olarak Ulusal Eğitim Teknolojileri Standartları ailesinin alanları tanımlanmış ve Uluslararası Eğitim Teknolojileri Topluluğu'nun resmi internet sayfasında yayınlanan standart ve yeterlik alanları Türkçeleştirilmiştir. Bazı yeterlik alanlarında çeşitli yıllarda güncellemeler yapıldığı görülmüş ve güncellemeden önceki yeterlik alanları ve güncel yeterlik alanları karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Güncel standartlara ilişkin yeterlik alanları ve performans göstergeleri açıklanarak bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir.

Çukurbaşı ve İşman (2014), Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde öğrenim görmekte olan ve dijital yerli olarak kabul edilen 472 (313 kız, 159 erkek) öğretmen adayının dijital yerli özellikleri ve bu özelliklere sahip olma durumları incelenmiştir. Öğretmen adayının dijital yerli özelliklerinin cinsiyete, sınıf düzeyine ve bilgisayar kullanma sürelerine göre farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Sonuç olarak öğretmen adaylarının yaklaşık %58'inin dijital yerli özelliklerine sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Öğretmen adaylarının cinsiyet ve bilgisayar kullanma süreleri açısından dijital yerli özellikleri anlamlı farklılık göstermektedir. Erkek öğretmen adaylarının sahip oldukları dijital yerli özellikleri kız öğretmen adaylarının sahip oldukları dijital yerli özelliklerinden daha fazla olduğu görülmüştür. 6 yıl ve daha uzun süredir bilgisayar kullananlar ile 0-1 yıl ve 2-3 yıl aralığında bilgisayar kullanan bireyler arasında 6 yıl ve daha uzun süredir bilgisayar kullanan öğretmen adayları lehine anlamlı olduğu görülmüştür. Sınıf düzeyleri açısından anlamlı bir farklılık olmadığı elde edilen sonuçlar arasındadır.

Kaya ve Kaya (2014), 3. ve 4. Sınıf (5 kız, 5 erkek) Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi öğretmen adaylarının yarı yapılandırılmış görüşmeler ile dijital vatandaşlık algılarını belirlemeyi amaçlamıştır. Öğretmen adaylarının büyük çoğunluğu dijital vatandaşlık kavramını dijital teknolojinin bireyin yaşamını kolaylaştırması şeklinde ele almıştır. Büyük çoğunluk dijital vatandaşlığın alt boyutlarından olan dijital erişim boyutu ile dijital hak ve sorumluluk kavramlarına vurgu yapmışlardır. Bu doğrultuda kavramın doğru bir şekilde ele alındığı

görülmektedir. Öğretmen adaylarının hepsi teknolojinin bilinçli ve doğru bir şekilde kullanılması için dijital vatandaşlıkla ilgili okullarda bir eğitimin verilmesini gerekli olduğunu düşünmektedirler. Dijital teknolojileri en çok sosyal ağlara girmek, alışveriş yapmak ve ödev araştırmak için kullandıkları görülmüştür. Dijital vatandaşlığın dokuz boyutundan biri olan dijital ticareti ise öğretmen adaylarının hepsi kullanmaktadırlar. Öğretmen adaylarının büyük çoğunluğunun çevrimiçi alışveriş yapacakları siteleri seçerken güvenli siteleri seçmeye dikkat etmeleri, bu konuda bilinçli olduklarını göstermektedir.

Çepni, Oğuz ve Kılcan (2014), ilköğretim 8. sınıf 557 (297 erkek, 260 kız) öğrencinin internet kullanımına (dijital vatandaşlığa) yönelik tutumlarının belirlemeyi amaçlamıştır. Elde edilen sonuçlara göre; ilköğretim okulu öğrencilerinin dijital vatandaşlık tutumlarına ilişkin görüşleri cinsiyet, anne eğitim durumu, aylık gelir, evde internet bağlantısının bulunma, internete bağlanma sıklığı, internet kullanma geçmişi, e-posta adresine sahip olma durumlarına göre anlamlı farklılık gösterirken, baba eğitim durumunda bir farklılığa rastlanılmamıştır.

Çubukçu ve Bayzan (2013), dijital vatandaşlık algısı ve dijital vatandaşlığın dokuz boyutunun (dijital erişim, dijital ticaret, dijital iletişim, dijital okuryazarlık, dijital etik, dijital kanun, dijital haklar/sorumluluklar, dijital sağlık ve dijital güvenlik) internetin bilinçli, güvenli ve etkin kullanımı ile sağlanabileceği üzerinde durmuştur. Birer dijital vatandaş olan etkin internet kullanıcılarına tavsiyeler sunulmuştur, Türkiye’de ve dünyada mevcut düzenlemeler irdelenmiştir ve bu düzenlemelerin yeni gelişmeler ve ihtiyaçlar doğrultusunda geliştirilmesi için özellikle Türkiye’de atılması gereken adımlardan bahsedilmiştir. Sonuç olarak, dijital vatandaşlığın dokuz boyutu, internet risklerinin üç boyutu (içerik riskleri, temas riskleri ve ticari riskler) ile eşleştirilerek mevcut durum ve ortaya konması gerekenler sunulmaya çalışılmıştır.

Eşgi (2013), internet bağımlılığı açısından yaşları 12 ve 17 arasında değişen 1433 dijital yerli çocuğun kendilerini ve bu çocukların 2866 dijital göçmen olan ebeveynlerinin de bu çocukları algılamalarının karşılaştırmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre her şeyden önce dijital yerli olan çocukların, dijital göçmen olan ebeveynlerine göre kendileri ile ilgili bir duruma farklı anlamlar yükledikleri, bir başka deyişle gerçekten de bu kuşaklar arasında özellikle teknolojinin kullanılması

ve anlamlandırılması konusunda farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Böyle bir tespitin ardından dijital yerli çocukların büyük bir bölümünün kendilerini ortalama internet kullanıcısı düzeyinde görürken dijital göçmen ebeveynlerin ise büyük çoğunluğunun dijital yerli olan çocuklarını internet kullanımının da problemlili bireyler olarak algıladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Çocuklar ile ailelerin görüşlerinin farklılıkları daha çok internet üzerinde zaman geçirme süresi üzerine odaklanmıştır. Nitekim aile çocuk ölçeğinin birinci faktörü zaman odaklı maddeler içermektedir. Dijital göçmenler ile dijital yerlilerin internet bağımlılığı algılarının farklı çıkmasının en belirgin nedeni internette geçirilen sürenin değerlendirilmesi olarak belirlenmiştir.

Arabacı ve Polat (2013), sınıf yönetimi çerçevesinde, dijital yerli ve dijital göçmen kavramlarının özelliklerini ve etkili bir sınıf yönetiminin gerçekleştirilmesi konusunda dikkate alınması gereken hususları belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırma yurt içi ve yurt dışı alanyazın taramasına dayanmaktadır. Araştırma kapsamında konu ile ilgili incelenen araştırmalar doğrultusunda; öğretmenlerin dijital ortamlar üzerinden bilgilendirme yapmayı tercih etmeleri, öğretmenlerin kendi teknoloji okuryazarlık düzeyleri ile sınıf içi süreçlerde teknolojinin nasıl etkin kullanılacağı hakkında düşünceleri ve teknoloji temelli yöntemlere teşvik edilmesi öneriler içerisindedir.

Şimşek ve Şimşek (2013), yeni okuryazarlığın çeşitli değişkenlerle ele alınması ve onların teknolojik açıdan dijital vatandaşlığın mevcut uygulamaları ile ilişkilerini ele almaktadır. Web 2.0, çevrimiçi katılım, vatandaşlık hakları, teknolojik altyapı, internet, sosyal ağlar, değerler, normlar, haberdar olmak, eleştirel tutum ve dijital uçurum, dijital vatandaşlığın ve yeni okuryazarlığın etkileşimindeki temel sorunlar arasında olduğunu, dijital kimliğin dijital vatandaşlığın daha yüksek yapısı olduğunu, bu kavram ile yeni okuryazarlığın etkileşimde olduğunu söylemiştir. Teknolojinin dijital kimliği geliştirmenin bir yolu olduğunu, dijital, sosyal ve kültürel normları/değerleri içerdiğini belirtmiştir.

Kuzu, Odabaşı ve Günüş (2013), Ribble ve Bailey (2004) tarafından önerilen dijital vatandaşlığın 9 boyutu (etik, ticaret, iletişim, okuryazar, iletişim, sorumluluk, kanun, sağlık ve güvenlik) ile bağlantılı Twitterin sosyal ağlar üzerinden yürütülen faaliyet süreci üzerinde durmuştur. İlgili literatür gözden

geçirilip Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Bilgisayar Eğitimi ve Öğretim Teknolojileri bölümü 1., 2., 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin Twitter üzerinden yürütülen faaliyetler kapsamında öğrencilerin dijital vatandaşlık için gerekli nitelikleri edinme süreci değerlendirilmiştir. Etkinlik kapsamında 5 hafta süren Twitter yarışması yapıp, öğrencilerin her hafta belirtilen konu ile ilgili Tweet göndermeleri istenmiştir. Araştırmaya göre, dijital vatandaşların eğitimi ile ilgili okullarda önemli gelişme süreci sağlanacak, sayısal tabanlı faaliyetler ortaya konulacaktır. Şu ana kadar genç nesil için ebeveynler, öğretmenler, eğitimciler genç nesil için rehberlik rolü üstlenmiştir, bu radikal değişimi teknoloji ile ilgili öngörülmektedir. Herkes dijital vatandaşlık normlarını kabul edebilir.

Uğraş (2012), Türkiye’deki dijital yerlilerin yeni medyayı kullanım alışkanlıklarının bilgi toplumu bağlamında incelemiştir. Bu kapsamda; birer dijital yerli olmaları nedeni ile 13-17 yaşlarındaki gençler, hedef kitle olarak belirlemiştir. Elde edilen sonuçlar göstermektedir ki; İstanbul’da yaşayan 13-17 yaşlarındaki dijital yerliler; yaşı, cinsiyeti ve sosyo-ekonomik düzeyine bağlı olmaksızın yeni medya kullanımı alışkanlıkları bakımından genel anlamda benzer özellikler taşımaktadır. Öte yandan, birer bilgi toplumu bireyi olan dijital yerlilerin, kendine ait blog kullanımı gibi bilgi üretimi ile ilişkili yeni medya uygulamalarını, müzik/radyo dinlemek, video/TV izlemek gibi bilgi tüketimi ile ilişkili uygulamalara göre çok daha az kullandıkları görülmektedir. Dijital yerlilerin bilgi olgusu algısına bakıldığında ise yeni medyayı kullanım yoğunluğuna göre farklılaşma görülmektedir. Yeni medyayı yoğun kullananların bilgi olgusuna dair algıları, yeni medyayı seyrek kullananlara göre daha kapsamlıdır. Ayrıca, medyayı yoğun kullananların, yeni medyayı kullanmayan / seyrek kullananlara göre birer bilgi toplumu üyesi olarak bilgi tüketiminin yanı sıra üretimi alanında da aktif oldukları görülmektedir.

Kaya ve Kaya (2012) çalışmasında Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesinde öğrenim gören Sosyal Bilgiler Öğretmenliği, İlköğretim Matematik Öğretmenliği, Bilgisayar Öğretmenliği, Türkçe Öğretmenliği ve Fen Bilgisi Öğretmenliği olmak üzere beş bölümde eğitim gören 446 öğretmen adaylarının Teknoloji Çağındaki Küresel Vatandaşlık Algıları ile cinsiyet, eğitim gördükleri bölüm, yabancı dil bilme durumu, sosyal paylaşım sitelerinde yabancı arkadaşı olma durumu ve İnternet kullanım sıklığı değişkenleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, yabancı dil bilen öğretmen adaylarının

yabancı dil bilmeyen öğretmen adaylarına göre interneti haftada bir kereden fazla ve her gün kullanan öğretmen adaylarının hiç kullanmayanlara göre küresel vatandaşlık algıları yüksek bulunmuştur.

Günüç (2011), dijital yerlilerin çoklu görevlere (bir yandan internette gezinirken bir yandan cep telefonu ile mesaj yazma ve müzik dinlemesi gibi birkaç işi aynı anda yapabilmesi özelliğine sahip olma) ya da çoklu görevlerin önceki nesle göre daha çok ön plana çıkmasının; çalışan bellek kapasitesinin genişlemesi, dijital ortamda büyüyerek sahip olunan alışkanlık ya da farklı enformasyon türlerinin gelişmesi gibi etkenlerle açıklanıp açıklanamayacağını ele almıştır. Ayrıca çoklu görevlerin sadece yeni bin yılın öğrenenleri dijital yerlilerin bir özelliği olup olmadığı ve çalışan bellek ile olan ilişkisini de tartışılarak alanyazın doğrultusunda ele almıştır. Sonuç olarak, yeni bin yılın öğrenenleri dijital yerlilerin çalışan belleğinde nasıl bir süreç yaşandığı yakından takip edilmeli bu anlamda bir önceki neslin bulgularıyla ortaya atılmış öğrenme kuram ve modellerinin yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Yeni bin yılın öğrenenleri dijital yerlilerin yazılı metni sıkıcı bulmaları, özellikle resim, ses, animasyon, video gibi çoklu ortam materyallerini tercih etmeleri ve öğretim ortamlarında bilgisayar, cep telefonu ve internet gibi teknolojilerle öğrenme tercihlerinin olduğu göz önünde bulundurulması gerektiği belirtilmiştir.

Hollandsworth, Dowdy ve Donovan (2011) çalışmasında, dijital vatandaşlık, olası olumsuz sonuçları ve risk dereceleri ile geniş bir yelpazede davranışları kapsadığını, dijital vatandaşlığın eksiğinin farkındalık ve eğitim olabileceğini, problemlili ve tehlikeli öğrenci davranışlarına neden olabileceğini belirtmiştir. Eğitim bu sorunları gidermezse eğer, dijital kültür, kendi yönü, potansiyel olarak daha uzun süreli ve verimli bir çözüme ulaşmak dışına iterek kurar. Bu makalede de alanında çeşitli uygulayıcılar ve uzmanların deneyimini içine alarak öğrencilerin daha iyi dijital vatandaş olmalarına yardımcı olmak için bir takım önerileri okuyucuya sağlamaktadır.

Karaduman (2011), 6. sınıf sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlığa dayalı olarak gerçekleştirilen etkinliklerin, öğrencilerin dijital ortamdaki tutumlarına etkisini ve öğrenme-öğretme sürecine yansımalarını incelemiştir. Elde edilen sonuçlara göre, dijital vatandaşlığa dayalı etkinliklerin öğrencilerin dijital vatandaşlığın etik ve sorumluluk, iletişim, gizlilik ve güvenlik, haklar ve erişim

tutumları üzerinde istatistiksel bakımdan anlamlı bir etki yaptığı saptanmıştır. Ayrıca araştırma sonucunda, dijital vatandaşlığa dayalı etkinliklerin öğrencilerin dijital vatandaşlığın etik ve sorumluluk, gizlilik ve güvenlik, haklar ve erişim tutumlarının kalıcılığı üzerinde istatistiksel bakımdan anlamlı bir etki yaptığı görülürken, iletişim tutumunun kalıcılığı üzerinde istatistiksel bir etkisinin olmadığı görülmektedir. Öğrenciler, dijital vatandaşlığa dayalı etkinlikler aracılığıyla sosyal bilgiler dersine daha fazla değer verdiklerini, öğrenme merakı ve ilgilerinin arttığını ve dersten zevk almaya başladıklarını ifade etmiştir.

Öğrenciler dijital vatandaşlığa dayalı etkinliklerin dijital ortamdaki tutumları açısından fikri mülkiyet ve telif hakkı, aşırma, dijital ortamdaki insanlara saygı duyma, dijital ortamda diğer insanlarla konuşurken anlaşılır olma, kötü söz kullanmama, Türkçe dil kurallarına dikkat etme, kişisel bilgileri paylaşmama, aldatıcı mesajlara inanmama, kişisel şifrelerini paylaşmama gibi konularda olumlu yansımalarının olduğunu belirtmiştir. Buna ek olarak etkinlikler sürecinde öğretmenin materyal ve etkinlik hazırlayarak uygulama, bilgisayarı ve interneti öğrenme amaçlı kullanma, öğrenme-öğretme sürecine rehberlik etme, eğlenerek öğrenmeyi sağlama ve öğrencileri etkinleştirme rol ve sorumluluklarını üstlendiğini ifade ederken kendilerinin grup çalışmalarına katılma, arkadaşlarının fikirlerini alma, değerlendirme çalışmaları yapma, kaynak getirme, öğretmene yardım etme ve internetten araştırma yapma gibi roller üstlendiklerini belirtmiştir.

Oxley (2010) araştırmasında dijital vatandaşlığı çevrimiçi kültürde etik ve sorumlu geliştirilmesini ele almıştır. İnternetin sorumlu ve etik kullanımı özellikle gençlerin dikkatsiz ve saldırgan çevrimiçi davranışların sonucu olarak ortaya çıkmaya başlayan tehlikeli sonuçlardır. Düşüncesizliğin yıkıcı etkilerinin farkında olan öğrenciler, uygunsuz veya kasıtlı çevrimiçi davranışlar ve dijital dünyada iletişim halinde oldukları zaman akıllıca seçimler yapmaları için onlara yol gösterecek öğretmenlerin ve öğretmen-kütüphanecilerin görevleri vardır. Ayrıca internetin uygunsuz kullanımındaki fiziksel tehlikenin yanında, çocukların duygusal ve psikolojik travma ve yasal sonuçlarının da var olduğunu, bu nedenlerle dolayı hızlı hareket etmek gerektiğini vurgulamıştır. Araştırma sonuçlarına göre, ocuklara ve gençlere internetin etik ve sorumlu kullanımının öğretilmesi gerektiği, olumlu bir dijital profil oluşturmak ve faydalı projeler için internet kullanımı teşvik edilmelidir.

Farmer (2010) çalışmasında dijital vatandaşlık tanımlarını, bireylerdeki etkilerini ve geniş toplumların bunu öğrenmesini ele almıştır. Dijital vatandaşlık için stratejiler önermiştir. Dijital bilginin potansiyel bir güç olduğunu ve bu gücün iyi ya da kötü kullanılabilirdiği ifade etmiştir. Dijital vatandaşların sosyal ve kişisel gelişim için siber uzayda akıllıca hareket etmelerini, sorumlu ve saygılı katılımı gerektirdiğini belirtmiştir.

Şahin (2009), Yeni Binyılın Öğrencileri'nin özellikleri incelemiş, teknolojinin etkisiyle ortaya çıkan değişimi açıklamıştır. Öğrenci profillerinde ortaya çıkan değişimin eğitim alanındaki açılımlarını irdelemiştir. İlk önce Yeni Binyılın Öğrencileri kavramı ve özellikleri verildikten sonra, dünyada ve Türkiye'de Yeni Binyılın Öğrencilerinin özellikleri ile ilgili yapılmış bazı çalışmalara değinmiştir. Alan yazından elde edilen verilerin ışığında eğitim alanında neler yapılması gerektiğiyle ilgili önerilerde bulunmuştur. Yeni Binyılın Öğrencilerinin özellikleri her ne kadar heterojen olup, ülkeden ülkeye ve bölgeden bölgeye, sosyo-ekonomik statüler arasında farklılıklar gösteriyor olsa da, artık tüm dünyada değişimin başladığı ve teknolojiyle birlikte yayılmakta olduğu fark edilmektedir.

Çoklar (2008), 3.931 öğretmen adayının görüşleri doğrultusunda eğitim fakültelerinde verilen eğitim teknolojisi ile ilgili eğitimin ilgili standartlar açısından değerlendirilmesini, üniversitelerdeki durumun ve cinsiyet ile öğrenim görülen bölüm açısından sahip olunan özyeterliklerin farklılaşp farklılaşmadığının belirlenmesini amaçlamıştır. Araştırma sonucunda, eğitim fakültelerinde öğrenim gören öğretmen adaylarının eğitim teknolojisi standartları açısından yüksek düzeyde özyeterliğe sahip oldukları görülmüştür. Öğretmen adayları eğitim sürecinde özellikle temel düzey olarak adlandırılabilir daha yaygın bilinen teknolojilerin kullanımı konusunda kendilerini yüksek derecede yeterli görmüşlerdir. Ölçme değerlendirme hizmetlerinde teknoloji daha çok geleneksel ölçme değerlendirme becerilerine yönelik algılanırken, performans dayalı ölçme değerlendirme hizmetlerinde öğretmen adayları kendilerini daha az yeterli bulmuşlardır. İnternet kullanımının ön plana çıktığı verimlilik ve mesleki uygulamalar alt boyutu en yeterli olunan alt boyuttur. Sosyal, etik, yasal ve insani konular ile bireysel farklılıklara ve özel ihtiyaçlara göre öğretimi planlama alt boyutunda öğretmen adayları empatik eğilimleri doğrultusunda kendilerini yüksek düzeyde yeterli gördüklerini belirtmişlerdir. Üniversitelere göre gerek faktör

genelinden gerekse alt boyutları açısından öğretmen adayları yüksek özyeterliğe sahiptir. Cinsiyet açısından eğitim teknolojisi standartları genelinde özyeterlikler değişmemektedir. Ancak alt boyutlar açısından incelendiğinde teknolojik işlemler ve kavramlar bilgisi, sosyal, etik, yasal ve insani konuları alt boyutlarında erkekler kendilerini daha yeterli görürken, verimlilik ve mesleki uygulamalar alt boyutunda kadınlar kendilerini daha yeterli bulmaktadır. Öğrenim görülen bölüme göre incelendiğinde ise Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Öğretmenliği bölümünün hem ölçek genelinde, hem de ölçeğin tüm alt boyutlarında farklılık ortaya koyduğu görülmektedir. Matematik öğretmenliği bölümü de hem ölçek genelinden, hem de çoğu alt boyutta aldığı düşük özyeterlik puanı ile farklılığın oluşmasında önemli bir etken olmuştur.

Shelley, Thrane, Shulman, Lang, Beisser, Larson ve Mutiti (2004), 2002 yılında Amerika'nın orta büyüklükteki bir şehrinde yaşayan, 18 yaş üstü, 167 katılımcı üzerinde anket uygulanmıştır. Araştırma kapsamında, teknolojiye yönelik eğilimlerin, dijital vatandaşlık üzerinde doğrudan etkileri olduğu ve hem eğitimsel, hem de irksal farklılıklarla çeşitlendiği görülmüştür. Eğitim düzeyi daha yüksek olan katılımcıların, evde ve işte bilgisayar kullanma oranlarının ise daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Eğitim düzeyi daha düşük katılımcıların, bilgisayar becerilerini edinme arzusunun daha fazla olduğu saptanmıştır. Ayrıca, bilgisayar becerilerini geliştirme isteğindeki artışın, dijital vatandaşlık kavramıyla olumlu bir ilişkisi olduğu ortaya konulmuştur.

1.8.2. Siber Zorbalık İle İlgili Kaynak Özetleri

Peker (2014), 2013-2014 öğretim yılında Erzurum ilinde öğrenim görmekte olan 314 (150 erkek, 164 kız) ortaöğretim öğrencisinde siber zorbalıkla başa çıkma davranışlarının cinsiyete ve sınıf düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğini incelemiştir. Araştırma sonucunda yardım arama, mücadele, önleme ve teknik başa çıkma boyutlarında kızların erkeklere göre, saldırganlık alt boyutunda ise erkeklerin kızlara oranla anlamlı bir düzeyde farklılık gösterdiği bulunmuştur. Araştırma da çaresizlik başa çıkma davranışı ile cinsiyet arasında da anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Araştırmanın diğer bir sonucunda 9. ve 10. sınıftaki öğrencilerin çaresizlik başa çıkma davranışları, 11. sınıftaki öğrencilerinden anlamlı bir oranda daha fazla olduğu saptanmıştır. Araştırmada 11. sınıftaki öğrencilerin saldırganlık başa çıkma davranışları, 9. sınıftaki

öğrencilere göre anlamlı bir düzeyde daha fazla olduğu belirlenmiştir. Yardım arama, mücadele, önleme ve teknik başa çıkma boyutlarında ise sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmüştür.

Uysal, Duman, Yazıcı ve Şahin (2014), 123 (52 erkek, 71 kız) öğretmen adayının siber zorbalık duyarlılıklarını cinsiyet ve bölüm değişkenleri açısından incelemiştir. Siber zorbalık kavramı bilişimle bağlantılı olduğundan çalışma grubu bölüme göre incelenirken Bilgisayar ve Öğretim Teknolojisi (BÖTE) öğretmen adayları ve Eğitim Bilimleri, Özel Eğitim, Yabancı Diller, İlköğretim, Türkçe Eğitimi, Beden Eğitimi Bölümleri öğretmen adayları şeklinde bir sınıflama yapılmıştır. Araştırma sonucunda öğretmen adaylarının siber zorbalık duyarlılıklarının yüksek olduğu fakat cinsiyet ve bölüme göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bayram ve Saylı (2013), üniversite öğrencileri arasında siber zorbalık davranışlarının ne ölçüde var olduğunu tespit etmek amacıyla 612 (233 erkek, 379 kız) üniversite öğrencisinden elde edilen bulgulara göre: katılımcıların %30, 6'sı en az bir kez tehdit veya küçük düşürülmek amacıyla siber zorbalığa (e-posta, sanal alem, metin mesajları, sosyal paylaşım siteleri, video klipleri vb) maruz kaldıkları görülmüştür. En fazla uygulanan siber zorbalığa e-posta olduğu, bunu sohbet odaları/mesaj panoları, yorumlar/sosyal paylaşım sitelerindeki faaliyetler olarak elde edilmiştir. Erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla siber zorbalığı uyguladıkları ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca kız öğrencilerin siber zorbalığa maruz kaldıkları sonucu elde edilmiştir. Sanal taciz mağdurları en fazla taciz edenlerden uzak durduğunu belirtmiş, daha sonra çevrimiçi materyalleri engellediklerini ve saldırı içerikli materyalleri sildiklerini belirtmişlerdir.

Akbaba ve Eroğlu (2013), ilköğretim öğrencilerinde cinsiyet, yaş, anne ve babanın eğitim düzeyi, sosyo-ekonomik düzey, haftalık ortalama internet kullanma süresi, ebeveyn denetimi, öğrencinin anne-babasının internet bilgisine ilişkin algısı, facebook hesabına sahip olma, evde, internet kafede ve okulda internete bağlanma değişkenlerinin siber zorbalık ve mağduriyet üzerindeki yordayıcı etkisini belirlemek amacıyla 231 (105 erkek, 126 kız) öğrenci ile çalışma yapmıştır. Elde edilen sonuçlara göre; ilköğretim öğrencilerinin anne ve babalarının eğitim düzeyinin düşmesinin siber zorbalık yapma davranışlarını arttırdığını ortaya koymuştur. Anne ve babasının internet kullanma becerisine

ilişkin algı yükseldikçe ilköğretim öğrencilerinin siber zorbalığa karışma durumlarının azaldığını göstermiştir. Ebeveyn denetiminin artmasının ilköğretim öğrencilerinin siber zorbalık içeren davranışlarda bulunmalarını azalttığı belirlenmiştir. Siber mağduriyeti yalnızca cinsiyetin yordadığı bulunmuştur. Kızların erkeklerden daha çok siber zorbalığa maruz kaldığının belirlenmiştir.

Büyükyıldırım (2013), 2011–2012 eğitim öğretim yılında İstanbul ili Pendik İlçesinde bulunan Ortaöğretim okullarındaki farklı sınıflarında öğrenim görmekte olan 1038 (454 erkek, 584 kız) öğrenci üzerinde siber mağdur olmanın insani değerler ve sosyo demografik değişkenler açısından incelemiştir. İnsani değerler ile siber kurbanlık puanlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Siber kurbanlık ile sorumluluk, dostluk, barışçı olma, saygı, hoşgörü ve dürüstlük insani değerleri arasında negatif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Annenin eğitim düzeyi arttıkça çocuklarının siber kurban olma oranı da arttığı, siber kurbanlık puanlarının baba eğitim durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılaşma gösterdiği, siber kurbanlık puanlarının siber zorbalığa maruz kalma durumuna göre anlamlı bir farklılaşma görülmüştür. İnsani değerler puanlarında cinsiyete göre bazı insani değerler açısından (sorumluluk, dostluk, barışçı olma, saygı, dürüstlük) anlamlı farklılaşma görülürken bazı insani değerler açısından (hoşgörü) anlamlı farklılaşma olmamıştır. Kızlar erkeklere oranla daha sorumluluk, dostluk, barışçı olma, saygı, dürüstlük oldukları saptanmıştır. İnsani değerler puanlarının anne eğitim durumu değişkenine göre sorumluluk ve dostluk insani değerleri anlamlı bir farklılaşma gösterirken; barışçı olma, saygı, dürüstlük ve hoşgörü insani değerlerinin ise anne eğitim durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermiştir. Sorumluluk insani değer puanlarının anne eğitim durumu değişkenine göre, dostluk insani değer puanlarının anne eğitim durumu değişkenine göre ve barışçı olma insani değer puanlarının siber zorbalığı kaç defa yapma durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermiştir.

Türkoğlu (2013), 2011-2012 eğitim-öğretim yılında İstanbul ili Avrupa yakasında, sosyo-ekonomik düzeyi farklı iki ilçeden rastgele seçilmiş liselerde eğitim gören 540 (233 erkek, 307 kız) öğrencinin problemleri internet kullanımları ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre; internet bağımlılığı ile siber zorbalık tutumu arasındaki ilişkiyi pozitif yönde ve anlamlı ilişki olarak bulmuştur. Öğrencilerin problemleri internet kullanımları ile cinsiyet, sınıf seviyesi, kendine ait bilgisayara sahip olma, günlük internet

kullanım süresi değişkenleri arasında anlamlı farklılığın olduğu ancak yaş, okul türü, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu, aile gelir düzeyi, kendine ait odaya sahip olma, evde bilgisayara sahip olma ve interneti kullanmaya başlama değişkenleri ile anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Ayrıca öğrencilerin siber zorbalık eğilimleri ile cinsiyet, baba eğitim durumu, aile gelir düzeyi, kendine ait bilgisayara sahip olma, interneti kullanım geçmişi ve günlük internet kullanım süresi arasında anlamlı farklılıklar olduğunu ancak yaş, okul türü, sınıf seviyesi, anne eğitim durumu, kendine ait odaya sahip olma, evde bilgisayara sahip olma değişkenleri arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır.

Çalışgan (2013), ilköğretim öğrencilerinin internet bağımlılığı ve siber zorbalık durumlarının incelenmesi amacıyla, 2011-2012 öğretim yılında İstanbul'un Arnavutköy ilçesindeki 14 ilköğretim okulundaki 632 sekizinci sınıf öğrencisinden elde edilen sonuçlara göre; öğrencilerde internet bağımlılığın yaygınlığının yok denecek kadar az olduğu, internet bağımlılık eğilimlerinin cinsiyetlerine, yaşlarına, evlerinde internet bağlantısı olma durumlarına göre farklılaşmadığı belirlenmiştir. Öğrencilerin internet bağımlılık eğilimlerinin haftalık internet kullanım sürelerine göre ve kendilerini internette özgür hissetmelerine göre farklılaştığı belirlenmiştir. Haftalık internet süresi daha fazla olan öğrencilerin internet bağımlılık eğilimlerinin daha fazla olduğu, kendilerini internette daha özgür hissedilen öğrencilerin internet bağımlılık eğilimlerinin daha fazla olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin %20,3'ünün hayatlarında en az bir kez; %8,2'sinin ise son bir ay içinde en az bir kez siber zorba kurbanı oldukları belirlenmiştir. Öğrencilerinin %8,1'inin son bir ay içinde en az bir kez siber zorba olduğu ve kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre anlamlı seviyede daha fazla siber zorbalık yaptıkları ve siber zorba kurbanı oldukları belirlenmiştir. Öğrencilerinin siber zorba olma ve siber zorba kurbanı olma durumları, öğrencilerin internet bağlantısı olma durumlarına, haftalık internet kullanma sürelerine ve internette kendilerini özgür hissetme durumlarına göre farklılaşmadığı belirlenmiştir. İnternet bağımlılığı ile siber zorba olma ve siber zorba kurbanı olma arasında düşük ilişkiler belirlenmiştir.

Tanrikulu (2013), siber zorbalığı yordayan değişkenlerin neler olduğunu incelemek ve siber zorbaca davranışlarda bulunan ergenlere yönelik gerçeklik terapisi perspektifinde bir grupta psikolojik danışma programı geliştirip etkililiğini test etmeyi amaçlamıştır. Çalışma iki aşamada yapılmıştır. İlk çalışmada, yaşları

14-19 arasında değişen 508 (279 erkek, 229 kız) öğrenci üzerinde siber zorbaca davranışların çatışma eğilimi, öfke ve öfke ifade tarzları, saldırganlık, empatik eğilim ve benlik saygısı, bazı demografik değişkenlere ile siber zorbalık arasındaki ilişki incelenmiştir. İnceleme sonucunda siber zorbaca davranışların yüksekte düşüğe doğru sırasıyla benlik saygısı, dolaylı saldırganlık, aktif çatışma, öfke, empatik eğilim ve fiziksel saldırganlık değişkenlerince yordandığı anlaşılmıştır. Bu değişkenler siber zorbaca davranışların %23,4'ünü açıklamaktadır. Benlik saygısı ve empatik eğilim siber zorbaca davranışları negatif yönde, aktif çatışma, öfke ve fiziksel saldırganlık ise pozitif yönde yordamaktadır. Siber zorbaca davranışlar erkeklerde, annesi üniversite mezunu ya da babası okuryazar olmayanlarda, sadece kendi kullanımı için bir bilgisayarı olanlarda, interneti kullanma süresi ve sıklığı fazla olanlarda, mobil internet kullananlarda siber zorbaca davranışların daha fazla olduğu belirtilmiştir. İkinci çalışma kapsamında 12'şer kişilik deney ve kontrol grubu oluşturularak siber zorbaca davranışları azaltmayı amaçlayan bir grupla psikolojik danışma programının etkililiği test edilmiştir. 10 oturumluk program deney grubuna uygulanmıştır. Deney grubunda siber zorbaca davranışların azaldığı, kontrol grubunda ise siber zorbaca davranışların düzeyinde bir değişiklik olmadığı belirlenmiştir.

Tanrikulu, Kınay ve Arıcağ (2013), İstanbul ilinde öğrenim gören 663 lise öğrencisi üzerinde siber zorbalık duyarlılığını ölçmeye yönelik geliştirilen ölçeğin ilk psikometrik bulgularını incelenmiştir. Araştırmaya İstanbul ilinde öğrenim gören 663 (340 erkek, 323 kız) lise öğrencisi katılmıştır. Ölçek üzerinde öncelikle faktör analizi yapılmıştır. Yapılan açımlayıcı faktör analizinde tek faktörlü ve bu tek faktör altında toplam varyansın %46.65'ini açıklayan bir yapı ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu yapı için doğrulayıcı faktör analizi yapılmış ve uyum değerlerinin modeli doğruladığı görülmüştür (Ki-kare $\chi^2/sd= 3,220$, RMSEA= .082). Ölçeğin iç tutarlılık katsayıları .83 ile .90, iki yarı test- güvenilirlik katsayıları .75 ile .84 arasında, bulunmuştur. Ayrıca ölçeğin madde-toplam korelasyonlarının tümleşik grup için .42 ile .63 arasında sıralandığı ve %27'lik alt-üst grupların ortalamaları arasındaki tüm farkların anlamlı olduğu bulunmuştur. Bu sonuçlara göre ölçeğin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu yargısına varılmıştır.

Yenilmez ve Seferoğlu (2013), Türkiye'nin çeşitli illerinde görev yapan gönüllü 583 (221 erkek, 362 kadın) öğretmenin sanal zorbalık hakkındaki düşüncelerini belirlemeyi amaçlamıştır. Elde edilen verilere göre, öğretmenlerin

sanal zorbalık konusundaki genel farkındalıklarının yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan, öğretmenlerin sanal zorbalık hakkındaki görüşleri üzerinde okullarının bulunduğu ortamın sosyoekonomik düzeyi ve internet kullanım sıklıkları değişkenlerinin etkisi olduğu gözlenirken cinsiyet ve internet kullanım süresi değişkenlerinin doğrudan bir etkisinin olmadığı gözlenmiştir.

Yaman ve Peker (2012) ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyete ilişkin algılarını nitel desende inceledikleri araştırmada Sakarya ilinde değişik ortaöğretim okullarında öğrenim görmekte olan 14 öğrencinin görüşleri değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda; araştırmaya katılan öğrencilerin siber zorbalık davranışlarını; kimliği gizleme, siber sahtecilik ve siber dilsel zorbalık (ad koyma, lakap takma vb.) boyutlarında daha fazla gösterdikleri belirlenmiştir. Öğrencilerin siber zorbalık yapma nedenlerine bakıldığında; arkadaş ortamı, can sıkıntısı ve intikam alma duygusunun ağır bastığı görülmektedir. Öğrencilerin kendini iyi hissetme, arkadaşlık ilişkilerini geliştirme ve zamanı değerlendirme nedeniyle siber zorbalık davranışlarını sürdürdükleri görülmüştür. Bir diğer sonuç ise, öğrencilerin siber zorbalığa maruz kaldıklarında öfke, üzüntü ve intikam duyguları yaşamalarıdır.

Ekşi (2012)'de "narsist kişilik özelliklerinin internet bağımlılığı ve siber zorbalığa ne düzeyde yordadığı" konulu çalışmasıyla, İstanbul ilinde 508 (331 erkek, 169 kız, 8 belirtilmemiş) öğrenci üzerinde çalışma yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre narsisizmin siber zorbalık üzerinde dolaylı bir etkiye sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Narsistik bir kişilik özelliği olarak "hak iddia etmek", internet bağımlılığındaki "yoksunluğu" ve "kontrol güçlüğü"nü; narsistik "üstünlük" özelliği ise internet bağımlılığındaki "sosyal izolasyon"u anlamlı düzeyde yordadığını göstermektedir. Narsistik "sömürücülük" puanlarının internet bağımlılığı "kontrol güçlüğü" puanlarını negatif bir etkiyle yordadığı görülmektedir.

Peker, Eroğlu ve Çitemel (2012) tarafından yapılan araştırmada boyun eğici davranışlar ile siber zorbalık ve siber mağduriyet arasındaki ilişkide cinsiyetin aracılık etkisi incelenmiştir. Sakarya ilindeki çeşitli liselerde öğrenim gören 330 (137 erkek, 193 kız) öğrenci üzerinde yapılan araştırmada; boyun eğici davranışların siber zorbalık ve siber mağduriyet ile ilişkili olduğu, boyun eğici davranışların cinsiyetler açısından farklılaştığı ve erkeklerin, kızlardan daha boyun

eğici davrandıkları bulunmuştur. Siber zorbalığın cinsiyetler açısından farklılık gösterdiği ve erkeklerin kızlardan daha çok siber zorbalık yaptığı ve siber mağduriyetin cinsiyetler açısından farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

Gezgin ve Çuhadar (2012), Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü öğrencilerinin siber zorbalığa yönelik duyarlılık seviyelerini belirlemek ve çeşitli değişkenlere göre incelemek için yaptıkları çalışmada 162 (101 erkek, 61 kız) öğrenciye ait bulgulara göre; BÖTE öğrencilerinin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerinin yüksek olduğunu göstermektedir. BÖTE öğrencilerinin siber zorbalığa ilişkin farkındalık düzeyleri cinsiyet, sınıf düzeyi, internet kullanım sıklığı, siber zorbalık eylemine maruz kalma ve sosyal çevrede siber zorbalık eylemine şahit olma değişkenlerine göre incelendiğinde; yalnızca cinsiyet ve sosyal çevrede siber zorbalık eylemine şahit olma değişkenlerine göre anlamlı olarak farklılaşmaktadır. Kız öğretmen adaylarının siber zorbalık konusunda erkeklere göre daha yüksek duyarlılığa sahip olduğu ifade edilmiştir. Sosyal çevresinde siber zorbalık eylemine şahit olan öğrencilerin siber zorbalığa ilişkin duyarlılıkları şahit olmayanlara göre daha yüksek olduğu ifade edilmiştir. Sınıf düzeyi, internet kullanım sıklığı, siber zorbalığa maruz kalma değişkeni ile siber zorbalığa ilişkin duyarlılık arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Serin (2012), 4291 (2065 erkek, 2226 kız) öğrenci, 727 müdür ve müdür yardımcısı ve 916 öğretmen ile gerçekleştirdiği çalışmada, öğrencilerin siber zorbalık/siber mağduriyet yaşantılarını ve bu davranışlara ilişkin öğretmenlerin ve eğitim yöneticilerinin farkındalık düzeylerini incelemiştir. Elde edilen bulgulara göre öğrencilerin % 9.42'sinin siber zorbalık yaptığı, % 11.79'unun siber mağdur oldukları ve % 5.31'inin ise hem siber zorba hem de siber mağdur oldukları tespit edilmiştir. Siber zorbalık davranışlarında bulunma / siber mağduriyet yaygınlığı cinsiyete göre incelendiğinde, kız öğrencilerin erkek öğrencilerden hem daha az siber zorbalık davranışlarında buldukları hem de daha az siber mağdur oldukları belirlenmiştir. Okul yöneticilerinin % 53.2'si, öğretmenlerin % 47.6'sının daha önceden "siber zorbalık" şeklinde bir kavramı duydukları, yöneticilerin % 58.7'sinin ve öğretmenlerin % 58.3'ünün ise bu kavramın tanımını bildikleri görülmüştür. Okul yöneticilerinin % 51,7'sinin, öğretmenlerin % 65,4'ünün siber zorbalığa karşı herhangi bir önleyici çalışmada bulunmadıkları; okul yöneticilerinin % 6.3'ünün, öğretmenlerin ise % 7.6'sının siber zorbalığa maruz kaldıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Kınay (2012) günümüzde gençler ve çocuklarda oldukça sık karşılaşılan bilgi güvenliği ile alakalı davranışları tespit etmek, bilgi güvenliği konusuna dikkat çekmek ve siber zorbalık duyarlılığının bilgi güvenliği ile ilişkisini incelemek amacıyla, İstanbul ilinde ortaöğretim okullarında okuyan 368 (180 erkek, 188 kız) öğrenci üzerinde çalışılmıştır. Araştırma sonucuna göre; erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre bilgisayar ve internet kullanımında daha fazla riskli davranış gösterdiği aynı zamanda daha korumacı davrandığı görülmektedir. Bununla birlikte erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha çok suça maruz kaldığını ve tehlike algılarının da daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Siber zorbalığa ilişkin duyarlılıkta ise kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha duyarlı olduğu görülmektedir. Ayrıca öğrencilerin yaşları arttıkça riskli davranış puanlarının arttığı da ortaya çıkmıştır. Sosyal bilimler alanını seçen öğrencilerin bütün ölçek puan türlerinde en yüksek puanları aldıkları bulunmuştur. Daha önce güvenlik eğitimi alan öğrencilerin riskli davranış puanları almayan öğrencilere göre daha yüksektir. Ayrıca korumacı davranış puanlarında da güvenlik eğitimi almış öğrencilerin puanları, güvenlik eğitimi almamış öğrencilerin puanlarına göre daha yüksektir. İnterneti günlük ortalama olarak 1 saatten az kullanan öğrencilerin Riskli Davranış Puanı, Korumacı Davranış Puanı, Suça Maruziyet Puanı ve Tehlike Algısı Puanları en düşük olmasına rağmen Siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarının en yüksek olduğu bulunmuştur.

Eroğlu (2011) tarafından yapılan araştırmada; Sakarya üniversitesinin çeşitli bölümlerinde okuyan 505 (145 erkek, 360 kız) öğrenci üzerinde riskli internet davranışları, içsel ve dışsal koşullu öz-değer alanlarının siber zorbalık/mağduriyet üzerindeki etkisini, siber zorbalık ve mağduriyetin cinsiyete, yaşa ve ailenin aylık gelir durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Araştırma sonucunda siber zorbalık/mağduriyet davranışları açısından yaşa göre ve ailenin gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterdiği ve erkeklerin kızlardan daha çok siber zorbalık yaptığı ve siber zorbalığa maruz kaldığı belirlenmiştir. Öz-değerlerin riskli internet davranışları ile karşılaştırılmasında; öz-değerin fiziksel görünüm alanında yapılandırılmasında pozitif yönde bir ilişkinin olduğu, bu kişilerin riskli internet davranışlarını diğer kullanıcılara göre daha yüksek oranda gösterdikleri tespit edilmiştir. Erdem alanında öz-değerlerini yapılandıran kişilerde riskli internet davranışlarının negatif yönde olduğu aile alanında yapılandıranlarda negatif yönde olduğu görülmektedir. Ayrıca

araştırmada içsel öz-değer alanlarının siber zorbalıkla ilgili davranışları negatif yordadığı, dışsal öz-değer alanlarının siber zorbalık davranışlarını pozitif yordadığı tespit edilmiştir.

Kavuk (2011), öğrencilerin bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanma ve sanal zorba ve sanal kurban olma durumlarını ortaya koymak için 2082 ilköğretim öğrenci ile çalışmıştır. Elde edilen veriler sonucunda cinsiyet, ailenin gelir düzeyi, interneti kullanma süresi, interneti kullanma amacı ile sanal zorba ve sanal kurban olma arasında pozitif yönde anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Çalışmada ayrıca erkekler kızlara göre, aile gelir düzeyi yüksek olanlar düşük olanlara göre, internet kullanım süresi fazla olanlar az olanlara göre daha çok sanal zorba ve sanal kurban oldukları belirlenmiştir.

Horzum ve Ayas (2011), 140 (45 erkek, 95 kadın) öğretmen üzerinde yaptığı araştırmada; Öğretmenlerin sanal zorbalık algıları ve bunların cinsiyet, kıdem, yaş, branş ve sanal zorbalık amacıyla kullanılabilir araçların kullanım değişkenleri açısından ayrı ayrı incelenmiştir. Araştırma sonucunda, öğretmenlerin sanal zorbalık algı ölçeğinde yer alan tüm maddeler ve toplam ortalama puanın yüksek olduğu görülmüştür. Öğretmenlerin siber zorbalık algılarının; cinsiyete, kıdeme, yaşa, branşa ve sanal zorbalık amacıyla kullanılabilir araçların kullanım düzeyine göre farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

Soydaş (2011) tarafından Ankara, Gaziantep, Hatay, İstanbul, Malatya ve Mersin’de öğrenim gören Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı devlet okullarında ve özel okullarda, ilköğretim ikinci kademe ve liseye devam etmekte olan 1395 ergen (662 erkek, 733 kız) üzerinde yapılan araştırmada; ilk ve orta ergenlik döneminde, algılanan ebeveyn izlemesi, sanal zorbalık ve yaşam doyumu arasındaki ilişki incelenmiştir. Küçük yaştaki erkekler ve daha uzun süredir internet kullanan kızlar, annesinin bilgisayar kullanma becerisini daha iyi değerlendiren kızlar, buna karşılık annesinin eğitim düzeyinin daha düşük olduğunu bildiren kızlar sanal zorbalığa daha fazla maruz kalmaktadırlar. Bununla birlikte, daha sık internete giren erkekler ve annesinin bilgisayar kullanma becerisini daha iyi değerlendiren erkekler daha fazla sanal zorbalık uygulamaktadırlar. Daha uzun süredir cep telefonu kullanan kızlar ve daha uzun süredir internet kullanan kızlar ve internete daha sık giren kızlar daha fazla sanal zorbalık uygulamaktadırlar. Ayrıca algılanan ebeveyn izlemesi ile ergenin yaşam doyumu arasındaki ilişkiye sadece erkek

ergenlerde sanal zorbalık uygulama ve hem kız hem erkeklerde sanal zorbalığa maruz kalma kısmen aracılık etmektedir.

Özdemir ve Akar (2011) tarafından yapılan araştırmada; lise öğrencilerinin siber zorbalığa ilişkin görüşleri incelenmiştir. Araştırma kapsamında İstanbul ve Ankara illerinde yer alan 336 öğrencinin görüşleri değerlendirilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin son bir ay içerisinde %14'ünün siber zorbalığa maruz kaldığı, %10'unun ise siber zorbalık yaptıkları bulgusuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin en çok Facebook isimli sosyal paylaşım sitesinde siber zorbalık mağduru ya da siber zorba oldukları saptanmıştır. Siber zorbalık kurbanı olma ile cinsiyet arasında bir ilişki olmadığını, buna karşın erkek öğrencilerin, kızlara göre görece daha fazla siber zorba olduklarını ortaya çıkartmıştır. Yaşın ve sınıf düzeyinin siber zorbalık kurbanı olma ve siber zorba olma değişkenleri üzerinde farklılaştırıcı bir etki göstermediği görülmüştür. Katılımcıların internette kalma süreleri ile siber zorba kurbanı olmaları arasında bir ilişki olmadığını göstermektedir. Buna göre kurbanın internette kalma süresi, onun zorbalığa maruz kalıp kalmamasını etkilememektedir. Ancak siber zorbalık yapan öğrenciler arasında beş saat ve daha fazla süre internet kullananların, diğer gruplara oranla daha fazla zorbalık yaptıkları ortaya çıkmıştır.

Erdur-Baker (2010), siber zorbalık ve geleneksel zorbalık arasındaki ilişkiyi cinsiyete ve internet aracılı iletişim araçlarının sık ve riskli kullanımına göre incelediği araştırmasında yaşları 14 ile 18 arasında değişen 276 ergen (151 erkek, 123 kız, 2 belirsiz) ile çalışmıştır. Araştırma sonuçları, katılımcıların %32'sinin hem geleneksel hem de siber zorbalık kurbanı olduğunu, %26'sının ise hem geleneksel zorbalıkta hem de siber zorbalıkta zorba olduklarını göstermiştir. Erkeklerin kızlara göre her iki zorbalık türünde de daha fazla zorba ve kurban oldukları belirlenmiştir. Cinsiyete göre geleneksel ve siber zorbalık arasındaki ilişkiye bakılmış ve erkeklerde anlamlı farklılıklar görülmüştür.

Çetinkaya (2010) tarafından 648 (355 erkek, 293 kız) öğrenci ile yapılan çalışmada ise, ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin siber zorbalık davranışlarına maruz kalma ve siber zorbalık davranışlarını uygulama yaygınlıklarını ve bu yaygınlığın cinsiyete göre değişimi incelenmiştir. Elde edilen veriler sonucunda; erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla siber zorbalığa maruz kaldıkları ve daha fazla siber zorbalıkta buldukları tespit

edilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin %93,2'si internet kullandıklarını , %77,3'ü kendilerine ait e-posta adresinin olduğunu belirtmektedirler. Katılımcıların %48,2'si günlük 1 saatten az internete girdiklerini, %38,7'si 1 veya 2 saat, %7,3'ü 3 veya 4 saat, %5,8'i 4 saatten fazla süre internete girdiklerini , internete bağlandıkları yerlere göre dağılımı incelendiğinde, katılımcıların %47,9'u evden internete bağlandığını, %35,5'i internet kafeden internete bağlandıklarını belirtmektedirler. Cep telefonları, internet aracılığı, forum siteleri ve chat/sohbet odaları aracılığı ile yapılan siber zorbalık davranışlarının ayrı ayrı ele alındığı araştırmada tüm alanlarda erkek öğrencilerin kız öğrencilere oranla daha yüksek oranda siber zorba davranış sergiledikleri ve daha fazla siber zorbalık davranışına maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin %34,3'ü karşılaştıkları zorba davranıştan sonra ne yapacaklarını bilemediklerini, %23,1'i ailesine söyleyeceğini, %8,3'ü bir daha yapmaması için uyaracağını, %5,9'u o siteye bir daha girmeyeceğini, %4,5'i aynısını yapacağını, %4,2'si polise şikâyet edeceğini belirtmektedir. Araştırmada ayrıca öğrencilerin zorbalıkla karşı karşıya kaldıkları durumlarda bir yetiştikenden veya öğretmenlerinden yardım alma oranlarının düşük olduğu da ortaya konulmaktadır.

Grigg (2010), yaşları 8-54 arasında değişen Birleşik Krallık'ta 32 katılımcı üzerinde yaptığı nitel araştırmada; siber zorbalığın tanımı ve ilgili kavramlara ilişkin görüşler incelenmiştir. Tamamı hem cep telefonu hem de internet kullanıcısı olan katılımcıların konuya ilişkin güncel tanımlamaların neler olduğu ve olumlu davranışların nasıl kazandırılabileceği ile ilgili görüşlerini sunmuştur. Bu görüşlere göre; insanlar yüz yüze yapamayacakları şeyleri isimlerini gizleyerek sanal ortamda yapabilmektedirler, sanal zorbalık davranışı insanları psikolojik açıdan çok olumsuz olarak etkiler görüşündedirler. Araştırmada siber zorbalık davranışları olarak çok geniş bir liste ortaya çıkarılmış olup en sık belirtilenler; isimsiz arama ve çağrılar, tehdit, saldırı ve istismar mesajları, dedikodu yayma olarak belirlenmiştir. Siber zorbalık davranışlarının önlenmesi için öncelikli olarak kaçınma davranışının gösterilmesi, bloke etme, zorba davranışta bulunanları sosyal ağlara ve bloklara almama, cep telefonu ve mail adreslerini vermeme, görmezden gelme ve siber zorbalıkla ilgili farkındalık kazanma olarak belirtilmiştir. Bazı katılımcılar ise siber zorbalığın yeterli bir kavram olmadığı bu kavram yerine siber saldırganlık demenin daha kapsamlı olacağı görüşündedir.

Jöger, Amado, Matos ve Pessoa (2010), siber zorbalıkta uzmanların ve eğitimcilerin görüşlerini analiz etmişlerdir. Siber alanda çeşitli uzmanlar (41 kişi) ve eğitimci (55 kişi) görüşleri alınmıştır. Uzmanlara göre: siber ortamda kimliğin gizlenebilmesi siber zorbalığın ortaya çıkmasında yeni teknolojik gelişmelerin etkisi olduğunu; siber zorbalığın önlenmesi için de belli ve çerçevesi iyi çizilmiş kuralların konulması, filtreleme yapılması, zorbalığın kolayca rapor edilebilmesini sağlayabilecek teknik altyapının olması, farkındalığın artırılması ve teknoloji okuryazarlığı konusunda farkındalık kazandırılması gerektiği belirtilmiştir. Öğretmen görüşlerine göre: teknolojiyi yeterince bilmedikleri ve takip edemedikleri, öğretmenlerin siber zorbalıkla mücadele konusunda yeterli bilgilerinin olmadığı sadece cezalandırma yoluyla önlemenin sağlanamayacağı belirtilmiştir. Araştırmada ebeveynlerin ve öğretmenlerin teknoloji ve kullanımı konusunda eğitim ihtiyaçlarının olduğu, siber zorbalık ve siber zorbalıkla mücadele konusunda temel becerileri kazanabilecekleri eğitimlerin verilmesi gerektiği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Arıca (2009) tarafından yapılan araştırmada; siber zorbalık ile psikiyatrik belirtiler arasındaki ilişkiyi incelenmiştir. 695 (247 erkek ve 448 kız) öğrenciden % 19,7'sinin hayatlarında en az bir kez siber zorbalık yaptığını, % 54,4'ü ise hayatlarında en az bir kez siber zorbalık kurbanı olduklarını tespit etmiştir. Bu yüzdeler içinden hesaplanan saf-siber zorbalıkların oranı %2 iken, %36.7'si saf-siber kurban, %17.7'si ise siber zorba-kurban olarak tanımlanmıştır. Siber kurbanların sayısı siber zorbalardan çok daha fazladır. Araştırmaya katılan katılımcıların yaklaşık yarısı internet üzerinde ya da cep telefonu ile daha önceden (en az bir kez) kimliklerini gizlediklerini belirtmiştir. Kimliğini gizleme ile cep telefonu veya internet üzerinden yapılan sanal zorbalık davranışı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Erkeklerin bayanlara oranla daha fazla siber zorbalık eylemlerine karıştıkları ve siber zorbalık davranışlarına daha yatkın oldukları görülmüştür. Herhangi bir zorbalık yapmamış ve siber zorba/kurban davranışı ile karşılaşmamış kişiler, saf-kurban, zorba-kurbanlardan anlamlı düzeyde düşük psikiyatrik belirtiler göstermişlerdir. Diğer önemli bulgu ise düşmanca duygular ve psikotik belirtiler siber zorbalığı anlamlı olarak yordayan iki temel değişkendir. Aynı zamanda kişiler arası duyarlılık ve psikotik belirtiler siber zorbalığa uğrama yani siber zorba olma olasılığını da anlamlı düzeyde açıklamaktadır.

Burnukara (2009) İskenderun ve Ankara’da ilköğretim II. Kademe ve liselerde öğrenim görmekte olan 868 öğrenci (445 erkek, 423 kız) üzerinde yaptığı araştırmada; 12 - 18 (ort=14.73) yaşları arasındaki ergenlerin hangi yaşlarda, ne kadar sıklıkla fiziksel ve sanal ortamda akran zorbalığına maruz kaldıklarını ve uyguladıklarını, cinsiyetler arasında zorbalığa maruz kalma ve uygulama açısından anlamlı bir farklılık olup olmadığını, ergenlerin bu türden davranışlarla nerelerde (okul içi/dışı) karşılaştıklarını, ne tür baş etme yöntemleri kullandıklarını, geleneksel ve sanal zorbalık arasındaki ilişkileri ortaya koymayı amaçlamıştır. Ergenlerin %31.8’inin fiziksel ortamda, %21.7’sinin de sanal ortamda, akran zorbalığına herhangi bir şekilde dâhil oldukları, erkeklerin fiziksel ve sanal ortamda zorbalık davranışlarını kızlara göre daha fazla sergiledikleri, erken ergenlik dönemindekilerin hem fiziksel hem de sanal ortamda zorbalığa maruz kalma açısından daha fazla risk altında oldukları görülmüştür. Ayrıca araştırmada, internette geçirilen zamanın sanal zorbalığa herhangi bir şekilde dâhil olma ile annenin çalışmasının da sanal ortamda zorbalığa maruz kalma ile ilişkili olduğu gözlenmiştir. Bunun yanı sıra ergenler her iki zorbalık türündeki davranışlarla hem okul içinde hem de okul dışında karşılaşmaktadırlar.

Dilmaç (2009) tarafından Selçuk Üniversitesi’nde 18-22 yaşları arasındaki 666 (231 erkek, 435 kız) üniversite öğrencilerinin psikolojik ihtiyaçlar ile sanal zorbalık arasındaki ilişkileri belirlemeyi araştırmıştır. Araştırma sonuçlarında; öğrencilerin %55,3’ü hayatları boyunca en az bir kez sanal zorbalığa maruz kaldıkları, %22.5’i bundan önceki bir zamanda en az bir kez sanal zorbalık yaptıklarını, %41,7’si daha öne hiç sanal zorbalığa uğramadığını ifade etmiştir. Erkeklerin kızlardan daha fazla sanal zorba davranışlarda buldukları, kızların daha fazla sanal mağduriyet yaşadıkları tespit edilmiştir. Çalışmasında saldırganlık ve ilgi görmenin sanal zorbalığı olumlu olarak yordadığına işaret etmektedir. Duyguları anlama ile sanal zorbalık arasında negatif yönde bir ilişki tespit edilmiş olup, sebat ve yakınlık sanal zorbalığa maruz kalma durumunu negatif olarak yordamaktadır. Yalnızca değişim ihtiyacı ile sanal zorbalığa maruz kalma arasında zayıf fakat olumlu bir ilişki bulunduğu görülmüştür. Katılımcıların %3.5’i bundan sonra sanal zorbalık yapacaklarını belirtirken, %15.3’ belki yapabileceklerini belirtmektedirler.

Topçu, Erdur-Baker ve Çapa-Aydın’ın (2008), 14-15 yaşlarındaki 183 öğrencinin farklı okul türlerine (özel okul ve devlet okulu) göre internet kullanım

sıklığı ve aylık gelir açısından siber zorbalık deneyimleri incelenmiştir. Özel okul öğrencilerinin devlet okulu öğrencilerine göre daha sık internet aracılı iletişim araçlarını kullanmalarına rağmen devlet okulu öğrencilerinin özel okul öğrencilerine göre daha çok siber zorba ve siber kurban olduklarını göstermiştir. Özel okulda okuyan siber kurbanlar siber zorbalık davranışlarını şaka olarak algıladıkları için önemsemediklerini belirtirken devlet okulunda okuyan siber kurban öğrenciler ise yapılan siber zorbalık davranışlarına karşı sinirlendiklerini belirtmişlerdir. Kısaca araştırma sonuçları siber zorbalık ile sosyo-ekonomik düzey arasında doğrudan bir ilişki kurulamayacağını göstermiştir.

Slonje ve Smith (2008) tarafından ortaokul ve liseye devam eden 12-20 yaş arası 360 ergenle yürütülmüş olan bir araştırmada, sanal zorbalığın dört formu olan yazılı mesaj, elektronik posta, telefon görüşmesi ve resim-video klip yoluyla sanal zorbalığa maruz kalma oranları incelenmiştir. Ergenlerden geçen birkaç ay içerisinde ne sıklıkta sanal zorbalığa maruz kaldıklarını değerlendirmeleri istenmiştir. Araştırmada ergenlerin sanal zorbalık türlerinden herhangi birine maruz kalma oranı okul içinde % 5.8, okul dışında ise % 11.7 olarak bulunmuştur. Ayrıca elektronik posta yoluyla siber zorbalığa maruz kalma oranının kızlarda daha yüksek olduğunu, buna karşılık SMS yoluyla siber zorbalık yapmanın erkeklerde daha çok görüldüğünü bulmuştur. Bu araştırmada siber mağdurların % 33'ü zorbayı tanımadığını, % 27'si zorbayla aynı sınıfta yer aldığını, % 12'si zorbayla aynı sınıf düzeyinde fakat farklı sınıflarda yer aldığını, % 10'u farklı okulda yer alan birisinin kendisine siber zorbalık uyguladığını ve % 2'si siber zorbanın kendisinden üst sınıfta yer aldığını bildirmiştir.

Topçu (2008) tarafından 13–21 yaşları arasındaki 717 ergen üzerinde (302 erkek, 411 kız, 4 belirtilmeyen) yapılan araştırmada, geleneksel zorbalık ve empati ilişkisinden yola çıkarak siber zorbalık ve empati düzeyi arasındaki ilişkinin toplumsal cinsiyete bağlı olarak incelenmiştir. Ayrıca siber zorbalığı yordama da geleneksel zorbalığın, bilgi ve iletişim araçları kullanım sıklığının ve internet kullanımında aile denetiminin rolü incelenmiştir. Ergenlerden ne sıklıkta sanal zorbalıkta buldukları veya maruz kaldıklarını “hiçbir zaman”, “bir veya iki kez”, “üç-beş kez” veya “beş kereden fazla” şeklinde değerlendirmeleri istenmiştir. Katılımcıların %55.2'sinin geleneksel zorbalık yaptığını, %47.6'sının ise sanal zorbalık yaptığını belirtilmiştir. Erkeklerin hem geleneksel zorbalık hem de sanal zorbalık deneyiminde kızlara oranla daha yüksek puanlar aldığı,

geleneksel zorbalık deneyiminin ve bilgi ve iletişim araçlarını sık kullanmanın sanal zorbalık deneyimini yormada başarılı değişkenler olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Empati düzeyleri yüksek olan kızların empati düzeyi düşük olan kızlara göre daha az geleneksel zorbalık ve sanal zorbalık yaptıklarını, empati düzeyi düşük olan erkeklerin ise daha sık geleneksel ve sanal zorbalık yaptıklarını tespit edilmiştir. Erkeklerin kızlara oranla sanal zorbalık düzeylerinin daha yüksek olduğu bulgularına ulaşılmıştır.

Williams ve Guerra'nın (2007) fiziksel ve sözel zorbalık ile internet zorbalığının yaygınlığını karşılaştırmak için 5., 8. ve 11. sınıfta okuyan öğrencilerle yaptıkları çalışmada, öğrencilerden farklı zorbalık türlerini ne sıklıkta uyguladıklarını değerlendirmeleri istenmiştir. Araştırma sonucunda, sık görülme şekline göre zorbalık türlerini; sözel zorbalık, fiziksel zorbalık, elektronik posta ve anında mesajlaşma zorbalığı şeklinde sıralamıştır. Araştırma bulgularına göre tüm öğrenciler arasında sanal zorbalığın yaygınlık oranının % 9.4 olduğu görülmüştür. Sınıf düzeyleri açısından sanal zorbalığın yaygınlık oranları incelendiğinde ise, 5. sınıflarda % 4.5 olduğu, 8. sınıflarda % 12.9'a yükseldiği, 11. sınıflarda ise % 9.9'a olduğu görülmüştür.

Li (2007), tarafından yapılan çalışmada; siber zorba/kurban davranışları üzerinde cinsiyet, kültür, siber zorba/kurbanlığa yatkınlık gibi bazı değişkenlerin etkisi incelenmiştir. Araştırma Çin ve Kanada'dan seçilen iki grup ortaokul 7. Sınıf öğrencisi üzerinde yapılmıştır. Çin'den 197 öğrenci (107 erkek, 90 kız), Kanada'dan 264 öğrenci (130 erkek, 134 kız) çalışmaya dahil edilmiştir. Çalışma sonucunda ergenlerin %28.9'unun siber kurban, %17.8'inin siber zorba olduğunu tespit edilmiştir. Cinsiyetin önemli bir rol oynadığı, erkeklerin kızlara göre daha yüksek oranlarda zorba davranışlarda buldukları tespit edilmiştir. Siber zorbalığa maruz kalanların %25.6'sı bu davranışın okul arkadaşları tarafından, %12.8'i okul dışından kişiler tarafından yapıldığını belirtmektedirler. Siber zorba zarar vermek amacı ile en çok e-posta yolunu kullanmaktadır. Kültür siber zorbalıkta önemli bir belirleyici çıkmıştır. Kanadalı bir öğrenci Çinli bir öğrenciye göre dört kattan fazla siber zorbalık yapmaktadır. Kanadalı öğrencilerin siber zorba, Çinli öğrencilerin siber kurban olma eğiliminin daha fazla olduğunu bulgularına ulaşılmıştır. Ayrıca siber zorbalık ve siber kurbanlık durumunun öğrencilerin akademik başarısını etkilemediğini belirtmiştir.

Erdur-Baker ve Kavşut (2007), lise öğrencilerinin siber zorbalık davranışlarını tespit etmek ve internet, cep telefonu kullanımlarını incelemek amacıyla yaptıkları çalışmada üç farklı lise türünde toplam 228 öğrenci ile çalışılmıştır. Erkek öğrenciler kız öğrencilere oranla hem daha fazla siber zorbalık yaptıklarını hem de daha fazla siber zorbalığa maruz kaldıklarını belirtilmiştir. Ayrıca internetin sık kullanımında siber zorba/kurban olma durumunu pozitif yönde etkilediği ancak okul türü, ailenin sosyo-ekonomik düzeyi, yaş ve sınıf düzeyi gibi değişkenlerin siber zorba/kurban olma durumu ile ilişkisi olmadığı tespit edilmiştir. Aynı zamanda siber zorbalık oranının % 28, siber mağdur oranının % 30 olduğu belirtilmiştir. Ayrıca en çok bildirilen siber zorbalık davranışlarının nedensiz yere birisini sohbet odasından dışarı atmak, sohbet odasında birisine hakaret etmek ve web kamerası aracılığıyla birisinin özeline saygısızlık etmek olduğu ifade edilmiştir.

Beran ve Li (2007) tarafından Kanada’da 432 (193 erkek, 239 kız) öğrenci üzerinde yapılan araştırmada, siber zorbalık ve okul zorbalığı arasındaki ilişki incelenmiştir. Öğrencilerin %42’si daha önceden siber zorbalık deneyimi yaşamadıklarını belirtmelerine karşın %58’i bir iki kez ya da daha fazla siber zorbalık deneyimi yaşadıklarını, öğrencilerin %37’si siber zorbalık ile birlikte geleneksel akran zorbalığına uğradığını belirtmişlerdir.

Kowalski ve Limber (2007) tarafından Amerika’da 6, 7 ve 8. sınıf 3767 (1852 erkek, 1915 kız) öğrenci arasında sanal zorba, sanal kurban ve sanal zorba/kurban olma durumları incelenmiştir. Siber zorbalık yapma oranını %4,1, sanal zorbalığa maruz kalma oranını % 11.1, hem sanal zorbalığa maruz kalma hem de sanal zorbalık yapma oranını da % 6.8 olarak bulunmuşlardır. Öğrencilerin % 78’i ise sanal zorbalığa dâhil olmayan gruba oluşturmuştur. Araştırmacılar siber zorbalığın görülme oranının düşük olma sebebini sorulan soruların son iki aylık yaşantıyı kapsamasından ve bu sürenin kısa olabileceğinden dolayı olduğunu öne sürmüşlerdir. Cinsiyetler arasında anlamlı fark bulunmuştur, buna göre; kız öğrencilerin % 15’i, erkek öğrencilerin ise % 7,2’sinin sanal kurban; kız öğrencilerin % 10, erkek öğrencilerin % 4 sanal zorba/kurban; erkek öğrencilerin % 5, kız öğrencilerin ise % 4 oranında sanal zorba oldukları tespit edilmiştir. Sınıf düzeyinde de anlamlı farklılık bulunarak, 6. sınıfta okuyan öğrencilerin sanal zorba, sanal kurban ve sanal zorba/kurban olma durumları 7. ve 8. sınıfa devam eden öğrencilere göre daha az bulunmuştur. Bu sonuca göre sınıf düzeyi arttıkça

siber zorba/kurban olma olasılığının da artmaktadır. En çok kullanılan siber zorbalık türlerinin %58,4 ile anlık mesajlaşma, %20,5 ile sohbet odaları ve %19,1 ile e-posta olduğu ortaya çıkmıştır.

Ybarra, Mitchell, Finkelhor ve Wolak (2006), 10-17 yaşları arasındaki ergenler ile yaptığı bir araştırmada, internet kullanıcılarının % 9'unun sanal zorbalıkla karşılaştıklarını tespit etmiştir. Kullanıcıların %50'si bir kereden fazla zorbalığa uğradığını, % 32'si ise üç kereden fazla zorbalığa uğradıklarını ifade etmişlerdir.

Smith, Mahdavi, Carvalho ve Tippett'in (2006) 11-16 yaşları arasında Londra'da 14 farklı okulda öğrenim gören 92 öğrenci ile yaptıkları bir araştırmada, öğrencilere çoktan seçmeli soruların yer aldığı bir ölçek yoluyla sanal zorbalık türünden davranışlarla ne kadar karşılaştıkları sorulmuştur. Öğrencilerin % 46'sı geçen ay içerisinde en az bir kez, % 14'ü geçen ay içinde iki-üç kez ve daha fazla sanal zorbalığa maruz kaldıklarını bildirmişlerdir. Araştırmada öğrencilerin % 22'sinin birkaç ay içerisinde en az bir kere sanal zorbalığa maruz kaldıkları, % 6.6'sının da sıklıkla sanal zorbalık yaptıkları belirlenmiştir. Siber zorbalıkla yaş arasında herhangi bir ilişki bulunmamıştır. Ancak kızların erkeklere göre daha fazla siber zorbalığa maruz kaldıkları saptanmıştır. Cep telefonu, metin mesajları, e-posta, sohbet odaları gibi siber ortamlar, öğrencilerin en çok zorbalığa uğradıkları ortamlardır. Siber zorbalığa uğrayan öğrencilerin %46'sı resim ya da video yoluyla, %37'si cep telefonuyla, %29'u metin mesajları vasıtasıyla, %12'si ise sohbet odalarında zorbalığa uğramıştır.

Li (2006) Kanada'da yaptığı bir başka çalışmada 7, 8 ve 9. sınıfta okuyan 264 öğrenciden (130 erkek, 134 kız) ile yaptıkları anket çalışmasında katılımcıların %62'si bir başkasına bir ile üç kez, siber zorbalık yaptığını, %37,8'i ise üç defadan fazla siber zorbalık yaptıklarını belirtmişlerdir. Sanal zorbalıkların yaklaşık % 55'i bir ile üç kez arasında ve % 45'ten fazlası ise üç kereden fazla birilerine elektronik araçlarla sanal zorbalık yaptıklarını belirtmişlerdir. Sanal zorbalık konusunda erkekler ve kızlar arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur, buna göre erkeklerin % 22'sinden fazlası, kızların ise % 16'sı sanal zorba olarak belirlenmiştir. Yani erkeklerin kızlara göre daha fazla siber zorbalık deneyimleri olduğu ortaya çıkmıştır.

Patchin ve Hinduja (2006), 18 yaşından küçük bireylerin (n=384) siber zorbalığa yönelik algılarının ve siber zorbalık deneyimlerinin belirlenmesi amacıyla yapılan bir araştırmada, %11'i çevrimiçi iken başkalarına zorbalık yaptıklarını, %29'u çevrimiçi iken zorbalığa maruz kaldığını ve %47'si çevrimiçi zorbalığa şahit olduklarını ifade etmişlerdir. Buna paralel olarak sanal zorbalığın ilk olarak sohbet odalarında yaygın olduğu ve ikinci olarak da e-posta ile yapılan zorbalığın yer aldığını tespit edilmiştir. Araştırmada ayrıca katılımcıların % 60'ı sanal ortamda diğer bireylerin kendisini görmezden geldiğini, % 50'si diğer bireylerin kendisine saygısızlık ettiğini, % 30'u kendisine lakap takıldığını ve % 21'i zorbanın kendisini fiziksel zarar vermekle tehdit ettiğini, % 19'u siber zorba ile tartıştığını, % 19'u siber zorbanın kendisi ile alay ettiğini ve % 18'i hakkında söylenti çıkarıldığını ifade etmiştir. Siber zorbalığa maruz kalanların baş etmek için hangi çözüm yollarını kullandıklarını siber zorbalığa maruz kaldığını belirten 113 kişi, %36,3'sü zorbaya durmasını söylediklerini, %31,9'u uzaklaştığını, %24,8'inin hiçbir şey yapmadığını, %19,5'inin çevrimdışı gözüktüğünü ve %2,7'sinin aynı zorbalığı yaptığını belirtmişlerdir. Katılımcıların %56,6'sı bu durumu çevrimiçi olan arkadaşlarına söylerken, %25,7'si okuldan arkadaşlarına, %19,5'i ailesine, %16,8'i kardeşlerine, %8,8'i yetişkinlere söylediğini ve %23'ü ise hiç kimseye söylemediklerini ifade etmişlerdir.

Campbell (2005), gençler arasında yayılmakta olan siber zorbalığın etkilerini ve siber zorbalığın önlenmesine yönelik genel stratejileri incelemiştir. Araştırmaya göre siber zorbalık, geleneksel zorbalığın yeni yüzüdür ve dünyada hızla yayılmaktadır. Teknolojik iletişim araçları arttıkça siber zorbalık davranışlarının da artmakta olduğu, gençlerin çeşitli nedenlerle uğradıkları siber zorba davranışı ebeveynlerine ve öğretmenlerine anlatmaktan ve onlardan yardım istemekten kaçındıkları ortaya konulmaktadır. Yaşın büyümesiyle birlikte internet kullanma yeteneğinin ve internete erişebilme olanağının artmasının yaşça büyük bireylerin daha çok siber zorbalık yapmasına yol açtığını belirtmiştir. Siber zorbalığın önlenmesi açısından oluşturulacak genel önleme stratejileri; farkındalığın artırılması, toplu okul politikalarının uygulanması, çocukların ve gençlerin iletişim ortamlarında yetişkin gözetimi, sosyal ve eğitsel önleme programları biçiminde dört temel başlık altında özetlenmiştir.

Yapılan çalışmalarda genellikle öğrencilerin ve ğretmen adaylarının interneti olumlu veya olumsuz kullanımından kaynaklanan durumlar ortaya çıkarılmıştır. Çalışmaların birçoğu dijital vatandaşlığın düzeyi ile farkındalığına yönelik; siber zorbalık ile internet kullanımının ilişkisine ve gençlerin siber zorba ile siber mağdur olma durumuna yönelik yapılmıştır. Fakat dijital vatandaşlık ile siber zorbalık arasındaki ilişkiye bakılmadığı görülmüştür. Bu alışma, sınıf ğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimlerini belirleyerek ve adayların dijital vatandaşlık ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkiyi saptayarak dijital vatandaşlık ve siber zorbalık ile ilgili alanyazına katkı sağlanması hedeflenmiştir.

2. KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Dijital Vatandaşlık ve Boyutları

Merkezi Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunan ISTE (International Society for Technology in Education) dünyanın farklı noktalarından üyeleri olan kâr amacı gütmeyen bir topluluktur. Misyonu kısaca eğitim teknolojilerinin etkili kullanımı sağlayarak eğitim öğretimi geliştirmektir (ISTE, 2014). Temel amacı ise öğretimin geliştirilmesi için yöneticilere, okul yönetimlerine teknolojinin etkili ve avantajlı kullanılması için öğrenci ve öğretmen eğitimlerine hizmet etmektir. ISTE bu amacını gerçekleştirmek için eğitimde NETS (The National Educational Technology Standards) standartlarını ortaya koymuştur. NETS standartları, öğrenciler, öğretmenler, yöneticiler, eğitim koçları ve bilgisayar eğitimcileri için ayrı ayrı oluşturulmuştur.

- NETS-S (Student-Öğrenci)
- NETS-T (Teacher-Öğretmen)
- NETS-A (Administrator-Yönetici)
- NETS-C (Coaches-Eğitim Koçları)
- NETS-CSE (Computer Science Educators-Bilgisayar Bilimi Eğitimcileri)

NETS-S (National Educational Technology Standards for Students) öğrencilerle ilgili standartları içermektedir. Öğrencilerin teknolojiyle ilgili neleri bilmeleri gerektiği ve teknolojiyle neler yapabilecekleri kavramlarına açıklık getirmektedir. ISTE, öğrenci standartlarını son olarak da 2007 yılında güncellemiştir. Standartlar belirlenirken, öğrencilerin sürekli gelişen dünyada etkili bir şekilde öğrenmek için bilmeleri gerekenler, geleceğe ve geleceğin yeni öğrenme çevreleri gerektiren zorluklarına ve üretmek yaşamak için yapabilmesi gerekenler dikkate alınmıştır (ISTE, 2007). NETS-S standartları ortaya koyarken, öğrencilerin sahip olması gereken eğitim teknolojisi standartlarını 6 başlıkta belirtmiştir (ISTE, 2007):

1. Yaratıcılık ve yenilik

2. İletişim ve işbirliği
3. Araştırma ve bilgi, etkililik
4. Eleştirel düşünme, problem çözme ve karar verme
5. Dijital vatandaşlık
6. Teknoloji, işlemler ve kavramlar

Dijital vatandaşlık başlığı altında; teknolojiyle bağlantılı olarak insani, kültürel ve sosyal konuları kavrama ve yorumlayabilme, hukuki ve etik davranış sergileyebilme yer alır. Öğrenciler bilgi ve teknolojinin, güvenli ve yasal kullanımını savunurlar. İşbirliğini, öğrenmeyi ve üretkenliği destekleyen teknolojiye karşı olumlu bir tutum içindedirler ve hayat boyu öğrenme için sorumluluk almayı öğrenmektedirler.

NETS-T (National Educational Technology Standards for Teachers) öğretmenler ile ilgili standartları içermektedir. Öğretmenlerin eğitim teknolojisi kullanımı ile ilgili sahip olmaları gereken nitelik ve yeterlikleri incelemektedir. NETS-T teknoloji okuryazarı olmayı, derslerinde teknolojiyi kullanabilmeyi, öğrencilerini teknolojiyi kullanmaya yöneltebilmeyi, öğrenme çevresini öğrencilerin teknolojiyi kullanabilecekleri biçimde düzenleyebilmeyi ve meslektaşları ile internet üzerinden iş birliği yapabilmeyi (ISTE, 2000; ISTE, 2008) kapsamaktadır. ISTE 2008 yılında beş yeterlilik alanı düzenlenmiştir (ISTE, 2008).

1. Öğrencinin öğrenimini ve yaratıcılığını kolaylaştırmak ve cesaretlendirmek
2. Dijital çağ öğrenme yaşantıları tasarlama, geliştirme ve değerlendirme
3. Dijital çağ çalışmalarına ve öğrenmeye model olma
4. Dijital vatandaşlık ve sorumluluğunu destekleme (teşvik etme) ve model olma
5. Mesleki gelişim ve liderlik

Dijital vatandaşlık ve sorumluluğunu destekleme (teşvik etme) ve model olma adlı yeterlilik alanı kapsamında: Öğretmenler yerel, toplumsal ve sosyal kavramları, gelişmekte olan dijital kültürdeki sorumlulukları anlar; mesleki çalışmalarında yasal ve etik davranışlar sergiler.

NETS-A (National Educational Technology Standards for Administrators) yöneticiler (okul müdürleri) ile ilgili standartları içermektedir. Bu standartlar, anaokulundan ortaöğretimin sonuna kadar her düzeyde okul yöneticilerinin teknoloji uygulamasında etkili lider olabilmeleri için ihtiyaç duydukları bilgi ve becerileri tanımlamaktadır (Şişman-Eren ve Kurt, 2011). Okullarda verimliliği artırmak için çözümler üretebilen ve karmaşık gereksinimlerini teknolojik kaynaklarla karşılayabilen okul müdürleri yetiştirmek hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda, 2009 yılında NETS-A standartları şu şekilde açıklanmıştır. (ISTE, 2009; Hacıfazlıoğlu, Karadeniz ve Dalgıç, 2010).

1. Vizyoner Liderlik
2. Dijital Çağ Öğrenme Kültürü
3. Profesyonel Uygulamada Mükemmellik
4. Sistematik Gelişim
5. Dijital Vatandaşlık

NETS-C (National Educational Technology Standards for Coaches) eğitim koçları ile ilgili standartları içermektedir. Bu standartlarda öğretmenlere yardımcı olan eğitim koçlarının, öğretmenlere destek olurken ve rehberlik ederken sahip olmaları gereken nitelik ve yeterlikler tanımlanmıştır. İlk olarak 2011 de tanımladığı NETS-C standartları altı başlık altında yer almaktadır (ISTE, 2011):

1. Vizyoner Liderlik
2. Öğrenme, Öğretme, Değerlendirme
3. Dijital Çağ Öğrenme Çevreleri
4. Mesleki Gelişim ve Program Değerlendirme

5. Dijital Vatandaşlık
6. İçerik Bilgisi ve Mesleki Gelişim.

NETS-CSE (National Educational Technology Standards for Computer Science Educators) bilgisayar öğretmenleri ile ilgili standartları içermektedir. Bu standartlarda, bilgisayar öğretmenlerinin sahip olmaları gereken nitelik ve yeterlikleri tanımlanmıştır. NETS-CSE standartlarını dört başlık altında toplamıştır (ISTE, 2011).

1. İçerik Bilgisi
2. Etkili Öğrenme ve Öğretme Stratejileri
3. Etkili Öğrenme Ortamları
4. Etkili Mesleki Bilgi ve Becerileri

NETS-S, NET-T, NETS-A, NETS-C standartlarından biri olan dijital vatandaşlık özellikle son zamanlarda önem kazanmaktadır. Gelişen teknolojik olanaklar bireylerin çevrimiçi ortamdaki hareket alanlarını etkilemektedir. Bireyler bu hareket alanlarını kullanırken dijital vatandaş olarak hareket ederek dijital ortamlarda uygun davranışlar sergilemelidir. Dijital vatandaşlık kavramını incelemek araştırma açısından faydalı olacaktır.

2.1.1. Dijital Vatandaşlık Nedir?

Dijital vatandaşlık ile ilgili oluşturulan önemli bir standart, ISTE organizasyonuna aittir. ISTE'nin yayımladığı en güncel NETS-S, NETS-T, NETS-A, NETS-C, standartlarına baktığımızda (Tablo.1) ortak bir standart alanı dikkat çekmektedir. Bu standart alanlarından biri olan dijital vatandaşlık son zamanlarda önem kazanmaktadır.

Tablo 2.1. NETS-S, NETS-T, NETS-A ve NETS-C Standartları

NETS-S	NETS-T	NETS-A	NETS-C
Yaratıcılık ve Yenilik	Öğrencinin Öğrenimini ve Yaratıcılığını Kolaylaştırmak ve Cesaretlendirmek	Vizyoner Liderlik	Vizyoner Liderlik
İletişim ve İşbirliği	Dijital Çağ Öğrenme Yaşantıları Tasarlama, Geliştirme Ve Değerlendirme	Dijital Çağ Öğrenme Kültürü	Öğrenme, Öğretme, Değerlendirme
Araştırma ve Bilgi, Etkililik	Dijital Çağ Çalışmalarına ve Öğrenmeye Model Olma	Profesyonel Uygulamada Mükemmellik	Dijital Çağ Öğrenme Çevreleri
Eleştirel Düşünme, Problem Çözme ve Karar Verme	*Dijital Vatandaşlık ve Sorumluluğunu Destekleme (Teşvik Etme) ve Model Olma	Sistematik Gelişim	Mesleki Gelişim Ve Program Değerlendirme
*Dijital Vatandaşlık	Mesleki Gelişim ve Liderlik	*Dijital Vatandaşlık	*Dijital Vatandaşlık
Teknoloji İşlemler ve Kavramlar	-	-	İçerik Bilgisi ve Mesleki Gelişim

Dijital teknolojilerin gün geçtikçe hızlanması ve yaygınlaşması bireyleri birer dijital vatandaş olma yolunda ilerletmektedir. Farklı araştırmacılar tarafından yapılan dijital vatandaşlığın tanımları aşağıda yer almaktadır.

- Vizenor (2013)'e göre ise bireyin sosyal, toplumsal ve siyasi faaliyetleri için teknoloji kullanımınıdır.
- Farmer (2010)'e göre de elektronik bilgileri uygun biçimde seçip ayırarak dijital alana etkin bir biçimde katılan, elde ettiği bu bilgileri hem toplumsal hem de kişisel gelişim için kullanan bireylerdir.

- Dijital vatandaşlık, bilgi ve iletişim teknolojilerinin yasal, etik, güvenli ve sorumlu bir şekilde kullanımını sağlayan davranışları çevrimiçi ortamda savunmak ve uygulamaktır (ISTE, 2007).
- Ribble ve Bailey (2007)'e göre teknolojiyi kullanırken temel normları (kural olarak benimsenmiş, yerleşmiş ilke veya kanuna uygun durumları) göz önünde bulundurmak ve hareket etmektir.
- Mossberger, Tolbert ve McNeal (2007), dijital vatandaşları, internetteki yazıları okuma, yazma, anlama ve gereken yerlere yönlendirme yetisine, ekonomik gücünün el verdiği bir geniş band erişimine sahip olan ve düzenli bir biçimde interneti etkin olarak kullanan kişiler olarak tanıtmaktadır. Dijital vatandaşlık ise çevrimiçi bir ortamda toplumsal ve devletle ilgili konularda katılım becerisidir.

Tanımlardaki ortak noktalara baktığımızda:

- İnterneti doğru, düzenli ve etkili olarak kullananlar,
- Çevrimiçi ortama etkin katılanlar,
- BİT'in etik, yasal ve güvenli bir biçimde kullanmasını bilen bireyler dijital vatandaş olarak ifade edilmektedirler.

Bireyler gün geçtikçe dijital araçların yaygınlaşmasıyla, çevrimiçi toplumun etkin birer üyesi olarak dijital vatandaşlara dönüşmektedirler. Dijital vatandaş kavramıyla ilişkili olarak alanyazında siber vatandaş, e-vatandaş, e-birey, net vatandaş gibi kavramlarda kullanılmaktadır. Mason (1986), dijital toplumda insanlar üç özelliğe sahip olması gerektiğini söylemektedir:

1. Kişinin bilgiyle ilişkili olabilmesi için gereken okuma, yazma, değerlendirme ve hesaplama gibi zihinsel niteliklere sahip olmalıdır.
2. Kişinin bilgiyi depolama, taşıma ve işleme üzerine bilişim teknolojilerine erişiminin olmasıdır. Bu koşul kütüphaneleri, radyoları, televizyonları, telefonları, kişisel bilgisayarları, ağlara ve ana bilgisayarlara bağlı bilgisayar terminallerini kapsayan sosyo-ekonomik bir sorundur.

3. Kişi bilginin kendisine erişebilmelidir. Bütün koşullar sağlansa bile, bazı veritabanlarına erişim ücretli olduğu için bu bedeli ödeyemeyecek kişilerin toplum içinde tam katılımının sağlanamayacağını, böyle bir durumun da uzun zamanda birçok sosyal sorunun kaynağı olacağını vurgular.

Günümüzde dijital araçlar sayesinde dünyanın birçok noktası ile iletişim kurularak ortak etkinlikler yapılabilir. Bu durumun; bireyleri dijital bir vatandaş yaptığı söylenilebilir. Fakat dijital vatandaşlığın kendine göre kuralları ve sorumlulukları vardır. Ribble, Bailey ve Ross (2004)'e göre dijital vatandaşlık kuralları ve sorumlulukları:

- BİT kullanımı ile ilgili eğitim eksikliklerini gidermek,
- BİT kaynaklarından yararlanarak iletişim kurmak,
- Toplumsal süreçlere katılmak,
- Alışveriş ve ticaret etkinlikleri gerçekleştirmek,
- Alışveriş ve ticaret etkinliklerine ilişkin sorumluluk almak,
- Alışveriş ve ticaret etkinlikleri esnasında fiziksel/psikolojik sağlığı korumak,
- Nezaket kurallarına uymak,
- Kişisel bilgi güvenliğini sağlamak şeklinde ele alınmıştır.

Bireylerin nasıl sorumlu ve etik kullanıcı olacakları öğretilerek onların dijital vatandaş olmalarına yardımcı olunmalıdır (Farmer, 2010). Dijital teknolojiler eğitimi kolaylaştırdığı gibi bireylerin topluma katılımını da kolaylaştırmaktadır. Bireylerin dijital dünyanın bilinçli vatandaşları olarak kendilerine sunulan olanaklardan en iyi şekilde yararlanmalarını sağlamak üzere etki eden faktörleri belirlenmesi sağlanmalıdır.

Ribble (2015) dijital vatandaşlığı öğrenci, çocuk ve teknoloji kullanıcılarının uygun teknoloji kullanması için öğretmenlerin, teknoloji

liderlerinin ve velilerin bilmesi gerekenleri anlamalarına yardımcı bir kavram olarak tanımlar. Dijital vatandaşlık, vatandaş için anayasal ya da resmi kaynaklardan gelen haklardan ortaya çıkan bir sonuç değil teknoloji-toplum kültürleşmesinin bir ürünüdür (Şendağ ve Uysal, 2010).

Ribble (2009), dijital araçların kullanım yaşının oldukça düşmesi ve yeni neslin aynı zamanda birer “dijital yerli” olmasından dolayı dijital vatandaşlık algısının çocuk yaşlarda başlaması gerektiğini ve bu çağdaki çocuklara dijital araçların kullanımının öğretilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Hızla gelişen dijital teknolojiler hem bireyi hem de bireyin yaşadığı ortamı değişime zorlamaktadır. Bu değişim sürecinin başından itibaren içinde yer alan, bilgisayar ve internet gibi teknoloji dillerinin ana dili gibi konuşan ve teknoloji kültürü ile yetişen yeni nesil “dijital yerliler” olarak adlandırılmaktadır (Prensky, 2001a).

Dijital yerli kavramı farklı araştırmacılar tarafından: Digital Natives (dijital yerliler) (Prensky, 2001a), Millennials (yeni binyılın öğrenenleri) (Pedro, 2006), Net Generation (internet nesli) (Oblinger ve Oblinger, 2005; Tapscott, 1999), The Gamer Generation (oyun nesli) (Carstens ve Beck, 2005), Homo Zappiens (zaplayan insan) (Veen, 2003), teknolojik yerli (Monereo, 2004), Y nesli (McCrinkle, 2006), Instant-Message Generation (anlık ileti nesli) (Lenhart, Rainie ve Lewis, 2001) gibi farklı isimlerle de anılmaktadır.

Prensky (2001a), dijital teknolojilere aşina olanlar ile olmayanları “dijital yerliler (digital natives)” ve “dijital göçmenler (digital immigrants)” olarak ikiye ayırmıştır. Dijital yerliler, 1980 ve sonrasında doğmuş olan ve etrafı dijital teknolojilerle donanmış olan nesilden oluşmaktadır. Dijital göçmenler ise 1980 öncesi doğmuş olan, dijital teknolojileri hayatında kullanmaktan uzak duran ve dijital teknolojilere yabancı olan, uyum sağlamaya çalışan nesilden oluşmaktadır. Dijital göçmenler dijital yerlilere göre daha yaşlı olan bireylerdir. Teknoloji ve internet dijital göçmenlerin yaşantıları sırasında ortaya çıkmıştır ve onlar için teknoloji ve interneti öğrenmek zordur (Günther, 2007). Dijital yerlilerin dijital teknoloji kültürü ile yetişmeleri nedeniyle hem dijital teknoloji araçlarına hem de dijital teknolojilerin bulunduğu ortamlara ilişkin alışkanlıkları söz konusudur. Çoğu zaman büyüklerinin yardımı olmadan ilk kez tanıştıkları cep telefonun ya da bilgisayarları kullanabilmektedirler. Birçok şeyi ise bilgisayar oyunlarından öğrendikleri gözlenmektedir (Prensky, 2005).

Dijital yerli olarak nitelendirilen bu nesil, bazı kaynaklarda “Y” kuşağı (1977-1998) olarak tanımlanırken, bazı kaynaklarda da “Z” kuşağı (1999 ve sonrası) olarak tanımlanmaktadır. “Z” kuşağı, tam teknoloji çağı çocukları olan, “Y” kuşağı teknoloji kullanarak büyüyen yani teknoloji ile dost olan, “X” kuşağı (1965 - 1976) teknoloji ile ileri yaşlarda tanışmış ve yüksek eğitim seviyesine sahip olan, “Baby Boomers” (1964-1946) yaşamını iş hayatına adanmış pasif olan kuşaktır (Sprenger, 2010; Evran, 2012). Sprenger’in (2010) araştırmasına göre “Y” kuşağını 1977 yılından itibaren doğan bireyler; Oh ve Reeves (2014)’e göre de 1981 yılından itibaren doğan bireyler oluşturmaktadır. Fakat temelde 1980’li yıllarda doğan ve dijital kültürle yetişen günümüz bireyleri dijital yerli olarak kabul edilmektedir (Prensky, 2001a; Oh ve Reeves, 2014).

“Z” kuşağının ebeveynleri “X” ve “Y” kuşaklarından oluşmaktadır. Ancak “Y” kuşağının “Z” kuşağıyla daha fazla ilişkide olacağı gelecek zamanda aradaki iletişimsel uçurumun azalacağı öngörülebilir. Dijital yerlilerin, birçok alanda çevrimiçi ortamları kullanmaları onlarda farklı birtakım becerilerinin gelişmesine sebep olmuştur (Çetin ve Özgiden, 2013). Genellikle yaş grubuna bağlı olarak teknoloji kullanımı farklılıklar göstermektedir. Orta yaşın üzerindeki bir birey, internette bahsederken duyduğu kaygıyı ifade eder, orta yaşlı bir birey kaygıdan çok hayretini belirtir. On sekiz yaşlarındaki bir birey ise sadece teknolojiyi kullanır, kaygı ya da hayret içinde değildir. Çünkü o, hızla gelişen teknolojinin içinde doğan bir dijital yerlidir (Şendağ ve Uysal, 2010).

Dijital yerlilerin genel özelliklerine baktığımızda: (Prensky, 2001a; Prensky, 2001b; Prensky, 2004; Pedro, 2006; Günther, 2007; Lei, 2009; Şahin, 2009; Bilgiç, Duman ve Seferoğlu 2011; Günüş, 2011; Çukurbaşı ve İşman, 2014) Dijital yerliler;

1. Bilgi ve iletişim teknolojileri ile ilgili gelişmiş bilgi ve becerilere sahip olan,
2. Teknolojiyi bir ihtiyaç olarak gören ve teknolojiye yönelik güçlü bir inanca sahip,
3. Bilgisayar başında internete sürekli bağlı kalan,
4. Bilgiye hızla erişmek isteyen ve keşfederek öğrenmek isteyen,

5. Çevrimiçi ortamları tercih eden ve sosyal ağlarda aktif bir şekilde yer alan,
6. Gerek gerçek dünyada, gerekse sanal dünyalarda pek çok arkadaşları olan,
7. Ciddi çalışmalar yerine oyunları tercih eden, oyun merkezli öğrenen,
8. Araştırmalarda genellikle basılı olmayan, dijital kaynakları tercih eden,
9. Düzyazıdan daha çok görsellere, hareketlere, müziğe önem veren,
10. Çoklu-ortam (multimedia) ve çoklu görev (multitasking) kullanıcısı olan,
11. Bilişsel yapıları sıralı değil paralel olan,
12. Kendilerinden önceki nesle göre daha özel ve farklı öğrenme tercihlerine ya da stillerine sahip olan,
13. Nette doğrusal olmayan (non-linear) tarzda yani rastgele gezinen ve bilgi edinen,
14. Kısaltmalardan oluşan kendilerine özgü bir dilleri bulunan,
15. Yaşları gençleştikçe internet kullanma sıklıkları artan bireylerdir.

Yukarıda sıralanan özelliklere bakıldığında dijital yerliler için; teknoloji ile iç içe olan, bilgiye erişimde hız, görsellik ön planda olan, dikkat süreleri kısa olan, dijital araçların dilini keşfederek yaparak ve yaşayarak öğrenen, dijital araçları kağıda basılı araçlara tercih eden ve sanal ortamlarda aktif olarak eğlence içerikli sayfalarda zaman geçiren bireyler denilebilir. Bu özellikler doğrultusunda dijital yerlilerin çevrimiçi ortamlarda öğrenmeye daha yatkın oldukları söylenebilir.

Bilgisayar oyunları, e-postalar, internet, cep telefonları dijital yerlilerin hayatlarının yaşamsal bir parçası durumundadır. İçinde buldukları dijital ortam nedeniyle dijital yerlilerin düşünme ve bilgi işleme süreçleri temelde farklıdır. Bu farklı türden deneyimler farklı beyin yapılarının oluşmasına neden olur. Dolayısıyla bu çocukların düşünme modellerinin önceki nesillerden (dijital göçmenlerden) farklı olduğu belirtilmektedir (Şahin, 2009).

Dijital göçmenler, yirmili yaş ve sonrasında teknoloji ile tanışan, teknolojik araçların kullanımı ve teknoloji tabanlı öğrenmede güçlükler veya çeşitli uyum sorunlarıyla karşılaşabilen, teknoloji okuryazarlığı düşük düzeydeki yetişkin bireyleri tanımlamaktadır (Prensky, 2001a; Prensky, 2001b). Başka bir deyişle, dijital göçmenler, dijital dünyaya doğmamış ve dijital hayatta yaşamayan; ama dijital hayatta kendi yolunu bulan insanlardır (Palfrey ve Gasser, 2008).

Dijital göçmenlerin en önemli özelliklerine baktığımızda ilk sırada dijital medya araçlarını aktif kullanamamaları gelmektedir. Doğrusal okumaları, bilgi edinmek için öncelikle basılı materyalleri tercih etmeleri, herhangi bir teknolojik ürünü ya da programı kullanmada kılavuz veya rehber kullanma eğiliminde olmaları, araştırma yaparken kütüphanelere gitmeyi tercih etmeleri yer almaktadır (Prensky, 2004; Tonta, 2009). Dijital yerli ve dijital göçmen kavramlarının temel özelliklerine yardımcı olan kavramlara aşağıda Tablo 2.2.'de yer verilmiştir (Çoklar, 2010).

Tablo 2.2. Dijital Yerlilik ve Dijital Göçmenliği Temsil Eden Kavramlar

Dijital Yerli	Dijital Göçmen
Öğrenci	Öğretmen
Genç	Yaşlı
Hızlı	Yavaş
Gelecek	Geçmiş
Çok Görevlilik	Mantıksal ve Sırasal Düşünme
Görsellik	Yazı
Eğlenceli	Ciddi
İleriye bakan	Geçmişe Bakan
Dijital	Analog
Eylem	Bilgi
Sürekli iletişim	Yalnızlık

Dijital yerli ve dijital göçmen ayrımı bir şeyi kanıtlamak için değil de yaşanan dönüşümün farkına varmak ve anlamlandırmak açısından önemlidir (Şendağ ve Uysal, 2010). Dijital yerliler ile dijital göçmenler arasındaki en belirgin farklılıklara baktığımızda dijital yerliler;

- Dijital göçmenler gibi teknolojiden faydalanmaktan ziyade, teknolojiyi yaşamlarının bir parçası haline getirmişlerdir (Prensky, 2001a).
- Dijital göçmenlerin sahip olmadığı çoklu görev yapabilme özelliğine sahiptirler. Bu özelliğin dijital yerlilerin dijital göçmenlere göre en belirgin farklılıklarından biri olduğu belirtilmektedir (Günüç, 2011).
- Düşünme şekilleri bakımından dijital göçmenlere göre farklılaşmaktadır. Dolayısıyla dijital yerlilerin öğrenmeleri ile dijital göçmenlerin öğrenmeleri farklıdır (Prensky, 2001a; Günther, 2007; Tapscot, 2009; Şahin, 2010). Dijital yerlilerin bilgiyi arama, kullanma ve yaratma yöntemleri dijital göçmenlere göre farklılık göstermektedir. Dijital göçmenler öncelikli olarak fiziksel kütüphaneyi kullanmayı tercih ederken dijital yerliler, sanal ortam üzerinden bilgiye erişmek istemektedirler (Tonta, 2009).
- Daha yeni yeni üniversitelerde ve çalışma alanlarında yer almaya başlamışlar, dijital göçmenler ise çalışma alanlarında yer almakta ve okullarda öğretmen olarak çalışmaktadırlar (Oh ve Reeves, 2014).

Cameron (2005), yeni bin yılın öğrencilerinin yani Prensky'nin dijital yerlilerininin 10 öğrenme tercihlerini ve geleneksel eğitimin onlara sağladıklarını karşılaştırmıştır. Bu 10 öğrenme tercihleri dijital ortamda büyümüş bireylerin genel özelliklerini göstermektedir (Tablo 2.3.).

Tablo 2.3. Prensky'nin Dijital Yerlilerinin 10 Öğrenme Tercihleri ve Geleneksel Eğitimin Sağladıkları

	Dijital Yerlilerin Tercihleri	Geleneksel Eğitimin Sağladıkları
1	Anlık hız	Normal hız
2	Paralele işlemler	Doğrusal işlemler
3	Öncelikli grafik	Öncelikli metin
4	Rastgele erişim	Adım adım erişim
5	Bağlantı	Tek başına
6	Aktif	Pasif
7	Oyun	İş
8	Anında geri bildirim	Sabır
9	Fantezi	Gerçeklik
10	Teknoloji ile arkadaş	Teknoloji ile düşman

(Cameron, 2005)

Tablo 2.3.'te belirtilen her bir özellik aşağıda açıklanmıştır:

Anlık Hız: Öğrenciler bilgileri ile oyun hızında etkileşimdedirler.

Paralel İşlemler: Öğrenciler aynı anda birden çok görevi (ders çalışma, sohbet etme, televizyon izleme vb.) yapmaktadırlar.

Öncelikli Grafik: Öğrenciler düz metinlerden oluşan kitaplar yerine daha çok görsel öğelerin kullanıldığı grafikler kullanma istegindedirler.

Rastgele Erişim: Öğrenciler metni baştan sona okumak yerine rastgele okuma istegindedirler.

Bağlantı: Öğrenciler internet üzerinden sosyal ağları ve sürekli elektronik ortamlarda haberleşmeyi tercih etmektedirler.

Aktif: Öğrenciler pasif öğretimsel uygulamalara tahammül edememekte, yaparak yaşayarak öğrenmeyi tercih etmektedirler.

Oyun: Öğrenciler bilgisayarlar ile oyun oynayarak eğlenerek öğrenmeyi tercih etmektedirler.

Anında Geri Bildirim: Öğrenciler çabalarını karşılığında anında ve açık geri bildirim ve ödül isterler.

Fantezi: Öğrencilerin hayal gücünü kullanmayı gerektiren oyun ve etkinliklere önem verip bu tür ortamlara katıldıkları gözlenmektedir.

Teknoloji ile Arkadaş: Öğrenciler teknolojiyi kendilerine güç veren ve işlerini kolaylaştıran gerekli bir parça olarak görmekteyler. Kısaca teknolojiyi kendilerine arkadaş olarak görmekteyler.

Günümüz öğrencileri okula başlamadan önce dijital teknolojileri kullanmaya başladığından dolayı teknoloji ile ilgili ilk eğitimin önemli olduğu söylenebilir. En azından çocuklar okula başlamadan önce dijital teknolojiler ile ilgili farkındalık kazanmış olmalıdır (Hollandsworth, Dowdy ve Donovan 2011). Bu çerçevede dijital vatandaşlık sadece yeni yetişen neslin ihtiyaçlarına göre ele alınmamalı, teknoloji ile dost olan ya da teknoloji ile sonradan tanışan neslin ihtiyaçlarına göre de ele alınmalıdır. Öğrencilere nasıl dijital vatandaş olacakları öğretilmelidir. İnternette yararlanırken bazı normlara dikkat ederek kullanmalarının üzerinde durulmalıdır.

Mossberger, Tolbert ve McNeal (2007) dijital vatandaşlık kavramının son yıllarda ön plana çıkmasının ve tartışılmasının altında yatan nedenleri,

- Bilgi teknolojilerinin toplum ve ekonomi üzerindeki olumlu etkilerine,
- İnternet erişiminin ve kullanımının eşit ekonomik fırsatlar sağladığına, vatandaşların topluma aktif katılımlarını ve demokrasiyi desteklediğine,
- İnternet erişim ve kullanım politikalarının gelir ve eğitim düzeyi düşük kişiler ile azınlıklar aleyhine eşitsizlik yaratmasına dayandığını belirtmektedirler.

Dijital vatandaşlar işyerlerinde ekonomik gelir elde etmek için, vatandaşlık görevlerini yerine getirmek, politik bilgi elde etmek için sık sık teknolojiyi kullanırlar (Mossberger, 2009). Bu bağlamda dijital vatandaşa her açıdan teknolojiyi aktif kullanan bireylerdir.

Mossberger, Tolbert, ve McNeal (2007)'e göre dijital vatandaşlık, topluma çevrimiçi katılma yeteneğidir. Bu bağlamda dijital vatandaş, çevrimiçi topluluklara etkin olarak katılan bireylerdir.

2.1.2. Dijital Vatandaşlık Kavramı Nasıl Ortaya Çıkmıştır?

Toplumun gitgide teknoloji ile daha da iç içe yaşaması, teknolojik ortamlarda sorumluluk ve görevlerin yerine getirilmesi durumu dijital vatandaşlık kavramını ortaya çıkarmıştır. Ayrıca dünyanın birçok noktasından bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılabilir olması, bütün dünya vatandaşlarının eşit hak ve sorumluluklara sahip birer dijital vatandaş olabileceğini göstermektedir.

Bilgisayarlar ve cep telefonları, internet teknolojisindeki hızlı gelişmelerden bazıları olarak sayılabilirken Web 2.0, mobil uygulamalar ve sosyal ağlar hayatımızın farklı alanlarında farklı yönlerde bu gelişimin getirdiği değişimler olarak düşünülebilir. Bu değişimlerin hayatımıza en önemli etkilerinin başında ise elektronikleşme gelmektedir. Özellikle elektronikleşme ile demokratik bir toplumda vatandaşların devlet kurumlarıyla karşılıklı olarak iletişim kurmasını kolaylaştırması ve bu doğrultuda yönetime etkin katılımın sağlanması yönleri ön plana çıkmaktadır. E-devlet, e-öğrenme, e-demokrasi, e-vatandaş, e-kitap, e-dergi gibi hayatımızı etkileyen “e-leşmek” süreci yerini dijital bir kimliğe bırakmış ve bunun sonucu olarak dijital vatandaşlık gibi terimler hayatımıza girmiştir (Şendağ ve Uysal, 2010). Dijital vatandaşlık ise küresel vatandaşlık kriterlerini kuvvetlendirmekte ve eşleşen dünya kimliğine yardımcı olmaktadır (Engin ve Sarsar, 2015). Bilişim teknolojilerindeki gelişmeler sayesinde özgürlüğümüzü bir kat daha artıran mobil teknolojiler ile de “m-öğrenme”, “m-demokrasi” gibi kavramlarda alanyazına kazandırılmıştır. Vatandaşın dijital vatandaş olma yolunda ilerlemesinde, internetin kazandığı popülaritenin altında bilgiye hızlı bir şekilde “erişim”, “etkileşim” ve “paylaşım” olanağı sağlaması yatmaktadır (Şendağ ve Uysal, 2010).

İnternet teknolojileri, vatandaşlık anlayışını farklı yollarla etkilemektedir. Coğrafi sınırlara bağlı bir vatandaşlık algısının küreselleşmeyle ortadan kalkması, aynı dijital platformların tüm dünya vatandaşları tarafından kullanılabilir hale gelmesi gibi sebepler, dijital vatandaşlık kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Çubukçu ve Bayzan, 2013). Ayrıca dijital vatandaşlık kavramının ortaya çıkmasına, teknolojinin hızlı ilerlemesi, dijital teknolojilerin hayatımızın parçası

haline gelmesi, bilgi ve iletişim araçlarına mecburiyet, teknolojiye ayak uydurma zorunluluğu ve internet dolandırıcılarından, siber zorbalara gibi birçok risk içeren sebepler de etkili olmaktadır.

2.1.3. Dijital Vatandaşlığın Boyutları

Teknolojik gelişmelerin bireylerin yaşam standartlarını yükselttiği bir gerçektir. Teknolojik araçlar ihtiyaçlar doğrultusunda her geçen gün daha da fazla kullanılmakta ve gelişmektedir. Ribble (2009), dijital vatandaşlığın her açıdan anlamlarını ortaya koymaya çalışarak, dijital vatandaşlığı 9 ayrı boyutta incelemiştir. Bunlar dijital etik, dijital erişim, dijital hukuk, dijital iletişim, dijital okuryazarlık, dijital ticaret, dijital hak ve sorumluluklar, dijital güvenlik ve dijital sağlıktır. Dijital vatandaşlığın dokuz boyutu ve her boyutun kısa tanımları aşağıda maddeler halinde sunulmaktadır (Digital Citizenship, 2015):

Şekil 2.1. Dijital Vatandaşlığın Boyutları

- Dijital Erişim: Topluma dijital ortamdan tam katılım sağlama.

- Dijital Ticaret: Çevrimiçi malların alımı ve satımı.
- Dijital İletişim: Elektronik ortamda bilgi alışverişi.
- Dijital Okuryazarlık: Teknoloji ve teknoloji kullanımı hakkında öğretme ve öğrenme süreci.
- Dijital Etik: Dijital teknoloji kullanıcıları tarafından beklenen davranış standartları.
- Dijital Kanun: Yasal haklar ve teknoloji kullanımına ilişkin kısıtlamalar.
- Dijital Haklar ve Sorumluluklar: Bütün dijital teknoloji kullanıcılarının sahip olduğu haklar ve özgürlüklere uygun olan davranış beklentileri.
- Dijital Sağlık: Dijital teknolojinin kullanımı ile ortaya çıkan fiziksel ve psikolojik sağlık unsurları.
- Dijital Güvenlik: Bütün teknoloji kullanıcılarının ağlarını ve kişisel güvenliklerini garanti altına almak için aldığı tedbirler.

Alberta (2012), Ribble'in dijital vatandaşlık için önerdiği 9 boyuta bulut bilişim ile dizüstü bilgisayarlar, akıllı telefonlar ve tabletler gibi dijital araçların da eklenip dijital vatandaşlık, 11 boyutta incelenmeye başlamıştır. Fakat birçok kaynak farklı sınıflandırmaları ele almadan temelde dijital vatandaşlığı Mike Ribble'in belirlediği 9 boyut içerisinde incelemiştir.

Mike Ribble dijital vatandaşlık kavramının 9 boyutunu REPs (Respect, Educate, Protect / Saygı, Eğitim, Korumak) olarak bilinen yaklaşım bağlamında 3 tema altında açıklamıştır (Tablo 2.4.).

Tablo 2.4. Ribble'nin Dijital Vatandaşlık Kavramının Dokuz Boyutunu Üç Tema Altında Açıklaması

Saygı	Eğitim ve İletişim	Korumak
Etik	İletişim	Hak ve Sorumluluklar
Erişim	Okuryazarlık	Güvenlik
Hukuk	Ticaret	Sağlık

Bu dokuz boyut dijital vatandaşlığın temelini oluşturmaktadır. Teknolojiyi etkili bir şekilde kullanmak istiyorsak doğru bir şekilde hareket etmeliyiz ve daha sonra da başkalarına doğru davranışları öğretmeliyiz. Bu dijital vatandaşların tümünün görevi olmalıdır (Ribble, 2009). Ayrıca dijital vatandaşlığın bu dokuz unsuru yeni nesillere yeni bir çerçeve ile yeni bir yön vermeye yardımcı olabilir. Dijital vatandaşlığın boyutlarının anlaşılabilmesi için her bir boyutun incelenmesinde yarar vardır.

2.1.3.1. Dijital Erişim

5651 sayılı “İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun”un tanımlar başlıklı 2. maddesinin “d” bendinde erişimin, “e” bendinde erişim sağlayıcının ve “o” bendinde erişimin engellenmesinin tanımı yapılmıştır. Buna göre;

(d)Erişim: Bir internet ortamına bağlanarak kullanım olanağı kazanılmasını,

(e)Erişim sağlayıcı: Kullanıcılarına internet ortamına erişim olanağı sağlayan her türlü gerçek veya tüzel kişileri,

(o)Erişimin engellenmesi: Alan adından erişimin engellenmesi, IP adresinden erişimin engellenmesi, içeriğe (URL) erişimin engellenmesi ve benzeri yöntemler kullanılarak erişimin engellenmesini ifade eder.

Aynı zamanda 5651 sayılı kanunun 6.maddesinde erişim sağlayıcının yükümlülükleri verilmiştir. Bu maddeye göre;

1-Erişim sağlayıcı;

- a) Herhangi bir kullanıcısının yayınladığı hukuka aykırı içerikten, bu Kanun hükümlerine uygun olarak haberdar edilmesi halinde erişimi engellemekle,
- b) Sağladığı hizmetlere ilişkin, yönetmelikte belirtilen trafik bilgilerini altı aydan az ve iki yıldan fazla olmamak üzere yönetmelikte belirlenecek süre kadar saklamakla ve bu bilgilerin doğruluğunu, bütünlüğünü ve gizliliğini sağlamakla,
- c) Faaliyetine son vereceği tarihten en az üç ay önce durumu Kuruma, içerik sağlayıcılarına ve müşterilerine bildirmek ve trafik bilgilerine ilişkin kayıtları yönetmelikte belirtilen esas ve usûllere uygun olarak Kuruma teslim etmekle,
- ç) Erişimi engelleme kararı verilen yayınlara ilgili olarak alternatif erişim yollarını engelleyici tedbirleri almakla,
- d) Başkanlığın talep ettiği bilgileri talep edilen şekilde Başkanlığa teslim etmekle ve Başkanlıkça bildirilen tedbirleri almakla, yükümlüdür.

2-Erişim sağlayıcı, kendisi aracılığıyla erişilen bilgilerin içeriklerinin hukuka aykırı olup olmadıklarını ve sorumluluğu gerektirip gerektirmediğini kontrol etmekle yükümlü değildir

Ayrıca 5651 sayılı kanununun 9. maddesinde de İçeriğin yayından çıkarılması ve erişimin engellenmesine yer verilmiştir.

- (1) İnternet ortamında yapılan yayın içeriği nedeniyle kişilik haklarının ihlal edildiğini iddia eden gerçek ve tüzel kişiler ile kurum ve kuruluşlar, içerik sağlayıcısına, buna ulaşamaması hâlinde yer sağlayıcısına başvurarak uyarı yöntemi ile içeriğin yayından çıkarılmasını isteyebileceği gibi doğrudan sulh ceza hâkimine başvurarak içeriğe erişimin engellenmesini de isteyebilir.
- (2) İnternet ortamında yapılan yayın içeriği nedeniyle kişilik haklarının ihlal edildiğini iddia eden kişilerin talepleri, içerik ve/veya yer sağlayıcısı tarafından en geç yirmi dört saat içinde cevaplandırılır.
- (3) İnternet ortamında yapılan yayın içeriği nedeniyle kişilik hakları ihlal edilenlerin talepleri doğrultusunda hâkim bu maddede belirtilen kapsamda erişimin engellenmesine karar verebilir.

(4) Hâkim, bu madde kapsamında vereceği erişimin engellenmesi kararlarını esas olarak, yalnızca kişilik hakkının ihlalinin gerçekleştiği yayın, kısım, bölüm ile ilgili olarak (URL, vb. şeklinde) içeriğe erişimin engellenmesi yöntemiyle verir. Zorunlu olmadıkça internet sitesinde yapılan yayının tümüne yönelik erişimin engellenmesine karar verilemez. Ancak, hâkim URL adresi belirtilerek içeriğe erişimin engellenmesi yöntemiyle ihlalin engellenemeyeceğine kanaat getirmesi hâlinde, gerekçesini de belirtmek kaydıyla, internet sitesindeki tüm yayına yönelik olarak erişimin engellenmesine de karar verebilir.

Günümüzde bilgiye erişmenin o bilgiyi kullanmak kadar önemli olduğu düşünüldüğünde, bu erişim için farklı yöntemler kullanmanın da bir o kadar önemli olduğu söylenebilir. Dijital erişim denildiğinde;

- Dijital teknolojiye her yerden yüksek hızda ve yüksek kalitede ulaşabilmek,
- Dil, din, ırk, cinsiyet, yaş, fiziksel ve zihinsel farklılıklar vb. ayrımlar gözetilmeksizin her bireyin toplumda olduğu gibi dijital ortamda da eşitliği,
- Teknolojik imkanlara eşit erişim sağlaması,
- Elektronik ortama tam katılım akla gelir.

2.1.3.2. Dijital Ticaret

Dijital teknolojilerin ürünü olan internetin son dönemlerde ticari amaçlar ile kullanılmaya başlanması e-ticaret kavramına dikkat çekmektedir. Yeni bir alışveriş şekli ve bankacılık işlemleri gündeme gelmektedir. İnternet üzerinden yapılan alışveriş, pazarlama uygulamaları ile teknoloji yönetimi ilkelerinin bir sentezi olması nedeniyle akademisyenler ve uygulamacılar açısından gittikçe önem kazanan ve üzerinde tartışılan bir konu olmuştur (Turan, 2008).

E-Ticaretin genel bir tanımı olmamakla birlikte yaşanan gelişmeler sonucunda, birçok uluslararası ve ulusal organizasyon tarafından kendi ilgi alanlarına göre tanımlanmıştır. En yaygın ve kabul görmüş tanımlar, Dünya Ticaret Örgütü (WTO), Ekonomik İşbirliği ve Çalışma Örgütü (OECD) ve Elektronik Ticaret Koordinasyon Kurulu (ETKK) tarafından yapılmıştır.

WTO (World Trade Organization): Mal ve hizmetlerin üretim, reklam, satış ve dağıtımlarının telekomünikasyon ağları üzerinden yapılmasıdır.

OECD (Organization for Economic Cooperation and Development): Kişilerin ve kurumların katıldığı yazılı metin, ses, görüntü gibi sayısallaştırılmış verilerin işlenerek açık veya kapalı ağlar üzerinden iletilmesine dayanan ticaret ile ilgili işlemlerdir.

ETKK (Elektronik Ticaret Koordinasyon Kurulu): Bireyler ve kurumların açık ağ ortamında (internet) ya da sınırlı sayıda kullanıcı tarafından ulaşılabilen kapalı ağ ortamlarında (intranet) yazı, ses ve görüntü şeklindeki sayısal bilgilerin işlenmesi, iletilmesi ve saklanması temeline dayanan ve bir değer oluşturmayı amaçlayan ticari işlemlerin tümüdür.

Tanımlar doğrultusunda elektronik ticaret kısaca; internet üzerinden iş, yönetim ve tüketim faaliyetlerinin yürütülmesi için bilgilerinin, üreticiler, tüketiciler, kurumlar arasında elektronik araçlar üzerinden ticari işlem ve ödemelerin yapılmasıdır. Tanımda yer alan elektronik araçlar, internet araçları, telefon, faks, kredi kartları gibi birçok araç olarak düşünülebilir. Canpolat (2001)'e göre elektronik ticaretin temel araçları:

- Telefon,
- Faks,
- Televizyon,
- Bilgisayar,
- Elektronik Ödeme ve Para Transferi Sistemleri,
- Elektronik Veri Değişimi (Electronic Data İnterchange-EDI),
- Sayısal Televizyon,
- İnternet,
- Telekomünikasyon,

- GSM.

Yukarıdaki araçlar e-ticaret kavramını geniş bir bakış açısıyla tanımlamaktadır. Ancak, e- ticaret kavramı çoğu zaman internet ve diğer ağlar üzerinden yapılan ticaret olarak algılanmakta ve değerlendirmeler bu araçlar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Elektronik ticaret araçları niteliği ve fonksiyonuna göre Tablo 5’te gruplandırılmıştır (Canpolat, 2001).

Tablo 2.5. Niteliği ve Fonksiyonuna Göre Elektronik Ticaret Araçları

Uç Birim Araçları	İletişim Araçları	Uygulama Örnekleri
Telefon/Cep Telefonu	İnternet	Elektronik Veri Değişimi (EDI)
Faks	Telekomünikasyon	Sayısal TV
Televizyon	GSM	Elektronik Ödeme ve Para Transfer Sistemleri
Bilgisayar		

- **Telefon:** Ticari işlemlerde telefon en yaygın kullanılan araçlardandır. Ticari hizmetlerin önemli bir kısmı telefonla dağıtılmakta ve bedeli telefon faturasıyla ödenmektedir. Telefonla ürün siparişi verilmekte ve teyit aracı olarak kullanılmaktadır.
- **Faks:** Ticari işlemlerde geleneksel mektup hizmetlerinin yerini alan faks aracılığı ile çok hızlı bir iletişim sağlanmakta ve doküman transferi gerçekleştirilmektedir.
- **Televizyon:** Tek yönlü bir iletişim aracıdır. E- ticaret açısından TV’lerde ortaya çıkan en önemli sınırlama, kuşkusuz çok yönlü işlemlerin yürütülmesi zorluğudur. Buna rağmen TV’lerde reklam ve icaba davet (sözleşme yapmaya-satın almaya) yoluyla tek yönlü iletişim kurularak “evde alışveriş” giderek artmaktadır.
- **Elektronik Ödeme ve Para Transfer Sistemleri:** E-ticareti önemli ölçüde kolaylaştırmakta ve ayrılmaz bir parçası haline gelmektedirler. Ancak bankamatikler (ATM), kredi, borç ve akıllı kartlar sadece para aktarılmasında kullanıldıkları için ticarete sınırlı bir işleve sahiptirler.

- **Elektronik Veri Değişimi (Elektronik Data Interchange-EDI):** Ticaret yapan iki kuruluş arasında, insan faktörü olmaksızın bilgisayar ağları aracılığı ile yapılanmış bilgi ve belge değişimini sağlayan bir sistem olarak elektronik ticaretin en önemli uygulama araçlarından biridir.
- **İnternet:** Birden fazla haberleşme ağının, birlikte meydana getirdikleri bir iletişim ortamı olan internet, elektronik ticaretin ayrılmaz ve hızlı bir şekilde gelişen temel aracıdır. Aynı zamanda, çok yönlü iletişimi sağlayan ticaret aracı niteliğindedir. İşlemler bilgisayar ortamında ve oldukça hızlı bir şekilde yerine getirilmektedir.

Elektronik ticaretin içeriği (Doğan ve Hamşioğlu, 2002: 886); fiziksel ürünlerin ve sayısal içerikli ürünlerin alışverişi, çeşitli malların direkt olarak müşteriye ulaştırılması, firmalar içerisinde anlaşma ve sözleşmeler, alışveriş işlemini sonrasında yardım, internet platformunda yapılan işlemler, e-banka aşamaları, yetiştirme ve üretme, işlemlerin izlenmesi, ürünlerin gönderilmesi şeklinde açıklanabilir. Elektronik ticaretin ticari hayatta işlem yapan taraflara sunduğu avantajlar/yararlar, elektronik ticaretin gelişmesi ve yaygınlaşmasını arttırmaktadır. Elektronik ticaretin alıcılar ve satıcılar için yararları şu şekilde özetlenebilir (Elektronik Ticaret Rehberi, 2006):

Tablo 2.6. Elektronik Ticaretin Alıcılar ve Satıcılar Açısından Yararları

Satıcılar açısından;	Alıcılar açısından;
Yeni bir satış kanalıdır.	Evden çıkmadan alışveriş imkanı sağlar.
İyi bir reklam aracıdır.	Ulaşım için harcanan giderler azalır.
Değişimlere hızlı uyum sağlayabilme imkanı vardır.	Ürün çeşitleri daha rahat görülebilir.
Mekan ve yer sınırı olmayan, hızlı bir ortamda kuruludur.	En uygun ürünü bulma şansı artar.
Ürün satışlarının artırılması daha kolaydır.	Zaman kaybı azalır.
Birebir pazarlama imkanı bulundurur.	Ürün ile ilgili daha rahat bilgi alınır.
Minimum işletim giderleri sağlar.	
Yeni müşteri potansiyeline her zaman açıktır.	
Binlerce ürün için satış imkanı vardır.	
Birebir müşteri ilişkileri yürütebilir.	
Stok maliyetleri azalır.	

Alıcıların e-ticarete güven duyabilmesi önündeki en önemli teknik sorun, internet üzerindeki bilgi güvenliğinin sağlanması ve güvenli ödeme yapılabilmesidir (Coşkun, 2004). Bu teknik sorun ortadan kalktığı zaman bireyler çevrimiçi alışverişe daha da fazla yoğunlaşacağı söylenebilir.

Çevrimiçi alışverişin tercih edilmesinin nedenleri ve avantajları (Enginkaya, 2006; Kaufman-Scarborough ve Lindquist, 2002): elektronik bilgi akışı süreklidir, bilgisayar kullanan herkes tarafından gerçekleştirilebilir, müşteri temsilcileriyle iletişim ve hızlı bir sipariş olanaklıdır, ürünler arasında karşılaştırma yapılır, mesafe ve zaman engelini ortadan kaldırılır, çok sayıda web sitesi kısa zamanda gezilebilir, ev, iş ya da başka bir yerden yapılabilir.

2014 yılı TÜİK raporlarına baktığımızda; internet üzerinden alışverişin arttığı görülmektedir. İnternet kullanan bireylerin internet üzerinden kişisel kullanım amacıyla mal veya hizmet siparişi verme ya da satın alma oranı %30,8 olmuştur. Önceki yıl İnternet üzerinden alışveriş yapanların oranı ise %24,1 olarak ifade edilmiştir (TÜİK, 2014).

Açıklamalar doğrultusunda dijital ticaret boyutunun içeriği aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

- Çevrimiçi ortamda mal satma ve satın alabilme bilinci ve yeterliliğine sahip olmak,
- Çevrimiçi alışveriş ve bankacılık sistemlerini kullanırken kimlik hırsızlığına karşı bilgi ve veri gizliliğinin koruyabilmek,
- E-ticaret ile ilgili riskleri ve problemleri bilmek, gerekli önlemleri almak,
- E-bankacılık hizmetlerini nasıl kullanacağını bilmek (eft yapmak vb.).

2.1.3.3. Dijital İletişim

İletişim, Latince “ortak, müşterek” anlamına gelen “communis” kelimesinden türetilen “communication” kelimesinin karşılığıdır. İletişim iki veya daha fazla birey arasında anlamları ortak kılma süreci olarak tanımlanabilir. Temel işlevi ise, anlamları orta kılmanın yanı sıra duygu, düşünce, bilgi ve becerileri paylaşmaktır (Yalın, 2008:12). Başka bir tanıma göre iletişim, duygu, düşünce, haber veya bilgilerin her türlü yolla başka kişilere veya merkezlere iletilmesi, aktarılması, haberleşme, iletişim olarak geçmektedir (Çağlar ve Kılıç, 2008: 1).

İnternetin iletişim amaçlı kullanımına yönelik 2008 yılında Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (ASAGEM) “İnternet Kullanımı ve Aile” adlı araştırmasında ebeveynler interneti kısaca; görüntülü, sesli, uzun süreli, rahat ve ekonomik şekilde iletişim kurmaya olanak sağlayan, fikir alışverişinde bulunarak kültürel gelişime ve sosyalleşmeye katkı sağlayan ve görüşlerin, düşüncelerin rahatlıkla paylaşılabilirdiği bir iletişim aracı olarak nitelendirmişlerdir (ASAGEM, 2008).

Teknolojiyi kullananların iletişim kurma biçimini, cep telefonları, anlık mesajlar ve e-postalar değiştirmiştir (Riblle, 2006). Subrahmanyam ve Greenfield (2008), iletişim biçimlerini ve destekleyen iletişim ortamları ile işlevlerini aşağıdaki gibi belirtmiştir:

Tablo 2.7. İletişim Biçimleri ve Destekleyen Dijital Ortamlar ile İşlevleri

İletişim Biçimi	Destekleyen Dijital Ortam	İşlevleri
E-Posta	Bilgisayarlar, Cep Telefonları, Cep Bilgisayarları	Çoklu ortam dosyalarını, ses, resim, word belgelerini içeren elektronik olarak zamansız ileti yazma, depolama, gönderme ve alma.
Anlık Mesajlaşma	Bilgisayarlar, Cep Telefonları, Cep Bilgisayarları	Zaman uyumlu olarak diğer kullanıcılarla, word belgeleri, resim, ses ve diğer çoklu ortam dosyalarını içeren özel mesajlara olanak verme.
Kısa Mesaj	Cep Telefonları, Cep Bilgisayarları	Kablosuz el aygıtları ve cep telefonu kullanarak kısa metin mesajları gönderme.
Sohbet Odaları	Bilgisayarlar	Kamusal veya özel olan bir konuda birden fazla kullanıcı ile öncelikle metin içeren zamanlı konuşmalar.
Bülten Tahtaları	Bilgisayarlar	Çevrimiçi kamusal alanlarda bir konuda (sağlık, hastalık, din gibi) insanların mesajları okumaları ve göndermeleri.
Bloglar	Bilgisayarlar	İnsanların oluşturabildikleri günlüklere benzeyen kendi istedikleri şeyleri, kendi istedikleri şekilde yazdıkları web siteleridir.
Sosyal Paylaşım Siteleri	Bilgisayarlar	Kullanıcıların çevrimiçi ortamda arkadaşları ile ağ profilleri ve formları oluşturmalarına, kamu ve özel araçlar üzerinden arkadaşları etkileşim kurmalarına, video ve fotoğraf gibi kullanıcı tarafından oluşturulan içerikleri göndermelerine olanak sağlar.
Video Paylaşma	Bilgisayarlar, Cep Telefonları, Kameralar	Kullanıcıların video klipleri yüklemelerine, görüntülemelerine ve paylaşmalarına olanak sağlar.
Fotoğraf Paylaşma	Bilgisayarlar, Cep Telefonları, Kameralar	Kullanıcıların fotoğraflarını yüklemelerine, görüntülemelerine ve paylaşmalarına; erişime izin vermelerine olanak sağlar.
Çok Kullanıcılı Çevrimiçi Bilgisayar Oyunları	Bilgisayarlar	Çok sayıda oyuncu tarafından aynı anda çevrimiçi ortamda oyun oynanması.
Sanal Dünyalar	Bilgisayarlar	Çevrimiçi ortamlarda her kullanıcıyı birbiri ile etkileşimde bulunması.

Dijital iletişimin hem olumlu hem olumsuz yönleri bulunmaktadır. Dijital iletişimin olumlu yanları arasında insanların hemen hemen herkesle sürekli iletişim kurabilmeleri yer almaktadır. Bu iletişim ulusal sınırların dışına taşarak küresel düzeyde gerçekleştirilebilmektedir. Bireyler dünyanın her yerinde istedikleri bilgilere, haberlere ulaşabilmekte ve küresel anlamda dünyanın seyrini takip edebilmektedir (Karaduman, 2011). Ancak dijital iletişimin önemli sorunlarında biri olarak araştırma değişkenlerinden biri olan siber zorbalık karşımıza çıkmaktadır.

Açıklamalar doğrultusunda dijital iletişim boyutunun içeriği aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

- Dijital ortamda farklı iletişim kaynaklarını kullanabilme becerisine sahip olmak,
- İletişim kaynaklarını doğru zamanda ve doğru şekilde kullanabilmek,
- Dijital iletişimde sosyal ağların kullanılması internette çeşitli riskler ile karşı karşıya kalabilmek,
- Günlük hayatta kullanılan iletişim biçimlerinin teknolojik boyuta kayması,
- İletişim biçimlerinin değişikliğe uğrayarak elektronik araçlar vasıtasıyla da yapıldığının farkında olunması.

2.1.3.4. Dijital Okuryazar

Türk Dil Kurumu'nda okuryazar kavramı “okuması yazması olan, öğrenim görmüş kimse” olarak tanımlanırken, okuryazarlık kavramı “okuryazar olma durumu” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2014). Okuryazarlık, Altun (2005)'e göre toplumdaki bilgileri, becerileri ve sosyal normları anlama, birbiriyle paylaşma, yorumlayabilme ve sonraki nesillere aktarma aracı; Aşıcı (2009)'ya göre de “yazı sembollerini seslendirme ve anlamlandırma ile başlayan, bu becerinin etkili bir şekilde kullanılması ile nesnelere, olgu ve olayları daha ayrıntılı anlama ve anladıklarına kendi özünü katarak kendini ifade etme durumu” olarak tanımlanmıştır. Dijital okuryazarlık en geniş ve genel anlamda, dijital/elektronik biçimlerin yaygın bir genişliğinde sunulan bilgiyi iletme, değerlendirme ve özümseme yeteneğidir (Hull, Mikulecky, Clair ve Kerka, 2003).

New Media Consortium (2005: 2-3)'e göre 21.yüzyılın başından itibaren dijital ortamların önem kazanması, okuryazarlık kavramını etkilemiş ve farklı okuryazarlık özelliklerini ön plana çıkarmıştır. Bu özellikler:

- Görsel, işitsel ve dijital okuryazarlık yetenek ve becerilerinin birleşimini,
- İmge ve seslerin gücünü anlamayı, dijital ortamı yönetmeyi, dijital bilgiyi yaymayı ve bilgiyi yeniden yapılandırarak uygulama becerilerine sahip olmayı,
- Bilginin ve yayılım biçiminin gelişimiyle beraber ortaya çıkan çok işlevli okuryazarlığı,
- Bilgiyi üretmeyi, ifade etmeyi, değerlendirmeyi ve yorumlamayı,
- Etkili iletişime teşvik etmeyi,
- Duygusal tepkileri geliştirmek için medyanın kullanılmasını,
- Bireylerin öğrenme yöntemlerini değiştirme kapasitesine sahiptir ve öğrenmede heyecan verici yeni yollardan yararlanmak için bireyleri düşünmeye sevk etmeyi içermektedir.

Okuryazarlığın gelişimi ve değişimi ile birlikte, kavrama verilen önem artmakta, ihtiyaçlar farklılaşmaktadır. Dijital teknolojilerin günlük hayata girerek bilgi paylaşımına katkıda bulunmasıyla ve bu teknolojilerin bilinçli kullanımıyla ilgili olarak, literatürde birbirine yakın birçok kavram bulunmaktadır. Bu kavramlar; dijital okuryazarlık, teknoloji okuryazarlığı, ağ okuryazarlığı, internet okuryazarlığı, elektronik okuryazarlık ve bilgisayar okuryazarlığı gibi kavramlardır. Bu okuryazarlık kavramları çoğu kez birlikte ele alınmış, bazı durumlarda birbirinin yerine bazı durumlarda da farklı kavramları temsil edecek biçimde kullanılmıştır. Bu kavramların tanımları kısaca aşağıda açıklanmıştır.

Teknoloji Okuryazarlığı:

Uluslararası Teknoloji Eğitim Kurulu olan ITEA tarafından yayınlanan “Teknoloji Okuryazarlığı için Standartlar: Teknolojik Çalışmalar için İçerik” isimli çalışmasında teknoloji okuryazarı bir bireyin bilmesi ve yapması gerekenler belirlenmiştir (ITEA, 2000). Buna göre, teknoloji okuryazarı olan birey;

- Teknolojinin ne olduğunu, nasıl ortaya çıkarıldığını, toplumu nasıl şekillendirdiğini ve toplum tarafından nasıl şekillendirildiğini bilen insandır. Birey televizyondan izlediği veya gazeteden okuduğu bir teknoloji haberini çok ilginç bulur, bu bilgiyi kazanır, davranışlarına yansıtır ve buna dayalı olarak bir fikir oluşturur.
- Teknolojinin kullanılmasında tarafsız ve rahattır. Teknoloji ve kullanımının ülke için neden önemli olduğunu anlamak tüm bireyler için gereklidir.
- Teknoloji okuryazarlığı kendilerine gelecekte eğitim, mühendislik, tıp ve diğer alanlarda kariyer yapmak isteyecek öğrenciler içinde önemlidir. Bununla birlikte, idareciden öğretmene, çalışanından ev kadınına kadar tüm bireyler teknoloji okuryazarı olursa işlerinde daha başarılı olabileceği ifade edilmektedir. ITEA (2000), teknoloji okuryazarı olan öğrencilerin altı kategoride yeterlik sahibi olmaları gerektiğini belirtmektedir:

1. Temel kavramlar ve işlemler
2. Sosyal, etik ve insani konular
3. Üretici teknolojik araçlar
4. Teknolojik iletişim araçları
5. Teknolojik araştırma araçları
6. Problem çözmeye ve karar vermeye yönelik teknolojik araçlar

Ağ Okuryazarlığı:

Ağ okuryazarlığı kavramını Hu (1996), ağ ortamındaki bilgiyi bulma, seçme, değerlendirme ve kullanmaya yönelik beceriler olarak tanımlanmaktadır. Hu (1996), ağ okuryazarı olan bireylerin evrensel düzeydeki ağ bilgi kaynaklarının ve hizmetlerinin boyutu ile birlikte kullanımını bildiklerini; temel yaşam etkinliklerini gerçekleştirmek için ağ bilgisinden / araçlarından yararlanabildiklerini; ağ bilgisinin oluşturulması, yönetilmesi ve uygulanması için var olan sistemleri tanıyabildiklerini vurgulamıştır.

Bilgisayar Okuryazarlığı:

Bilgisayarları ve bilgisayar yazılımlarını etkin bir şekilde kullanma becerisidir. Bilgisayar okuryazarı olan bir öğrenci; bilgisayar sistemlerinin ne olduğunu anlamalı, bilgisayar sözlüğündeki kelimeleri kullanmalı, işi ile ilgili olarak bilgisayar kullanmalı, bir programın ne olduğunu ve nasıl çalıştığının bilincinde olmalı ve bilgisayarın ticarete, endüstride ve diğer alanlardaki uygulamalarının farkında olmalıdır (Akkoyunlu, 1996).

Elektronik Okuryazarlık:

Elektronik okuryazarlık daha çok elektronik ortamda (bilgisayar, cep telefonu, bankamatik vb) bir iletinin düzenlenmesi, alınması ya da gönderilmesine ilişkin genel becerileri ifade etmektedir.

Dijital Okuryazarlık:

Paul Gilster (1997)'in "Digital Literacy" adlı kitabında dijital okuryazarlık kavramı ilk kez kullanılmış, dijital teknolojilerdeki gelişmelerin hızla ilerlemesi ile bireylerin dijital ortamın problemlerini çözebilmek için çeşitli bilişsel becerilere sahip olmaları gerekliliği dijital okuryazarlık olarak nitelendirilmiştir.

Martin'e (2005: 136) göre dijital okuryazarlık, bireylerin dijital araçları uygun biçimde kullanması ve dijital kaynakları tanımlama, erişme, yönetme, bütünleştirme, değerlendirme, analiz etme ve sentez yapabilme, yeni bilgi oluşturma, bilgiyi çeşitli ortamlarda sunma, diğer bireylerle iletişim kurma ve belirtilen bu becerileri yaşamın tamamına yansıtmaya ilişkin sahip olması gereken farkındalıklar, davranışlar ve yeteneklerdir. Jones-Kavalier ve Flannigan (2006)'e

göre dijital düzenleme ile bilgi ve görselleri tekrar üretebilmek için medyayı okuma ve yorumlama becerisini ve dijital çevreden gelen yeni bilgilerin uygulama ve değerlendirmesini kapsamaktadır.

Dijital okuryazar olabilmek için gereken temel beceriler; dijital ortamda bağlantı kurma becerileri, iletişim becerileri ve çevrimiçi ortamlara ve elektronik yaşama uyum sağlama becerileridir (Innovation ve Business Skills Australia, 2010: 14-15). Bu beceriler doğrultusunda dijital okuryazarlık boyutunun içeriği aşağıdaki gibi ifade edilebilir.

- Farklı dijital teknolojileri bilmek ve bu teknolojileri doğru kullanabilme becerisine sahip olmak,
- Dijital ortamda doğru bilgiye ulaşma, üretme ve paylaşabilme becerisine sahip olmak,
- Öğrenme-öğretme süreçlerinde bilgi ve iletişim teknolojilerinin farkında olmak, teknolojiyi kullanabilmek, uygulayabilmek,
- Bilişim ve iletişim teknolojilerinden azami faydayı sağlayacak ve bu kazanımı devam ettirebilecek bilgi, beceri ve tutumlara sahip olmak,
- Dijital teknolojileri kullanarak bilgi üretmek ve mevcut bilgileri etkili ve eleştirel bir biçimde değerlendirmek,
- Bilgiyi etkin şekilde bulma, kullanma, değerlendirme, özetleme ve sunma becerilerini kapsamaktadır.

Dijital okuryazarlık özellikleri genel olarak değerlendirildiğinde, bireylerin dijital ortamlar, araçlar ve uygulamalardan yararlanarak bilgiye erişmesi, bilgiyi kullanması, değerlendirmesi, yeniden oluşturması ve diğer bireylerle paylaşması için çok boyutlu teknik ve bilişsel yeteneklere sahip olması gerekliliği ortaya çıkmaktadır (Özel, 2013).

2.1.3.5. Dijital Etik

Etik kavramı köken olarak yunanca “ethos” kelimesinden gelmektedir. Etik; bir bireyin, bir grubun ya da bir toplumun doğru ve yanlış davranışlarını belirleyip

yönlendiren ilkeler bütünüdür. Bu ilkeler; iyi ve kötünün ayırt edilmesi, doğru ve yanlışın belirlenmesi, insanın yapması gereken konularla ya da insanlardan yapılması beklenen davranış ve eylemlerin belirlenmesi konuları ile ilişkilidir (Aktan, 1999). Daha kapsamlı bir şekilde “Belli bir yaşama idealini hayata geçirebilmek için mücadele eden, çağı ve üyesi olduğu toplumun yaşayışını eleştiren, hatta mahkûm eden, mevcut değerler silsilesi yerine alternatif değerleri koyan, yaşama kurallarını açık seçik tanımlayan, kısaca hayata anlam katan ahlaki ilkeler teorisi, felsefe disiplini” olarak tanımlanmaktadır (Cevizci, 2002). Dolayısıyla etik (King, 2008: 27); ahlaki koşulların anlamları, ahlaki kararların yer aldığı koşullar ve ahlaki ilkelerin açıklanması ile ilgilenir.

Etiğin temel amacı ve ilkesi; insanın iyi temellendirilmiş ahlaki kararları kendi başına verebilecek durumda olduğunu ve bu kararları verirken başka hiçbir kimseye veya otoriteye teslim olmaması gerektiğini göstermek olarak özetlenebilmektedir (Mahmutoğlu, 2009: 237). Etiğin son yıllarda bu kadar önem kazanmasının ardında yatan faktörler; bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan baş döndürücü gelişmeler, dünyanın giderek tek bir pazar haline gelmesine yol açan küreselleşme, her türlü yolsuzluk ve etik dışı davranışla mücadelenin ancak uluslararası düzeyde alınacak önlemlerle çözüleceğinin anlaşılması ve insan hakları ile çevre sorunları gibi konuların öneminin artması şeklinde sıralanmaktadır (TBD, 2010).

Teknoloji geliştikçe teknolojinin kullanımı ile ilgili sorunlar da gün geçtikçe artmaktadır. Bu nedenle teknoloji kullanımı ile ilgili davranışların, değerlerin ve etik kuralların oluşturulması gerekmektedir. Teknolojini getirdiği başlıca çevrimiçi riskler, zorbalık, cinsel mesajlar, çevrimiçi tanınmayan kişilerle kurulan iletişim, kişisel bilgilerin kötüye kullanımı ve zararlı içerikler gelmektedir. Çünkü dijital araçları doğru kullanmak kadar etik şekilde kullanmak da önemlidir. Teknoloji kullanımı sorunlarının en başında teknolojinin etik bir biçimde kullanılmaması yer almaktadır. Teknolojide de bazı etik bilgiye sahip olunmalı, etik değerler ve ilkeler oluşturulmalıdır. Etik bilgiye sahip olunması ve bu bilgi birikiminin varlığı tek başına bir değer ifade etmemektedir. Bu bakımdan etik bilginin varlığı, uygulama veya pratik olmadan tek başına bir anlam ifade etmemektedir (Mahmutoğlu, 2009: 227). İnternet kullanımı çoğunlukla, cep telefonları ya da bilgisayarlar aracılığı ile yapılmaktadır. Bu konuda Bilgisayar Etiği Enstitüsü’nün oluşturduğu ve bilgisayar kullanımında uyulması gereken on temel ilke şunlardır (Aydın, 2013):

1. Bilgisayarı, başkalarına zarar vermekte kullanmayın.
2. Bilgisayarla, başkalarının işine mani olmayın.
3. Başkalarının dosyalarını karıştırmanın yollarını aramayın.
4. Bilgisayarı hırsızlık yapmakta kullanmayın.
5. Bilgisayarı yalancı şahitlikte, sahte delil hazırlamada kullanmayın.
6. Parasını ödemediğiniz yazılımları kopyalamayın ve uygun olmayan biçimde kullanmayın.
7. Sahibinden izinsiz başkalarının bilgisayar kaynaklarını kullanmayın.
8. Başkalarının fikirlerini bilgisayarla çalıp kendinize mal etmeyin.
9. Sosyal hayata etkilerini düşünmeden bir program yazmayın.
10. Bilgisayarı, saygı ve ilgi göstermeksizin kullanmayın.

Bilgisayar etiği ile ilgili olarak genelde dört etik sorundan bahsedilebilir. Bu etik sorunlar Mason (1986)'a göre: fikri mülkiyet, doğruluk, gizlilik ve erişim olarak dört ana başlık altında incelenmiştir:

1. Fikri mülkiyet, telif hakları olarak da bilinir. Bir insanın ürettiği ürünün kullanılması ve yayılması ile ilgili hakların, yasalarla belirli kişilere verilmesidir,
2. Doğruluk, bilgilerin doğruluğuyla ilgilidir. Veri girişi hatalarından kaynaklanan yanlış bilgilerle ilgili olduğu gibi bireylerin kendileriyle ilgili bilgilerinin doğruluğunu kontrol etme hakkıyla da ilgilidir,
3. Gizlilik, insanların özel bilgilerini saklama yetisidir. İnsanlar bu bilgilerin başkaları ile ne zaman ve nasıl paylaşılacağına kendileri karar verebilir,
4. Erişim, bilgiye ulaşmayla ilgili bir durumdur ve bireylerin bilgisayarlardaki bilgilere ulaşmaları ile ilgilidir,

“İnternet ve etik” denildiğinde karşımıza çıkan bazı konular, “kişilik haklarının korunması, özel yaşamın gizliliği, mahremiyet, ticari sır, veri güvenliği” gibi başlıklar altında alanyazında yoğun bir biçimde tartışılmaktadır (Atabek, 2006). Açıklamalar doğrultusunda dijital etik boyutunun içeriği aşağıdaki gibi ifade edilebilir.

- Dijital araçları kullanırken başkalarının haklarına saygılı olmak, başkalarının haklarına saygılı olacak sorumlulukta hareket etmek,
- Dijital araçların ne zaman ve nasıl kullanılacağı sorumluluğuna sahip olmak,
- Doğru dili ve ahlaki davranış normlarını çevrimiçi ortamlarda sürdürmek,
- Sanal dünyada gösterilen davranışın ya da işin elektronik standardının da olduğunun farkında olmak,
- Siber zorbalık, sanal küfürleşme, gibi birçok olumsuz davranıştan kaçınmak. Örneğin: çevrimiçi ortamda yapılan zorbalık, ders esnasında cep telefonu kullanımı, yasal olmayan yollarla eser hırsızlığı (müzik indirme) vb.

İyi bir dijital vatandaşın internet ortamında etik olgusuna dikkat etmesi gerekmektedir. Olumsuz kavramları sunan dijital teknolojiler her bireyin bilinçli bir internet kullanıcısı olması gerekliliğini kaçınılmaz hale getirmiştir. Günlük hayatlarında etik davranışlara dikkat eden bireyler dijital ortamlarda da etik değerlere dikkat etmelidir. Etik olgusuna internet üzerinde dikkat etmemek içerik riskleri içerisinde özellikle kışkırtıcı içeriklerin paylaşılması ve temas risklerinde de siber zorbalık vakalarının oluşumuna zemin hazırlayabilmektedir.

2.1.3.6. Dijital Kanun (Hukuk)

Tüm dijital ortamlarda dikkat edilmesi gereken kurallar olduğu gibi internet ortamında da dikkat edilmesi gereken kurallar bütünü mevcuttur. Bir dijital vatandaşın, gerçek hayatta suç olan tüm davranışların internette de yapılmasının suç olduğu bilinciyle hareket etmesi ve internette suç işleyenleri ilgili mercilere şikâyet etmesi gerekmektedir (Çubukçu ve Bayzan, 2013).

Bilişim suçları, amaçları; suçu işleyen kişiler; suçun büyüklüğü gibi farklı faktörlere bağlı olarak sınıflandırılabilir. Aşağıda bilim suçları amaçlarına göre sınıflandırılmaktadır (Şamlı, 2010):

1. Finansal Unsur Oluşturan Suçlar

Bilişim suçu denince ilk akla gelenler maddî anlamda kişiye veya kuruma bir getirisi olacak olan suçlardır. Banka hesaplarına erişim, kişisel bilgilerin çalınıp şantaj gibi amaçlarla kullanılması, telif hakkı olan ürünlerin ücretsiz paylaşımı, var olan sistemleri çalışmaz hale getirip zarara sebep olmak bunların başlıcalarıdır.

2. Kişilik Haklarını İşgal Eden Suçlar

Bu suçlar kimi zaman malî unsurlar içermekle beraber genellikle karşıdaki insanın hakkında bilgi toplama, izni olmaksızın dijital ortamdaki görüşmelerini (telefon, mail vs) takip etme şeklindedir.

Açıklamalar doğrultusunda dijital kanun boyutunun içeriği aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

- Dijital dünyada yapılan işlerin doğru yapılmaması durumunda yaptırımlarının olması,
- Dijital ortamda geçerli olan kural, politika ve kanunlar hakkında bilinçli olmak,
- Dijital ortamın politika ve kanunlarına uymak ve uymayanları uyarmak,
- İnternet kullanımının kanunlardan bağımsız olmadığını, yapılan her işin sorumluluk gerektirdiğini ve dijital kanunlarla yaptırım altına alındığının farkında olma,
- Gerçek hayatta suç olarak nitelendirilen davranışların dijital ortamda da yapılmasını suç olduğunun bilincinde olunması,
- 5651 sayılı kanununu amaç ve kapsamı; içerik sağlayıcı, yer sağlayıcı, erişim sağlayıcı ve toplu kullanım sağlayıcıların yükümlülük ve

sorumlulukları ile internet ortamında işlenen belirli suçlarla içerik, yer ve erişim sağlayıcıları üzerinden mücadeleye ilişkin esas ve usûlleri düzenlemektir (TBMM, 2007). Örneğin, yasadışı organ ve uyuşturucu satışı, intihara meyilli hale getiren web siteleri sanal dünyada yapılması kanunen yasaktır. Ülkemizde 5651 sayılı kanun çerçevesinde İnternet kullanımı ile ilgili her türlü sorun, problem ya da risk <http://www.ihbarweb.org.tr> adresine ihbar edilebilir.

2.1.3.7. Dijital Hak ve Sorumluluklar

Dijital teknolojiler, bireysel hak ve özgürlüklerin kullanımına yardımcı olarak vatandaşların yaşam tarzlarını değiştirmek ve etkilemekle birlikte vatandaşların eğilimleri de internetin geleceğini etkilemektedir (Şendağ ve Uysal, 2010).

Dijital vatandaşların haklarının neler olması gerektiği konusunda farklı çalışmalar yer almaktadır. EUROCITIES (2005)'e göre bu haklar dört kategoride ele alınmıştır:

1. Erişim Hakkı
2. Eğitim-Öğretim Hakkı
3. Çevrimiçi Bilgi Hakkı
4. Çevrimiçi Katılım Hakkı

Westen (2006) 'e göre ise dokuz kategori de ele alınmıştır:

1. Bilgi Edinme Hakkı
2. Şeffaflık (Saydamlık) Hakkı
3. Dilekçe Verme Hakkı
4. Oy Hakkı
5. Gizlilik (Mahremiyet) Hakkı

6. Erişim Hakkı
7. Toplanma Hakkı
8. İfade Özgürlüğü Hakkı
9. Çevrimiçi Hizmetler Hakkı

Açıklamalar doğrultusunda dijital hak ve sorumluluklar boyutunun içeriğı aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

- Dijital araçları herkesin özgürce kullanabilmesi,
- Dijital araçlar sayesinde her bireyin kendisini özgürce ifade edebilmesi,
- Dijital ortamda işlenen suçlar ve yapılan haksızlıklara karşı şikayet hakkını kullanılması,
- Örneğın, sanal ortamda formlarda görüş bildirme, grup oluşturma, tartışma ortamlarına katılma vb. temel haklar kısıtlanmaması,
- İnternet ortamında yapılan haksızlıklar ve internet ortamının barındırdığı yasadışı içeriklere karşı bir dijital vatandaşın sorumlulukları mevcuttur.

2.1.3.8. Dijital Sağlık

Günümüzün dijital teknolojilerinden olan bilgisayar ve internet kullanımının yaşamımıza getirdiğı kolaylıklara ek olarak çok sık, bilinçsiz veya aşırı kullanımından kaynaklanan birçok problemi de beraberinde getirdiğı görölmektedir. Bu problemlerin başında kullanıcıların fiziksel ve psikolojik gelişimlerinin olumsuz etkilenmesi gelmektedir. Kabakçı ve Odabaşı (2003)'nın da ifade ettiğı gibi herkesin birer bilgi işçisi olduğı günümüz bilgi toplumunda bilgi ve iletişim teknolojileri okulda, evde ve işte yoğun bir biçimde kullanılmaktadır.

İnternetin bilinçsiz ve aşırı kullanımından kaynaklanan, uluslararası alanyazında “internet bağımlılığı” olarak ifade edilen, ilk kez, Dr. Ivan Goldberg'in 1996 yılında göndermiş olduğı şaka amaçlı bir maille giren (Goldberg, 1996) bu kavram farklı araştırmacılar tarafından farklı kavramlarla

adlandırılmıştır. Bu kavramlar “patolojik internet kullanımı” (Young, 2004), “problemlı internet kullanımı” (Caplan, 2002), “aşırı internet kullanımı” (Yang, Choe, Baity, Lee ve Cho, 2000) vb. şekillerde ifade edilmektedir. İnternet bağımlılığı belirtileri hakkında gözlenebilir bazı davranış ve durumlar belirlenmiştir (Cengizhan, 2005). Bunlar:

- Her gün internet'e bağlanmak, bağlıyken zamanın farkında olmamak, sorulduğunda ise inkâr etmek,
- Herkese mail adresi, ICQ numarası, sohbet odası adları vs. vermek veya dağıtmaya çalışmak,
- İnternet dışı uğraşlara ilginin kaybolması,
- Sosyal faaliyetlerde azalma, dostları tarafından anlaşılama duygusu, spor faaliyetlerinden uzaklaşma ve kondisyon kaybı,
- İş verimliliğinin düşmesi,
- Sürekli uykusuz kalma ve yorgunluk,
- Alışverişlerin internet üzerinden yapılması,
- Aile fertlerine yeterli zamanı ayıramama nedeni ile aile bağlarının zayıflaması,
- Günlük yaşamdaki diğer iş ve kişilerin, çevrimiçi yaşama engel olduğu düşüncesi,
- Bilgisayar kullanımı nedeniyle eşler arasında anlaşmazlık ve sorun çıkması.

Bilgisayar kullanımına bağlı sağlık sorunları için risk etmenleri çevresel, fiziksel ve ruhsal olmak üzere üç grupta toplanmaktadır.

- Fiziksel risk etmenleri arasında; kas gücünün aşırı kullanılması, uygun olmayan duruş biçimi, uzun süre bilgisayar karşısında ara vermeden çalışmak,

- Ruhsal risk etmenleri arasında; aşırı iş yükü duygusu, stres, olumsuz iş ortamı ilişkileri,
- Çevresel etmenler arasında; gürültü, oda ısısı, nemi, aydınlatması ve ortamda bulunan araçların özellikleri bulunmaktadır (İnandı ve Akyol, 2001).

İngiltere'nin tıp dergisi The New Scientist'e göre internet kullanıcılarını bekleyen hastalıklar aşağıdaki gibi sıralanmıştır (Özsoy, 2009):

Ego Sörfü: Düzenli olarak internette kendi ismini aratan ve hakkında ne gibi bilgilere ulaşıldığını kontrol eden kişilerin yakalandığı rahatsızlık.

Enfornografi: Bilgi açlığını internette dindirmeye çalışmak.

Blog İfşacılığı: Bilinmemesi ve yayılmaması herkes açısından faydalı olan bilgileri çevrimiçi yayınlamak.

Youtube-Narsizmi: Kendisini tanıtmak için sürekli kendi videolarını internet sitelerinde yayınlamak ve yayınlamak.

Myspace Taklitçiliği: İnternette başka bir kişiliğe, başka bir role bürünme takıntısı.

Google Takibi: Tanıdığı veya tanımadığı kişiler hakkında internet üzerinden bilgi edinmeye çalışmak.

Siberhondrik: Küçük bir hastalık belirtisinde, doktora gitmek yerine internette tedavi yöntemleri aramak.

Photolurking: İnternette saatlerce başkalarının fotoğraf albümlerine bakmak.

Wikipedializm: Günün önemli bir kısmını internet ansiklopedisi Wikipedia'ya katkıda bulunmak, yazılar yazmak ve metinlerde tashih yapmaya harcamak.

Crackberry: Özellikle yöneticilerin yakasına yapışan bu hastalık, adını daha çok kurumsal iletişimde kullanılan, e-mail alıp gönderebilen, internette sörf yapılabilen 'avuç içi' bilgisayar türü Blackberry telefonlarından alıyor.

Cheesepodding: Zamanının büyük kısmını internetten şarkı indirmekle geçirmek.

Her geçen gün yaşamımızda daha çok yer bulan bilgisayarlar, olumlu birçok katkının yanı sıra, bir kısım olumsuz sağlık sorunlarına da neden olmaktadır. Bu sorunlar oldukça yaygın olarak görülmekte, önemli işgücü ve ekonomik kayıplara neden olabilmektedir. Buna karşın alınacak bazı önlemlerle önemli ölçüde bu sorunlar azaltılabilecektir (İnanđı ve Akyol, 2001). Kılıçer (2010) teknolojiyi kullanmaya başlamadan önce veya teknolojiyi kullanırken kısaca “ÇEDME” olarak kısaltılabilecek hususlara dikkat edilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Çalışma ortamı; çalışma ortamının fiziksel durumu (büyüklük, rahatlık, aydınlatma...) yeterli ve iyi olmalı,

Ergonomi; vücut özelliklerine uygun kısacası ergonomik masa ve koltuk kullanılmalı,

Doğru kullanım bilinci; doğru pozisyonda oturulmalı, teknolojik araçlar doğru amaçla ve ergonomik kurallara uygun kullanılmalı (oturuş şekli, mesafe...)

Mola; çok uzun süre çalışılmamalı, sık sık mola verilmeli,

Egzersiz; çalışma aralarında kas-iskelet yapısını esnetecek ve rahatlatacak egzersizler yapılmalıdır.

Açıklamalar doğrultusunda dijital sağlık boyutunun içeriği aşığıdaki gibi ifade edilebilir:

- Bilgisayar kullanımına bağlı olarak birtakım sorunlar oluşabilir. Fiziksel bozukluklar (bel, boyun, ayak, eklem ve sırt ağrıları), göz sağlığı, asosyal yaşam, içe kapanıklık, internet bağımlılığı gibi problemler yeni teknolojik dünyada önemle üzerinde durulması gereken konulardandır. Janwantanakul, Pensri, Jiamjarasrangsi ve Sinsongsook (2009), 1185 bilgisayar kullanıcısı içinden, 8 saatten fazla bilgisayar kullananlarda baş/sırt ve bel ağrısı ile süre arasındaki ilişkiyi anlamlı bulmuştur.
- Antropometri bilimi içinde incelenen kas-iskelet rahatsızlıklarından, internet ve oyun bağımlılığına ve hatta internetin içerik riskleri sonucu

özellikle çocuklarda oluşan ruhsal bozukluklara kadar birçok sağlık problemi ile karşılaşılabilir.

2.1.3.9. Dijital Güvenlik

Çakır ve Kesler (2012), bilgisayar güvenliği açısından karşılaşılabilecek muhtemel en sık görülen tehdit ve saldırıları şu şekilde ifade etmiştir:

- Virüsler, solucanlar, truva atları ve hacker saldırıları,
- Paylaşım açılan zararlı dosyalar,
- Phishing (olta) ve tuş kaydediciler,
- Tarayıcı açıkları ve casus yazılımlar,
- Sahte antivirüs yazılımlarının kullanılması,
- Gizli bilgilerin üçüncü kişiler tarafından öğrenilmesi,
- Transfer edilecek bilginin değiştirilip, değiştirilen gerçek dışı bilginin hedefe ulaştırılması.

İnternet ortamında karşılaşılabilecek olası tehlikeleri Zeydan (2006), detaylı bir biçimde aşağıdaki gibi açıklamıştır:

- İşletim Sistemi Açıkları: Her işletim sisteminde açık kodlar mevcuttur, üretici firma bu açıkları fark ettiğinde kendi web sitesinde güncelleme dosyaları yayınlamaktadır.
- Kullanıcı Hesabı Açıkları: Kullanılan işletim sistemindeki gereksiz bütün kullanıcı hesapları silinmelidir.
- Gereksiz Paylaşımlar, Protokoller ve Hizmetler: Kişisel bilgisayarımız bir bilgisayar ağının parçası değilse veya dosya ve yazıcı paylaşım gibi servisler kullanılmıyorsa bu servisler mutlaka kapalı tutulmalıdır.
- Web Tarayıcısı Açıkları: Web tarayıcısı ve e-posta işlemcisi hackerlerin hedefi olmakta ve güvenliğimiz için tehlike barındırmaktadır.

- Güvensiz Yazılımlar ve Casus Yazılımlar: Güvensiz yazılımlar yasal olmayan yollarla kopyalanmış veya internetteki korsan sitelerden indirilmiş bilgisayara zarar veren yazılımlardır. Casus yazılımlar internette gezdiğimiz web sitelerinin kayıtlarını tutup bizden habersiz başkalarına gönderen, karşımıza istemediğimiz reklam pencerelerinin gelmesini sağlayan, bilgisayarımızdaki şahsi dosyalarımızı başkalarına gönderebilen ve bilgisayarımızın performansını düşüren yazılımlardır.
- Ağ ve İnternet Üzerinden Gelebilecek Tehlikeler: Ağ veya internet üzerindeki korunmasız bir bilgisayara virüsler, truva atları, solucanlar, tuş kaydediciler ve casus yazılımlar bulaşabilir, kişisel verilerimize erişmek isteyen hackerlar da saldırıda bulunabilir. Bütün bu tehlikelerden korunabilmek için bilgisayarımızda hem antivirüs yazılımı hem de güvenlik duvarı yazılımı bulunmalıdır.
- Tuş Kaydedicileri ve Olta Yöntemleri: Tuş kaydediciler genellikle kredi kartı numara ve şifrelerini, internet bankacılığı hesap şifrelerini vb. önemli bilgileri çalmayı amaçlayan, kullanıcıdan gizli olarak arka planda çalışan ve klavye üzerinden basılan her tuş ile farenin hareketlerini anlık olarak kaydeden zararlı yazılımlardır. Olta yöntemleri ise internet bankacılığı şifresi, e-posta şifresi gibi bilgileri çalmak için oturum açma sayfalarının sahtelerini yapmak ve kullanıcıyı bu sahte sayfaya yönlendirip şifrelerini çalmak için kullanılan yöntemlerdir.
- Numara Çeviriciler: İnternetin çevirmeli bağlantı ile kesilerek milletlerarası telefon numarasının aranmasını sağlayan zararlı yazılım türüdür.
- Diğer Olası Tehlikeler: “Bilinen dosya türleri için uzantıları gizle” seçeneği ve kablosuz ADSL modemler diğer olası tehlikelerdendir.

Bilgisayarlara bulaşan güvenli olmayan yazılımları temizlemek için de özel yazılımlar mevcuttur. Bilgisayarımızı güvenli olarak kullanabilmek için mutlaka antivirüs, güvenlik duvarı ve anticasus yazılımlarını bilgisayarımıza yüklemeli, bu yazılımlar olmadan internete bağlanılmamalıdır (Zeydan, 2006).

Okul seviyesinde hem çevrimiçi hem de gözlenebilir davranışlara ilişkin kabul edilebilir makul stratejilere ihtiyaç olduğu, bölgesel seviyede yüksek idari politikaların oluşturulması ve sorumlulukların belirlenmesi gerektiği, demokratik ve öğrencinin gelişimini engellemeyecek bir yöntem seçilmesi gerektiği, sağlıklı, hoşgörüye dayalı, saygılı bir internet vatandaşlığı gelişimi için güvenli ortamın sağlanması gerektiği vurgulanmaktadır (Brown, Jackson, ve Cassidy, 2006).

Açıklamalar doğrultusunda dijital güvelik boyutunun içeriği aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

- Kullanıcıların dijital araçları kullanırken kişisel bilgi güvenliğini, donanım, yazılım ve ağ güvenliklerini sağlayabilmesi
- Bireyin sanal ortamda kendi güvenliğini sağlayacak önlemleri alması
- Dijital ortamda uygun bir şekilde davranmak, bilgi güvenliğine dikkat etmek
- Dijital ortamda kötü niyetli kullanıcıların farkında olmak ve bu sebeple gerekli güvenlik tedbirlerini almak (güvenlik duvarı, filtreleme araçları ve anti virüs programları gibi)
- Bilgisayar ve internet ortamında çeşitli kurum ve kuruluşlar vasıtasıyla sağlanan filtreleme programları, güvenli internet paketleri ve anti-virüs programları içeren internet koruma paketlerine kendi güvenliği açısından sahip olması gerekmektedir.
- Kişiler, bilgisayar kullanımını tehdit edecek güvenilir olmayan dosyalar vasıtasıyla birilerinin bilgilerine veya mal varlığına ulaşma bilgilerini izinsiz kullanma durumlarının olabileceğinin farkında olmak
- Bilginin yetkisiz kişilerin eline geçmeme ve yetkisiz erişime karşı korunması gerekmektedir.
- Örneğin, başkalarının bilgilerini izinsiz kullanma, solucan, virüs veya truva atı oluşturma, spam gönderme, birilerinin bilgilerini veya mallarını çalma vb. faaliyetlerin farkına vararak gereken güvenlik tedbirlerinin alınması(virüs programları, filtreleme programları vb.)

2.2. Siber Zorbalık ve Türleri

2.2.1. Zorbalık Nedir?

Zorbalık kavramını ilk olarak 1970’li yıllarda tanımlayan Norveçli araştırmacı Dan Olweus günümüze kadar yapılan araştırmalara öncülük etmiştir. Olweus (1993)’e göre zorbalık; aralarında belirgin bir şekilde güç farkı bulunan iki kişiden güçlü olanın, kendini savunamayacak durumda olan kişiye karşı kasıtlı ve tekrarlı olarak saldırgan davranışlarda bulunmasıdır.

Türk Dil Kurumu’na göre ise zorba, gücüne güvenerek hükmü altında bulunanlara söz hakkı ve davranış özgürlüğü tanımayan (kimse), müstebit, despot, diktatör olarak açıklanmaktadır. Zorbalık ise, zorbaca davranışta bulunma, müstebitlik olarak açıklanmaktadır (TDK, 2014).

Pişkin (2002)’e göre zorba; kasıtlı ve sürekli olarak kendisinden fiziksel ya da psikolojik olarak zayıf olan akranlarına rahatsızlık veren öğrenci ya da öğrenci gruplarıdır. Zorbalık ise bir veya birden çok öğrencinin kasıtlı ve sürekli olarak, kendilerinden daha güçsüz öğrencileri rahatsız etmesiyle sonuçlanan ve kurbanın kendisini koruyamayacak durumda olduğu bir saldırganlık türüdür (Pişkin, 2002).

Olweus’a (1993) göre, bir eylemin zorbalık olarak tanımlanabilmesi için:

- Herhangi bir tahrik olmaksızın, kasıtlı olarak zarar verme amacı güden saldırgan davranışlar olması,
- Süreklilik özelliği taşıması, zorbanın bu tür eylemleri bir kez değil devamlı biçimde yapması,
- Zorba ve kurban arasında güç dengesizliğinin olması gerekir.

Pişkin (2002), zorbalığın ortaya çıkış biçimlerini şöyle sıralamıştır:

- Dövmek,
- Tekme ya da tokat atmak,
- İtmek, dürtmek ve çekmek,

- Korkutmak, tehdit etmek,
- Dalga geçmek, alay etmek, kızdırmak,
- Rencide edici lakaplar takmak,
- Mağdura veya ailesine küçük düşürücü hakaretlerde bulunmak,
- Mağdur hakkında dedikodu çıkarmak,
- Mağdur hakkında kötü yazılar yazmak,
- Mağduru gruptan atmak ve dışlamak,
- Mağdurun eşyalarına zarar vermek, onu korkutarak eşyasını veya parasını almak.

Zorbalık türleri doğrudan zorbalık (direct bullying) ve dolaylı zorbalık (indirect bullying) olarak da sınıflanmaktadır. Doğrudan zorbalık fiziksel ve sözel saldırı davranışlarını içerirken, dolaylı zorbalık ise kasıtlı yalnız bırakma veya sosyal ortamlardan dışlama gibi davranışlarını içermektedir (Olweus, 1993).

Zorbalık günümüzde sadece fiziksel ya da geleneksel zorbalık olarak kalmamıştır. Teknolojik gelişmeler ve gençlerin teknolojik iletişim araçlarını yaygın olarak kullanmaya başlamaları, okullarda öğrencilerin gösterdiği zorbalık davranışlarının sanal ortama taşınmasına fırsat sağlamış ve bu yönü ile yaşanan zorbalık davranışlarının arasına yeni bir zorbalık şekli olan siber (sanal) zorbalık ortaya çıkmıştır (Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011: 162).

2.2.2. Siber Zorbalık Nedir?

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte bilişim ve elektronik iletişim teknolojileri hızlı bir gelişim göstermiştir. Özellikle internet, insanların her geçen gün artan bilgiye ulaşma, bilgiyi saklama ve paylaşma gereksinimine yanıt vermesi özelliği ile yaşamın vazgeçilmez bir parçası olmuştur (Baker ve Kavşut, 2007). Teknolojik gelişmeler bilgiye kolay şekilde ulaşmayı sağlamanın yanında insanların hayatında birçok olanaklar da sağlamıştır. Amacı dışında teknoloji kullanımı insanlar

arasında yaşanan olumsuz olaylardan biri olan zorbalık olayları arasına yeni bir zorbalık türünü getirmiştir (Ayas ve Horzum, 2010).

İsimsiz çağrılar, gizli kimlikle gönderilen yararsız (spam) e-postalar, hakaret ve tehdit içeren, bir kişi ya da grubu karalamak için e-posta ya da kısa mesajlar ile yayılan ses, görüntü ve metinler, virüslü e-postalar, tüm bu zararlı eylemlerin siber zorbalık altında tanımlanmasına neden olmuştur (Arıcak, 2009). Siber zorbalık, bilgi ve iletişim teknolojilerinin uygunsuz kullanımı ile günümüzde bireylere en fazla sorun yaratan durumlar arasında yer almaktadır. Bu yeni kavram araştırmacılar tarafından siber zorbalık, sanal zorbalık, çevrimiçi zorbalık, dijital zorbalık, tekno zorbalık, elektronik zorbalık, sms zorbalığı, telefon zorbalığı, çevrimiçi zarar verme ve internet tacizi (zorbalığı) gibi farklı biçimlerde isimlendirilmiştir. Fakat yapılan araştırmaların çoğunda “siber zorbalık” terimi kullanılmıştır.

Siber zorbalık terimi ilk olarak 2004 yılında Kanadalı Bill Belsey tarafından kullanılmıştır. Belsey (2005) siber zorbalığı “e-posta, cep telefonu, çağrı cihazlı metin (text) mesajları, anlık mesajlaşma, karalayıcı kişisel web siteleri ve karalayıcı kişisel çevrimiçi sorgulama web siteleri gibi iletişim ve enformasyon teknolojilerinin kullanımı yoluyla, bir kişi veya bir grup tarafından başkalarına zarar vermek amacıyla yapılan kasıtlı, tekrar eden ve saldırgan davranışlar” şeklinde tanımlamıştır.

Özellikle 2000’li yıllardan itibaren bilgi ve iletişim teknolojilerinin çeşitlenmesi ve giderek yaygınlaşması, bu gelişmelere paralel olarak çocukların ve ergenlerin akranlarıyla olan iletişimlerinin vazgeçilmez bir parçası haline gelmesi, bazı araştırmalarda dolaylı saldırganlık bazı araştırmalarda ise ilişkisel saldırganlık çerçevesinde ele alınan yeni bir zorbalık türünün tanımlanmasında belirleyici rol oynamıştır (Burnukara, 2009).

Uzmanlar üzerinde yapılan bir çalışmada siber zorbalığın doğuş kaynağı olarak; yeni teknolojilerin gelişmesi ve bu teknolojilerin her türlü iletişime olanak sağlaması, insanların yaşamının her alanında bu iletişim teknolojilerinin etkin olarak var olması, ismi gizleyebilme ve başkası gibi davranabilme imkanının olması, kuralların yeterince belli olmaması ve teknolojilerin etkin, doğru kullanımı ile ilgili yeterince bilincin gelişmemiş olması olarak gösterilmektedir (Jöger, Amado, Matos ve Pessoa, 2010).

Kavram birçok araştırmacı tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. Bazı tanımlara bakıldığında, siber zorbalık:

- Bilgisayarlar, cep telefonları ve diğer elektronik cihazların kullanımı ile kasıtlı bir şekilde ve tekrarlanan zarar verme davranışı (Hinduja ve Patchin, 2010),
- Bilgi ve iletiřim teknolojilerini kullanarak bir birey ya da grup tarafından dięerlerine zarar vermek için tasarlanan kasıtlı, tekrarlanan ve dūřmanca davranıř içeren zorbalık tūrū (Belsey, 2008),
- İnternet veya diğer dijital iletişim araçlarının, başkalarına hakaret etmek ya da başkalarını tehdit etmek amacıyla kullanılması (Juvonen ve Gross, 2008),
- Bilgi ve iletiřim teknolojilerini içeren, kiřisel web sitesi okertme ve bilgilere zarar verme gibi eęilimleri gerektiren zorbaca davranıř tūrū (Li, 2007),
- Cep telefonu, e-posta, anlık mesajlařma, web sitesinde kiřileri karalamak için anketler dūzenleme gibi bilgi ve iletiřim teknolojilerinin kullanımı yoluyla, bařkalarına zarar vermek niyetiyle bir kiři ya da grup tarafından kasten, tekrarlanabilir, dūřmanca davranıřlar gōstermek (Li, 2006),
- Zarar verici ve acımasız metin ve resimlerin internet ve diğer dijital iletişim araçlarıyla gōnderilmesi (Willard, 2006),
- E-posta, anlık mesajlaşma, sohbet odaları ve web siteleri gibi teknolojinin çeşitli biçimleriyle başkalarına eziyet edilmesi (Campbell, 2005),
- Bir bireyin ya da grubun bilgi ve iletişim teknolojilerini diğerlerini tehdit etmek amacıyla, kōtū niyetle ve tekrarlayan bir biçimde kullanması (Roffey, 2000) şeklinde tanımlanmıştır.

Yapılan tanımlardaki ortak noktaları incelersek, birey ya da grubun bilgi ve iletişim teknolojilerini başka bireylere zarar vermek amacıyla kasten, dūřmanca, rahatsız edici ve tekrarlanabilir şekilde kullanmasına siber zorbalık denilebilir. Bu ortak olarak belirlenen özellikler akran zorbalığında olduğu gibi zarar verici

elektronik eylemlerin olması, kasıtlı olması, sürekli ve tekrarlı olarak yapılması ve taraflar arasında güç dengesizliğinin bulunmasıdır (Li, Cross ve Smith, 2012). Bir bireyin, diğer bir birey ya da grup tarafından hedef seçilerek, elektronik temelli iletişim araçları yoluyla zaman içinde tekrarlayıcı biçimde rahatsız edilmesi olarak tanımlanan ve ilişkisel saldırıları da içeren siber zorbalığın uzun vadede geleneksel akran zorbalığına göre daha zarar verici olabileceği belirtilmektedir. (Burnukara, 2009). Siber zorbalığın olabilmesi için tekrarlanabilirlik özelliği aransa da bir kere yapılabilecek zarar verici bir eylem de siber zorbalık için yeterli olabilir. Burada eylemin siberlerin siber mağdur üzerinde bıraktığı etki esas alınabilir (Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011: 167).

Smith, Mahdavi, Carvalho ve Tippett (2006), siber zorbalık olabilecek eylemleri aşağıdaki şekilde sıralamıştır:

- Bireyi nedensiz olarak sohbet odasından çıkarmak,
- Kameralı cep telefonu ile utandırıcı fotoğraf çekmek,
- Bireyi kötüleyen ve utandıran web siteleri kurmak,
- Cep telefonu veya e-posta yoluyla aşağılayıcı, onur kırıcı, kötüleyici, tehdit ve şiddet içerikli mesajlar göndermek,
- Sanal ortamda başkaları hakkında dedikodu yaymak.

Siber zorbalık fiziksel ortamda gerçekleştirilen zorbalık türlerine benzemektedir. Temel fark internet veya cep telefonu gibi sanal iletişimin gerçekleşebildiği bilgi ve iletişim teknolojilerinin aracı olarak kullanılmasıdır (Baker-Erdur ve Kavşut, 2007). Ayrıca, başkalarının e-postalarını izinsiz okuma veya kişisel şifrelerini kullanma, utandırıcı mesajlar gönderme, mağdurun utandırıcı resimlerini çekme ve bunları yayma gibi eylemleri içermektedir (Baker-Erdur ve Kavşut, 2007).

Shariff (2008), siber zorbalığı, web siteleri, anlık mesajlaşma, bloglar, sohbet odaları, cep telefonları, elektronik posta ve kişisel çevrimiçi profiller aracılığıyla diğer bireylerin tehdit edilmesi, aşağılanması veya onlara cinsel içerikli resimler ve mesajlar gönderilmesi olarak tanımlamaktadır. Ayrıca siber zorbalığın karakteristik özelliklerini aşağıdaki şekilde sıralamaktadır:

- Siber zorbalıkta kimliğini gizlemek oldukça kolaydır,
- Siber zorbalık esnasında kullanılan iletişim araçları maruz kalınan zorbalığın birçok kişi tarafından bilinmesine ve zorbalığın devam etmesine olanak sağlamaktadır,
- Siber zorbalık daha fazla cinsel sömürü biçiminde gerçekleşmektedir.

Bireyleri siber zorba davranışları yapmaya iten sebepler; siber zorbalığın gençler arasında eğlence olarak görülmesi, siber zorbalığı intikam amaçlı kullanmak, siber zorbanın kimliğini gizleme imkanının bulunması, birçok kişiye tehditkar ve aşağılayıcı mesajlar ulaştırabilme, kurban veya mağdurla yüz yüze iletişim kurulmaması nedeniyle davranışlarda sorumluluk alınmaması, siber zorbalık aracılığıyla başkalarının üzerinde kontrol kurulması, sanal ortamda saldırganca davranmaktan haz alma olarak açıklanabilir (Eroğlu, 2011).

Hinduja ve Patchin (2009)'e göre siber zorbalık, bilgisayarların, cep telefonlarının ve diğer elektronik araçlarının kullanımı ile bireylere tekrar edici ve kasıtlı bir şekilde zarar vermektir. Bir eylemin siber zorbalık olarak adlandırılması için;

- Israr Edicilik: Bir davranışı yapmak için önceden tasarlamak,
- Tekrar Etme: Zorba davranışların aynı şekilde sürekli gösterilmesi,
- Zarar Verme: Başkalarına acı çektirmek,
- Bilgisayar, Cep Telefonu ve Diğer Elektronik Araçlar: Siber zorbalığı okul zorbalığından ayıran araçların kullanılması, ölçütlerini taşıması gerektiğini vurgulanmıştır. Ayrıca siber zorbalık içeren davranışları; sanal ortamda bireyle dalga geçilmesi, bireyin takma isimlerle çağrılması, tehdit edilmesi ve cinsel içerikli ifadelerin anlık mesajlaşma sırasında veya e-posta ile gönderilmesi olarak sıralamaktadır.

Anderson'a (2010) göre siber zorbalık şu davranışları içermektedir:

- Bireyin hesaplarını, şifre veya kullanıcı adı gibi özel bilgilerini ele geçirerek ona zarar vermeye çalışma,

- Bireyin teknolojik araçlarını işlemez hale getirme veya kullanmasını engelleme,
- Kişisel blog, web sitesi veya hesaplarını ele geçirme, bu bilgileri kullanma veya kontrol etmesini engelleme.

Willard (2007) de bir eylemin siber zorbalık olarak kabul edilebilmesi için taşınması gereken özelliklerden tekrarlanabilirliğe farklı bir anlam yüklemiştir. Bu doğrultuda siber zorbalık içeren bir mesaj bir kere gönderilse de farklı kişilerce farklı zamanlarda ve yerlerde tekrar tekrar görülebilir ve siber kurban üzerindeki etkisini kaybetmeden devam ettirebilmektedir. Campell (2005)'e göre siber zorbalık içeren materyalin sürekli olarak erişime açık tutulması, bu materyalin istendiğinde saklanabilmesi siber kurbanın zorbalığın olumsuz etkilerini sürekli yaşamasına ve zorbalığın etkilerinin kalıcı olmasına neden olmaktadır.

2.2.3. Geleneksel Zorbalık ve Siber Zorbalık

Teknolojinin getirdiği olanaklar ve bireylerin bu olanakları çok fazla kullanmaya başlaması, geleneksel zorbalık kavramını genişletmiştir. İnternetin yaygınlaşması ve doğru kullanılmaması ile geleneksel zorbalık sanal aleme taşınmıştır ve zararı ciddi boyutlara ulaşmıştır. E-posta, metin mesajları, sohbet odaları, cep telefonları, cep telefonu kameraları ve web sitelerinin kullanıldığı siber zorbalık geleneksel zorbalığın yeni yüzü olarak son yıllarda karşımıza çıkmaktadır (Campbell, 2005).

Geleneksel zorbalık ile siber zorbalık birçok yönden birbirlerinden farklılaşmaktadır. Bunların ilki, geleneksel zorbalıkta kurbanın taciz edilebilmesi için fiziksel bir ortam gerekirken, siber zorbalıkta buna gerek olmamasıdır. Geleneksel zorbalık sıklıkla gencin okuldayken karşılaştığı yaygın ve bilinen bir taciz biçimidir. En çok okuldan eve veya evden okula gelip giderken, oyun alanlarında veya okul servislerinde yapılmaktadır (Patchin ve Hinduja, 2006).

Ayas ve Horzum (2010)'a göre geleneksel zorbalık ve siber zorbalık şu yönleri ile birbirinden ayrılmaktadır:

- Teknoloji üzerinden yapılması bakımından siber zorbalık, geleneksel zorbalıktan ayrılmaktadır.

- Siber zorbaca davranışlarda bulunan kişiler, geleneksel zorbalıktan farklı olarak kim oldukları bilinmeden bu davranışları gerçekleştirebilirler.
- Geleneksel zorbalık sadece olayın gerçekleştiği yerde bulunup, olaya yakın ve şahit olan kişiler öğrenirken, siber zorbalık olayları sanal ortamlarda olduğu için tüm dünyadan öğrenilebilmektedir.
- Siber zorbaca davranışlarda cinsellik kolayca ve daha çok kullanılabilir.
- Geleneksel zorbalığa maruz kalan kişiler davranışın meydana geldiği alandan ayrıldıktan sonra zorbalardan kurtulabilmesine rağmen siber mağdurların zorbaca davranışlardan kurtulabilecekleri bir alan bulunmamaktadır.

Greene'e (2006), göre geleneksel zorbalık üç şekilde siber zorbalıktan farklılık göstermektedir:

1. Siber zorbalıkta zorbalığı yapan kişinin kimliği belli olmadığı halde geleneksel zorbalıkta, zorbalığı yapan kişinin kimliği bellidir.
2. Siber zorbalık her yerde gerçekleşebilirken geleneksel zorbalık, okul sınırlarında gerçekleşmektedir.
3. Siber zorbalıkta zorbayla mağdur arasında bir güç dengesizliği olmayabilirken geleneksel zorbalıkta, zorbayla mağdur arasında asimetric bir güç dengesi söz konusu olmaktadır.

İnternet ve cep telefonu kullanımının yaygınlığına paralel olarak siber zorbalık, artarak kendini göstermektedir. Alanyazın incelendiğinde sanal ve genel zorbalık arasında başka farklılıklarla da karşılaşmaktadır. Shariff (2005) sanal zorbalığın genel zorbalıktan ayrılan üç temel özelliğinin bulunduğunu belirtmektedir.

1. Sanal ortamda zorbaca davranışlar sergileyen bireylerin kimliğini gizleyebilmesi,

2. Genel zorbalık sadece olayın gerçekleştiği yerde bulunup, bu olaya şahit olan kişiler öğrenirken, sanal zorbalık olayları sadece uygulandığı ortamlarda değil aynı zamanda çeşitli sanal ortamlar aracılığıyla geniş bir kitleye ulaşarak tüm dünyadan öğrenilebilmesi,
3. Sanal zorbaca davranışlarda daha kolay ve rahat bir şekilde cinsellik öğelerini taşıyabilmesidir.

Siber zorbalık bazı yönlerden geleneksel zorbalığa benzemektedir. Çoğunlukla kasıtlı yapılır, bir defadan fazla oluşur ve psikolojik şiddet içerir (Dehue, Bollman ve Vollink, 2008).

2.2.4. Siber Zorbalık Türleri/Siber Zorbalığın Görülme Biçimleri

Hinduja ve Patchin (2008) siber zorbalık içeren davranışları sanal ortamda bireyle dalga geçilmesi, bireye alçakça davranılması, bireyin rahatsız edici isimlerle çağırılması, bireyin kasıtlı olarak düzenlenen etkinliklerden dışlanması, tehdit edilmesi ve cinsel içerikli ifadelerin bireye anlık mesajlaşma sırasında ifade edilmesi veya elektronik posta ile gönderilmesi olarak sıralamaktadır.

Siber zorbalığın görülme biçimleri farklı şekillerde olmaktadır. Yapılan araştırmalarda siber zorbalığın görülme biçimleri (türleri) belli başlıklar altında şu şekilde belirlendiği söylenebilir (Willard, 2007; Kowalski, Limber ve Agatston 2008; Walker, 2009):

- Parlama, Kışkırtma (Flaming)

Öfkeli, saldırgan ve kaba bir dille elektronik mesajlar göndererek sanal ortamda yapılan aşağılama, hakarete bulunma ve tehdit içeren tartışma.

Genellikle sohbet odaları, çevrimiçi oyunlar ve tartışma sayfalarında; herkese açık iletişim ortamlarında da meydana gelmektedir.

- Zarar Verme (harassment) ve Siber taciz (cyber stalking)

Bireyi sürekli ve istikrarlı bir şekilde anlamlı ve saldırganca, kaba ve hakaret içeren yazılı ve sözlü mesajlarla rahatsız etme, tehdit etme, arayıp hiç konuşmama, bireyin güvenliğinden endişe etmesine yol açan çevrimiçi

faaliyetlere katılma ve virüs göndererek veya casus yazılımlar kullanarak mağduru izleme.

Genellikle elektronik postalar, anlık mesajlaşmalar veya yazılı mesajlar yoluyla meydana gelmektedir. Herkese açık iletişim ortamlarında da görülmektedir. Tacizin rahatsız edici yanı tacize uğrayan kişiyi sürekli olarak taciz mesajları ile karşılaşmasıdır.

- İftira, Aşağılama (denigration)

Birisini sanal ortamda acımasız bir şekilde doğru olmayan açıklamalar ile karalama, bireyin arkadaşları arasındaki itibarına zarar vermek için sanal ortamda dedikodular ve söylentiler yayma.

İftirada çoğunlukla gönderilen şeyler iftiraya uğrayan kişiyi görebileceği herkese açık ağlarda paylaşılmaktadır.

- Taklit Etme (impersonation)

Bir bireyin şifresini kırarak hesabına girme, o kişiye ve arkadaşlıklarına zarar getirecek, o kişinin kendisini kötü hissetmesine yol açacak uygunsuz mesajlar (materyaller) gönderme veya yayınlama, sosyal paylaşım sitelerinde yorumlar yapma, itibarını zedeleme.

Taklit etmek kişisel web sayfasında, profilinde, blog'unda veya iletişimin herhangi bir şeklinde meydana gelmektedir.

- Ortaya Çıkarma (outing) ve Hilekârlık (trickery):

Herhangi bir kişinin sırlarını ve özel hayatına dair bilgilerini sanal ortamda paylaşma, başka biriymiş gibi davranarak bireyin bilgilerini alarak internet ortamında izinsiz kullanma, sosyal mühendislik yapma.

- Dışlama (exclusion)

İnternet ortamında bireyi kasıtlı olarak çevrimiçi gruplara almama veya çevrimiçi gruptan çıkarma. Bireyler kurallara uymadıkları zaman bu yolla cezalandırılmaktadır.

Dışlama ayrıca bireyin çevrimiçi mesajlaşma ya da çevrimiçi oyun oynama gibi faaliyetlerinde arkadaş listesinden birini engellemek veya silmek şeklinde de görülebilmektedir.

- Happy Slapping

Fiziksel saldırıların cep telefonuna veya başka dijital araçlara kaydetme ve gönderme.

- Manipülasyon (Manipulation)

Siber zorbanın mağdura baskı yapması veya mağduru söz ve davranışları ile kıskırtması.

- Cinsel İçerikli Mesajlaşma (Sexting)

Başkalarına çıplak görüntüler gönderme veya çıplak görüntüler alma ve bu görüntüleri başkaları ile paylaşma.

Arıçak (2011)'a göre iki çeşit siber zorbalık bulunmaktadır: elektronik zorbalık (electronic bullying) ve elektronik iletişim zorbalığı (e-communication bullying). İlki olayın daha çok teknik yönünü içermektedir, diğeri ise olayın daha çok psikolojik yönünü içeren elektronik iletişim (e-iletişim) zorbalığıdır.

Elektronik zorbalık kişilerin şifrelerini ele geçirmek, spam içeren mailler göndermek ya da bulaşıcı mailler göndermek gibi teknik olayları içerir. Elektronik zorbalık, bireysel yapılabileceği gibi birçok kişi tarafından organize bir şekilde aynı anda da yapılabilir. Bu tür saldırılar kişilerin sahip olduğu web sitelerine yapılabildiği gibi büyük kurum ya da devletlere ait yazılım ya da sitelere de yapılmaktadır. Bu saldırılar donanım ve yazılımlara direk olarak etkide bulunurken, dolaylı olarak kişilerin duygularına da etki etmektedir.

Elektronik iletişim zorbalığı ise bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak kişileri sürekli rahatsız etme, kişilerle alay etme, isim takma, dedikodu yayma, internet üzerinden kişiye hakaret etme ya da kişinin rızası olmadan fotoğraflarını yayınlama gibi ilişkiyel saldırı davranışlarını içerir. Bu da direk olarak duyguları etkilemektedir.

Vandebosch ve Van Cleemput (2008), siber zorbalık içeren eylemleri;

- birisine ısrarla arama isteği veya göz işareti gönderme,
- kişisel konuşmaları kopyalama ve başkalarına gönderme,
- sanal ortamda birisi hakkında söylenti çıkarma,
- bir kişinin resimlerinin üzerinde ustalıkla oynama ve diğer insanlara gönderme,
- bir öğrenci hakkında aşağılayıcı yorumlar içeren bir web sitesi kurma,
- tehdit içerikli elektronik postalar gönderme,
- elektronik posta yoluyla bireyleri yanlış yönlendirme,
- cinsel içerikli mesajlar yollama ve
- sohbet odasında bulunan diğer insanlara hakaret etme olarak ifade etmişlerdir.

Nocentini, Calmaestra, Schultze-Krumbholz, Scheithauer, Ortega ve Menesini (2010)'e göre ise siber zorbaca davranışlar 4 kategoride belirlenmiştir:

1. Yazılı ve sözlü davranışlar (telefon görüşmeleri, metin mesajları, e-posta, anlık mesajlaşma, sohbetler, web siteleri, bloglar veya sosyal paylaşım sitelerinde mesaj veya yorum yazma),
2. Görsel davranışlar (cep telefonu veya internet üzerinden resim ya da video paylaşma, gönderme),
3. Dışlama (çevrimiçi bir gruptan atma ve dışlama),
4. Kimliğe bürünme (başka birinin ismini ve bilgilerini kullanarak hesap açma veya yorumlar yapma).

Bhat (2008), siber zorbalığın yapıldığı ortamları, anlık mesajlaşmalar, sahte profil kullanma, cep telefonları, sohbet odaları, e-mail, sosyal ağlar, bloglar ve

web siteleri şeklinde sıralamıştır. Belsey (2008) ise siber zorbalığın cep telefonu ile SMS göndererek, anlık iletileri kullanarak, blog ve kişisel web sayfalarını kullanarak meydana gelebileceğini belirtmiştir.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanım sıklığı da siber zorbalığın yapılmasında etkindir. Smith, Mahdavi, Carvalho ve Tippett (2006)'e göre bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımındaki artış ile siber zorbalık mevcut teknolojiye bağlı olarak birçok şekilde görülebilmektedir. Siber zorbalığın ortaya çıkış biçimleri genel olarak yedi kategoride ele alınmıştır.

1. Metin mesajı zorbalığı,
2. Cep telefonu ile resim/video zorbalığı,
3. Telefon araması zorbalığı,
4. E-posta zorbalığı,
5. Sohbet odası zorbalığı,
6. Anlık mesajlaşma (SMS) zorbalığı,
7. Web sitesi zorbalığıdır.

Siber zorbalık, dijital araçların yanlış biçimde kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Bu araçlar; e-posta, SMS, çevrimiçi mesajlaşma, sosyal paylaşım siteleri, bloglar vb. şekilde sıralanabilir. Eroğlu (2011) genel olarak siber zorbalık türleri ile ilgili araştırmalar incelendiğinde; şifre kırma, bloglarda bireyi aşağılama, başkaları hakkında küçük düşürücü resimlerin yayımlandığı web sayfaları oluşturma, e-posta aracılığı ve cep telefonu ile tehdit, hakaret içeren SMS gönderme, virüs içerikli e-postalar gönderme ve kimliğini gizleyerek başkalarıyla iletişim kurma gibi davranışları içerdiğini belirtmiştir.

Özetle siber zorbalık türleri şifre kırma, bloglarda bireyi aşağılayıcı tartışma konuları oluşturma, birisi hakkında küçük düşürücü bilgilerin ve resimlerin yayımlandığı web siteleri oluşturma, elektronik posta veya cep telefonu aracılığıyla tehdit içerikli mesajlar gönderme, virüs içerikli iletiler gönderme ve herhangi birisiyle başka bir kimliğe bürünerek iletişim kurmayı içerdiği söylenebilir.

Ülkemizde yapılan araştırma bulgularına göre karşılaşılan en yaygın siber zorbalık türlerinin ise, sohbet odasından birisini atma, sohbet odasında birine yönelik hakaret etme ve web-cam aracılığı ile yapılan görüşmeleri karşıdaki kişiye fark ettirmeden başkalarına izlettirme olduğu görülmektedir (Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Topçu ve Erdur-Baker, 2007).

2.2.5. Siber Zorbalık Araçları

Bilgi iletişim teknolojilerin gelişmesi insanlara bilgiye erişme ve iletişim olanakları açısından geniş bir özgürlük alanı sağlamıştır. Bu yeni gelişmeler teknolojik araçları yaşamımızın bir parçası haline getirmiştir. Teknolojik iletişim araçlarının kullanımı siber zorbalığın nasıl yapıldığına cevap olabilmektedir.

Siber zorbalık, internet üzerinden e-postalar, facebook, MSN Messenger gibi anlık mesaj sistemlerinde, sosyal ağlarda ya da sitelere videolar yüklenerek gerçekleştirilebileceği gibi, SMS'lerle ya da rahatsız edici telefon aramalarıyla cep telefonu yoluyla da yapılabilmektedir. Çoğu durumda kimliğini gizleyen saldırganın bu davranışlarının uzun süre devam ettiği görülmektedir (Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011). Bu doğrultuda siber zorbalık için en yaygın kullanılan araçlar, e-posta, tartışma grupları, cep telefonu veya web kameraları, SMS veya anlık mesajlaşma araçları, sosyal paylaşım siteleri, sohbet odaları, bloglar, çevrimiçi kişisel anket yapmaya olanak sağlayan siteler, MMS, video klipleri, ve MUDs (multi-user domains- bireylerin farklı kimlikler alabilmesini sağlayan sanal ortamlar) sayılabilir (Shariff ve Gouin 2005).

Siber zorbalık içeren materyalin sanal ortamda bir kere paylaşılması milyonlarca insanın söz konusu materyale ulaşması için yeterli olmakta ve özellikle web siteleri, sosyal paylaşım siteleri gibi sanal ortamlarda siber zorbalık içeren materyal sürekli biçimde diğer insanların erişimine açık halde tutulabilmektedir (Shariff, 2008).

Siber zorbalık yapılırken kullanılan bazı iletişim araçları aşağıdaki gibidir (Willard 2007; Kowalski, Limber ve Agatston 2008; Bhat, 2008; Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011).

1. Anlık Mesajlaşma-Instant Messaging

Anlık mesajlaşma, bireyin bağlantı listesindeki bireylerle internet aracılığıyla eş zamanlı iletişim kurmasıdır. Anlık mesajlaşmada gizliliği korumak zordur ve birkaç farklı şekilde görülebilmektedir. Siber zorbalıkta anlık mesajlaşma, siber zorbaların zorbalık yaptıkları kişinin anlık mesajlaşma sistemi için kullandığı kullanıcı isminin aynısını oluşturarak başkalarına uygunsuz iletiler (uygunsuz fotoğraf veya videolar) gönderebilmektedir.

2. Telefon

Telefon, belirli bir uzaklıktaki kişilerin konuşmalarını ileten ve yansıtan elektrik düzeneğinin tümüdür.

3. Sohbet Odaları (Chat Rooms)

Sohbet (chat) herkese açık olan fakat aynı zamanda birçok kişinin özel bir iletişim kurduğu, eş zamanlı bir iletişimdir. Sohbet odalarının çoğu, çevrimiçi topluluk siteleri tarafından verilen bir hizmettir. Sohbet odaları bir konuyu konuşmak, bilgi paylaşımında bulunmak için kişilerin bir araya geldikleri sanal bir ortamdır. Fakat bazı sohbet odaları insanların sadece birbirleriyle tanışmaları için tasarlanmıştır.

Sohbet odaları da siber zorbalığın meydana gelebileceği bir ortama dönüşebilmektedir. Sohbet odalarının üyeleri gerçek kimliğini gizleyebilir, belli bir kişiye iftira atabilir, yalan beyanda bulunabilir, grubun herhangi bir üyesini dışlayabilir veya öfkeli tartışmalara girebilir, kısaca aklına gelen her şeyi dilediği gibi söyleyebilir.

4. E-posta

Elektronik posta ya da e-posta internetin en çok bilinen iletişim araçları içinde eş zamanlı olmayan fakat en sık ve kolay kullanılanlardan biridir. Elektronik mesaj alma ve gönderme hizmetidir.

Sözel, görsel ve işitsel materyaller ile tasarlanan bir e-posta tek tuş ile milyonlarca kişiye gönderilebilir. Karşısındaki kişiyi küçük düşürmek, taciz etmek isteyen biri kısa zamanda uygunsuz bilgileri veya resimleri birden fazla kişiye

yollayabilmektedir. Siber zorbalardan tarafından başkalarının rahatsız olabileceği şekilde kullanılmaktadır. Hızlı bir şekilde başkalarına gönderilebildiğinden dolayı birey üzerinde yıkıcı etkileri olabilir. E-postalar genellikle IP numaraları sayesinde kolay bir şekilde izlenebilmesine rağmen zorbalardan, zorbalık yapmak istedikleri kişilerin e-posta adreslerini kullanarak uygunsuz sitelere kaydolabilirler.

5. Sosyal Paylaşım Siteleri (Sosyal Networking Sites)

Arkadaş gruplarının oluşması amacıyla kurulan sitelerdir. Günümüzde sosyal paylaşım sitelerini kullananların sayısı hızla artmakta; kullanım yaşı da hızla düşmektedir. Bu tür sitelerde aynı ad ve soyad kullanılarak sınırsız üyelikler açılabilir. Bu özelliğinden dolayı siber zorbalardan seçtikleri bireylerin ad ve soyadlarını kullanarak sahte üyelik oluşturabilirler. Zorbalardan kendilerini başka biri gibi tanıtarak insanlarla iletişime geçmeleri oldukça kolaydır.

6. Bloglar- Web Günlüğü

Bloglar web siteleri ve tartışma alanlarının birleşimidir. Blog, İngilizcedeki “web” ve “log” kelimelerinin birleşmesinden oluşur yani web günlüğü ya da çevrimiçi kişisel günlük anlamına gelir. Kişisel bir blog sahibi, düzenli olarak kendi blogu üzerinden yorum gönderip, yorumlarına geri bildirim yapılmasını istemektedir. Siber zorbalardan blogları hedef aldıkları kişiyi utandırmak, onlara saldırmak ya da onlarla alay etmek için kullanır. Bloglar aracılığıyla kişinin fiziksel özelliklerine veya tercihlerine istediği gibi yorumlar yapabilir.

7. Forumlar

Bireylerin birbirleri ile herhangi bir konu üzerinde tartışabildiği, fikir alışverişinde bulunabildiği eş zamanlı olmayan iletişim ortamlarıdır. Forum alanlarına katılabilmek için üye olmak gerekmektedir, üyelikler ücretsizdir. Forum alanlarında yakın ilişkiler ve dostluklar kurulabilmektedir. Siber zorbalardan forum aracılığıyla seçtikleri kişi için iftira bulunabilir, o kişiyi aşağılayıcı, zarar verici mesajlar gönderebilir.

8. Web Siteleri

Web siteleri HTML (Hyper Text Markup Language) diliyle oluşturulan, Explorer gibi tarayıcılar tarafından görüntülenen dosyalardır. Web siteleri siber zorbalık yapmak amacıyla da kurulabilmektedir. Siber zorbalılar seçtikleri kişiye yönelik kişisel iletişim bilgilerini, resimlerini, kusurlarını küçük düşürücü bir şekilde web sayfasında yayınlayabilir.

2.3. Dijital Vatandaşlık ve Siber Zorbalık

Dijital teknolojilerin başında gelen internet, bilgiye erişimde sağladığı olanaklar sayesinde bireyler tarafından çok sık kullanılmaktadır. İnternet sağladığı bu olanaklar nedeniyle günümüzde yaşamın her aşamasında ve her alanında herkes tarafından kullanılarak insan yaşamını kolaylaştırmakta, zenginleştirmekte ve geliştirmektedir. Bununla birlikte internetin insan yaşamına getirdiği olumlu yönlerin yanı sıra olumsuz yönlerinin de olduğu kaçınılmazdır. Böylece her dijital teknolojik araçta olduğu gibi internette de birçok problem ile karşılaşmaktadır. Bu problemlere, sanal ortamlarda başkalarına zarar verme ve dolandırıcılık, sanal şiddet sergileme, etik olmayan kullanım, yanlış bilgi verme veya bilgilenme, uygun olmayan içeriğe erişim ve sanal sosyal ilişkiler yolu ile doyum sağlama, internetin patolojik kullanımı veya internet bağımlılığı geliştirme gibi davranışlar sayılabilir (Ceyhan ve Ceyhan, 2007).

Teknoloji kullanımının artması ile birlikte çocuklar ve gençlerin bilgisayar ve internet kullanımı esnasında karşılaşılabilecekleri sorunlar genel olarak aşağıdaki şekilde gruplanabilir (Canbek ve Sağıroğlu, 2007: 35):

- Teknik zararlar; çocukların bilgisayara virüs bulaştırması, casus yazılımların girmesine müsaade etmesi, bilgisayarı bozması. Bunun sonucu olarak var olan belge ve dosyaların kaybedilmesi ve bazı yazılım ayarlarının bozulması.
- Fiziksel, sosyal ve psikolojik zararları; aşırı oyun oynamak, dışarıda ya da okulda arkadaşlarıyla etkileşimde olmak yerine eve kapanmak ve şiddet içerikli oyunlar oynamak gibi bilgisayar ve internet kullanımının neden olabileceği zararlar.

- Hayati zararlar; zararlı içeriklere erişim, kötü niyetli kişilerle temas, istismar ve pedofili.

İnternet ortamında kullanıcılar; beklenilmeyen ve istenilmeyen tehditlerle, tehlikelerle ve durumlarla karşı karşıya kalabilirler. Bunlar (Canbek ve Sağıroğlu, 2007: 35):

- Pornografik öge, düşmanlık, öfke ve şiddet ihtiva eden yasa dışı içeriğe internet üzerinde maruz kalabilme,
- Çevrimiçi ortamlarda, kendilerini veya ailelerini tehlikeye atacak adres, kredi kartı numarası, evde o an kimin ya da kaç kişinin bulunduğu bilgisi gibi bilgileri üçüncü şahıslara, e-posta veya sohbet programları vasıtasıyla iletebilme,
- İnternet üzerinden ebeveynlerinin kredi kartı ile haber vermeden alışveriş yapabilme ve
- Kendisinden yaşça büyük ve kötü niyetli kişilerle ve suç örgütleri ile haberleşebilme gibi konular olabileceği gibi; daha farklı ve tehlikedeki şekillerde de kendini gösterebilir. Bütün bu riskler, konunun önemini gözler önüne sermeye yeterlidir.

İnternetin güvenli kullanımı; internette profil hırsızlığı, bilgi paylaşımı, e-posta güvenliği, virüslerden ve casus yazılımlardan korunma yani bilgi güvenliği, kişisel verilerin korunması da dahil olmak üzere kurumsal ve kişisel bilgi güvenliğini anlatmaktadır. Günümüz insanları interneti güvenli kullanarak birer dijital vatandaş olma yolundadırlar. Dijital vatandaş; teknolojiyi kullanırken temel normları (kural olarak benimsenmiş, yerleşmiş ilke veya kanuna uygun durumları) göz önünde bulundurmak ve bu doğrultuda hareket etmektir (Ribble ve Bailey, 2007). Geçmişteki tartışmalar genellikle yasadışı müzik indirme, insanları teknoloji bilenler ve bilmeyenler şeklinde ayırmak üzerine odaklanmıştır (Ribble, 2009). Günümüzdeki tartışmalar ise bireylerin dijital vatandaş olma yolunda ne kadar ilerledikleri üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Son yıllarda bilgi ve iletişim teknolojileri ışığında birçok farklı alanda dönüşümler meydana geldiği gibi, sosyal yaşamı ve ortamı, sosyal iletişimi, sosyal

ilişkileri kapsayan bir sosyal dönüşüm de yaşanmaktadır. Yaşanmaya devam eden bu dönüşüm teknolojiyi ve teknoloji kullanımını da etkilemektedir (Çoklar, 2010). Bireyler sosyal ağlardaki iletişim sırasında kimliklerini istedikleri gibi yönetebilmektedirler. Sosyal ağları kullanarak dijital vatandaşlar; kendilerine özgü profil oluşturabilir, video, resim paylaşabilir; bilgi ve görüşlerini paylaşabilir veya başkalarının görüşlerine katkıda bulunabilir; grup kurabilir, gruplarda yönetici olabilir ve var olan gruplara üye olabilir; çeşitli uygulama ve oyunlar geliştirebilir, başkalarının geliştirdiklerini kullanabilir; kendilerine ait arkadaş ağı oluşturabilirler (Şendağ ve Uysal, 2010).

Sosyal ağların bireylere sağladığı avantajların yanı sıra bazı riskleri de yer almaktadır. İnternetin yanlış kullanımı siber zorbalık kavramını gündeme getirmiştir. Dijital vatandaş olan bireyler internet üzerinden yapılan siber (sanal) zorbaca davranışların farkında olmalıdır ve kendilerini bu doğrultuda kontrol edebilmelidir. Horzum ve Ayas (2011), siber zorbalık ile ilgili yapılan çeşitli tanımlardaki ortak noktalara bakarak siber zorbalığı, bir veya birden fazla kişinin internet ya da cep telefonu gibi bilişim teknolojilerini kullanarak kasıtlı ve sürekli olarak mağdur durumundaki kişiye zarar vermek amacıyla kullanması olarak tanımlamıştır. Kowalski, Limber ve Agatston (2008), bireylerin siber zorbalık yapmalarının nedenlerini; zorbalık yapmaktan haz almak, arkadaş ortamında saygınlık kazanmayı istemek, gerçek hayatta yapamadığı davranışları sanal ortamda yapmak, sorun yaşadığı kişilerden intikam almayı istemek ve tüm bunları yaparken zorbalık yaptığı kişiyle yüz yüze gelmemek olarak açıklamaktadır.

Günümüzde bilgisayar, internet, cep telefonu ve diğer teknolojik araçlar gençlerin yaşamlarının bir parçası olmaktadır. Öyle ki yeni arkadaşlar edinme ve sürdürme toplumsal ve sosyal ilişkileri ve normları oluşturma bu teknolojik araçlarla meydana gelmektedir (Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011). Bu teknolojik araçlar ile yapılan zararlı davranışlar bireyler arasında olumsuz ilişkilere yol açmakta ve dijital teknolojilerin kötü amaçlı kullanımını içermektedir. Dijital vatandaş olan bireylerin siber ortamdaki davranışlarının farkında olması ve mücadele etmesi olarak düşünülmesi yeterli değildir. Eroğlu (2011), sosyal destek arayışı için internete yönelen gençlerin sanal ortamda sağlıklı sosyal ilişkiler kurma konusunda her zaman başarılı olamadıklarını ve siber zorbalığa yönelebildiklerini ifade etmiştir.

3. ARAŞTIRMA BULGULARI

Bu başlık altından araştırmanın amaçlar bölümünde verilen problemlerin analizleri sonucu elde edilen bulgular ve yorumlar yer almaktadır.

3.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum

Bu bölümde “*Sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık düzeyleri nedir?*” alt problemine ilişkin bulgu ve yorumlara yer verilmiştir.

Tablo 3.1.’de sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık düzeylerine ilişkin betimsel istatistik sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 3. 1. Dijital Vatandaşlık Ölçeği ve Alt Ölçeklerinin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	N	Madde Sayısı	Max	Min	\bar{X}	SS
Dijital Vatandaşlık	294	33	155,00	86,00	118,93	12,42
Dijital İletişim	294	4	20,00	4,00	14,59	2,71
Dijital Erişim	294	3	15,00	5,00	11,22	1,94
Dijital Okuryazar	294	6	30,00	11,00	20,43	3,62
Dijital Güvenlik	294	3	15,00	3,00	9,19	2,10
Dijital Etik	294	3	15,00	6,00	12,16	1,98
Dijital Hak ve Sorumluluklar	294	4	20,00	9,00	15,83	2,66
Dijital Kanun	294	4	20,00	7,00	16,60	3,00
Dijital Sağlık	294	3	15,00	3,00	10,07	2,51
Dijital Ticaret	294	3	15,00	3,00	8,79	3,31

Dijital Vatandaşlık Ölçeği’nden alınabilecek maksimum puan 165, minimum puan 33’tür. Ölçekten elde edilecek ortalama puan ise 99’dur. Tablo 3. 1.’e göre, sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık düzeylerinin aritmetik ortalamasının 118,93; standart sapmasının 12,42 olduğu görülmektedir. Bu bulgulara göre, bu araştırmada sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık düzeylerinin yüksek düzeyde olduğu söylenebilir.

“Dijital İletişim” alt faktöründen alınabilecek maksimum puan 20, minimum puan 4’tür. Ölçekten elde edilecek ortalama puan ise 12’dur. Tablo 3. 1.’e göre, sınıf öğretmeni adaylarının dijital iletişim düzeylerinin aritmetik ortalamasının 14,59; standart sapmasının 2,71 olduğu görülmektedir.

“Dijital Erişim” alt faktöründen alınabilecek maksimum puan 15, minimum puan 3’tür. Ölçekten elde edilecek ortalama puan ise 9’dur. Tablo 3. 1.’e göre, sınıf öğretmeni adaylarının dijital erişim düzeylerinin aritmetik ortalamasının 11,22; standart sapmasının 1,94 olduğu görülmektedir.

“Dijital Okuryazar” alt faktöründen alınabilecek maksimum puan 30, minimum puan 6’tür. Ölçekten elde edilecek ortalama puan ise 18’dur. Tablo 3. 1.’e göre, sınıf öğretmeni adaylarının dijital okuryazar düzeylerinin aritmetik ortalamasının 20,43; standart sapmasının 3,62 olduğu görülmektedir.

“Dijital Güvenlik” alt faktöründen alınabilecek maksimum puan 15, minimum puan 3’tür. Ölçekten elde edilecek ortalama puan ise 9’dur. Tablo 3. 1.’e göre, sınıf öğretmeni adaylarının dijital güvenlik düzeylerinin aritmetik ortalamasının 9,19; standart sapmasının 2,10 olduğu görülmektedir.

“Dijital Etik” alt faktöründen alınabilecek maksimum puan 15, minimum puan 3’tür. Ölçekten elde edilecek ortalama puan ise 9’dur. Tablo 3. 1.’e göre, sınıf öğretmeni adaylarının dijital etik düzeylerinin aritmetik ortalamasının 12,16; standart sapmasının 1,98 olduğu görülmektedir.

“Dijital Hak ve Sorumluluklar” alt faktöründen alınabilecek maksimum puan 20, minimum puan 4’tür. Ölçekten elde edilecek ortalama puan ise 12’dur. Tablo 3. 1.’e göre, sınıf öğretmeni adaylarının dijital hak ve sorumluluk düzeylerinin aritmetik ortalamasının 15,83; standart sapmasının 2,66 olduğu görülmektedir.

“Dijital Kanun” alt faktöründen alınabilecek maksimum puan 20, minimum puan 4’tür. Ölçekten elde edilecek ortalama puan ise 12’dur. Tablo 3. 1.’e göre, sınıf öğretmeni adaylarının dijital kanun düzeylerinin aritmetik ortalamasının 16,60; standart sapmasının 3,00 olduğu görülmektedir.

“Dijital Sağlık” alt faktöründen alınabilecek maksimum puan 15, minimum puan 3’tür. Ölçekten elde edilecek ortalama puan ise 9’dur. Tablo 3. 1.’e göre, sınıf öğretmeni adaylarının dijital sağlık düzeylerinin aritmetik ortalamasının 10,07; standart sapmasının 2,51 olduğu görülmektedir.

“Dijital Ticaret” alt faktöründen alınabilecek maksimum puan 15, minimum puan 3’tür. Ölçekten elde edilecek ortalama puan ise 9’dur. Tablo 3. 1.’e göre, sınıf öğretmeni adaylarının dijital ticaret düzeylerinin aritmetik ortalamasının 8,79; standart sapmasının 3,31 olduğu görülmektedir.

3.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum

Bu bölümde “*Sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık düzeyleri; cinsiyetlerine, sınıf düzeylerine, internet kullanım yılına, günlük internette harcanan süreye ve algılanan internet kullanım becerisine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?*” alt problemine ilişkin bulgu ve yorumlara yer verilmiştir.

Tablo 3.2.’de cinsiyet değişkenine göre sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık toplam puanları ve her bir alt faktörüne göre düzeylerini gösteren T-testi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 3. 2. Dijital Vatandaşlık Ölçeği ve Alt Faktörlerinin Cinsiyete İlişkin T-Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	\bar{X}	Ss	T testi		
					Sd	T	p
Dijital Vatandaşlık	Erkek	81	117,33	14,03	292	-1,260	.21
	Kız	213	119,54	11,72			
Dijital İletişim	Erkek	81	14,46	2,57	292	-0,477	.63
	Kız	213	14,63	2,77			
Dijital Erişim	Erkek	81	11,56	2,16	292	1,855	.06
	Kız	213	11,09	1,84			
Dijital Okuryazar	Erkek	81	21,25	3,97	292	2,424	.01*
	Kız	213	20,12	3,44			
Dijital Güvenlik	Erkek	81	9,25	2,24	292	0,312	.75
	Kız	213	9,17	2,04			

Tablo 3.2. Dijital Vatandaşlık Ölçeği ve Alt Faktörlerinin Cinsiyete İlişkin T-Testi Sonuçları (devamı)

	Cinsiyet	N	\bar{X}	Ss	T testi		
					Sd	T	p
Dijital	Erkek	81	11,72	2,17	292	-2,348	.02*
Etik	Kız	213	12,33	1,89			
Dijital Hak ve Sorumluluklar	Erkek	81	14,97	2,73	292	-3,478	.00*
	Kız	213	16,16	2,57			
Dijital	Erkek	81	15,40	3,26	292	-4,351	.00*
Kanun	Kız	213	17,06	2,77			
Dijital	Erkek	81	9,49	2,58	292	-2,481	.01*
Sağlık	Kız	213	10,30	2,45			
Dijital	Erkek	81	9,17	3,22	292	1,213	.22
Ticaret	Kız	213	8,64	3,34			

* $p < .05$

Tablo 3.2. incelendiğinde, cinsiyet değişkeni açısından araştırmaya katılan sınıf öğretmeni adaylarının Dijital Vatandaşlık toplam puanlarında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmamıştır ($t(292) = -1,260, p > .05$).

Alt faktörlerinden “dijital okuryazar”, “dijital etik”, “dijital hak ve sorumluluklar”, “dijital kanun” ve “dijital sağlık” faktörlerinde anlamlı bir farklılık olduğu, “dijital iletişim”, “dijital erişim”, “dijital güvenlik” ve “dijital ticaret” faktörlerinde ise anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür.

Erkek sınıf öğretmeni adaylarının dijital okuryazar puanları ($X=21,25$), kız sınıf öğretmeni adaylarına ($X=20,12$) göre daha yüksek bulunmuştur.

Kız sınıf öğretmeni adaylarının dijital etik puanları ($X=12,33$), erkek sınıf öğretmeni adaylarına ($X=11,72$) göre daha yüksek bulunmuştur.

Kız sınıf öğretmeni adaylarının dijital hak ve sorumluluk puanları ($X=16,16$), erkek sınıf öğretmeni adaylarına ($X=14,97$) göre daha yüksek bulunmuştur.

Kız sınıf öğretmeni adaylarının dijital kanun puanları (X=17,06), erkek sınıf öğretmeni adaylarına (X=15,40) göre daha yüksek bulunmuştur.

Kız sınıf öğretmeni adaylarının dijital sağlık puanları (X=10,30), erkek sınıf öğretmeni adaylarına (X=9,49) göre daha yüksek bulunmuştur.

Tablo 3. 3.'te sınıf düzeyi değişkenine göre sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık toplam puanları ve her bir alt faktörüne göre düzeylerini gösteren ANOVA sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 3. 3. Dijital Vatandaşlık Ölçeği ve Alt Faktörlerinin Sınıf Düzeyine Göre ANOVA Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Fark
Dijital Vatandaşlık	Gruplararası	122,230	3	40,743	0,262	.85	-
	Gruplariçi	45093,542	290	155,495			
	Toplam	45215,772	293				
Dijital İletişim	Gruplararası	18,701	3	6,234	0,844	.47	-
	Gruplariçi	2142,320	290	7,387			
	Toplam	2161,020	293				
Dijital Erişim	Gruplararası	6,176	3	2,059	0,541	.65	-
	Gruplariçi	1103,555	290	3,805			
	Toplam	1109,731	293				
Dijital Okuryazar	Gruplararası	156,983	3	52,328	4,113	.00*	1-4 2-4
	Gruplariçi	3689,290	290	12,722			
	Toplam	3846,272	293				
Dijital Güvenlik	Gruplararası	6,541	3	2,180	0,492	.68	-
	Gruplariçi	1286,016	290	4,435			
	Toplam	1292,558	293				
Dijital Etik	Gruplararası	7,890	3	2,630	0,663	.57	-
	Gruplariçi	1150,943	290	3,969			
	Toplam	1158,833	293				

Tablo 3. 3. Dijital Vatandaşlık Ölçeği ve Alt Faktörlerinin Sınıf Düzeyine Göre ANOVA Sonuçları (devamı)

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Fark
Dijital Hak ve Sorumluluklar	Gruplararası	6,488	3	2,163	0,302	.82	-
	Gruplariçi	2079,675	290	7,171			
	Toplam	2086,163	293				
Dijital Kanun	Gruplararası	80,431	3	26,810	3,026	.03*	2-4
	Gruplariçi	2569,586	290	8,861			
	Toplam	2650,017	293				
Dijital Sağlık	Gruplararası	3,014	3	1,005	0,158	.92	-
	Gruplariçi	1846,187	290	6,366			
	Toplam	1849,201	293				
Dijital Ticaret	Gruplararası	31,674	3	10,558	0,958	.41	-
	Gruplariçi	3194,670	290	11,016			
	Toplam	3226,344	293				

* $p < .05$ Sınıf Düzeyi (1= 1. Sınıf; 2= 2. Sınıf; 3= 3. Sınıf; 4= 4. Sınıf)

Tablo 3.3. incelendiğinde, sınıf düzeyi değişkeni açısından araştırmaya katılan sınıf öğretmeni adaylarının Dijital Vatandaşlık toplam puanlarında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmamıştır ($F(3, 290)=0,262, p>.05$).

Alt faktörlerinden “dijital okuryazar” ve “dijital kanun” faktörlerinde anlamlı bir farklılık olduğu, “dijital iletişim”, “dijital erişim”, “dijital güvenlik”, “dijital etik”, “dijital hak ve sorumluluklar”, “dijital sağlık” ve “dijital ticaret” faktörlerinde anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Anlamlı farklılıkların hangi sınıf düzeyleri arasında olduğunun bulunmasında Tukey testi kullanılmıştır.

“Dijital okuryazar” alt faktöründe ($F(2, 290)= 4,113, p<.05$) 4. sınıfta öğrenim gören sınıf öğretmeni adaylarının düzeyleri ($X=21,62$), 1. sınıfta öğrenim gören sınıf öğretmeni adaylarından ($X=19,69$) ve 2. sınıfta öğrenim gören sınıf öğretmeni adaylarından ($X=20,02$) daha yüksek bulunmuştur.

“Dijital kanun” alt faktöründe ise 4. sınıfta öğrenim gören sınıf öğretmeni adaylarının düzeyleri ($X=15,80$) , 2. sınıfta öğrenim gören sınıf öğretmeni adaylarından ($X=17,11$) daha düşük bulunmuştur.

Tablo 3.4.’te internet kullanım yılı değişkenine göre sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık toplam puanları ve her bir alt faktörüne göre düzeylerini gösteren ANOVA sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 3. 4. Dijital Vatandaşlık Ölçeği ve Alt Faktörlerinin İnternet Kullanım Yıllarına Göre ANOVA Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Fark
Dijital Vatandaşlık	Gruplararası	915,732	3	305,244	1,998	.11	-
	Gruplariçi	44300,040	290	152,759			
	Toplam	45215,772	293				
Dijital İletişim	Gruplararası	27,069	3	9,023	1,226	.30	-
	Gruplariçi	2133,951	290	7,358			
	Toplam	2161,020	293				
Dijital Erişim	Gruplararası	9,922	3	3,307	0,872	.45	-
	Gruplariçi	1099,809	290	3,792			
	Toplam	1109,731	293				
Dijital Okuryazar	Gruplararası	44,885	3	14,962	1,141	.33	-
	Gruplariçi	3801,387	290	13,108			
	Toplam	3846,272	293				
Dijital Güvenlik	Gruplararası	2,173	3	,724	0,163	.92	-
	Gruplariçi	1290,385	290	4,450			
	Toplam	1292,558	293				
Dijital Etik	Gruplararası	14,580	3	4,860	1,232	.29	-
	Gruplariçi	1144,253	290	3,946			
	Toplam	1158,833	293				

Tablo 3. 4. Dijital Vatandaşlık Ölçeği ve Alt Faktörlerinin İnternet Kullanım Yıllarına Göre ANOVA Sonuçları (devamı)

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Fark
Dijital Hak ve Sorumluluklar	Gruplararası	20,364	3	6,788	0,953	.41	-
	Gruplariçi	2065,799	290	7,123			
	Toplam	2086,163	293				
Dijital Kanun	Gruplararası	17,355	3	5,785	0,637	.59	-
	Gruplariçi	2632,662	290	9,078			
	Toplam	2650,017	293				
Dijital Sağlık	Gruplararası	17,093	3	5,698	0,902	.44	-
	Gruplariçi	1832,108	290	6,318			
	Toplam	1849,201	293				
Dijital Ticaret	Gruplararası	187,156	3	62,385	5,953	.00*	1-3
	Gruplariçi	3039,188	290	10,480			1-4
	Toplam	3226,344	293				

* $p < .05$ Kullanım Yılı (1= 1 yıldan az; 2= 1-2 yıl; 3= 2-5 yıl; 4= 5 yıldan fazla)

Tablo 3.4. incelendiğinde, internet kullanım yılı değişkeni açısından araştırmaya katılan sınıf öğretmeni adaylarının Dijital Vatandaşlık toplam puanlarında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmamıştır ($F(2, 290)=1,998$, $p>.05$).

Alt faktörlerinden sadece “dijital ticaret” faktöründe anlamlı bir farklılık olduğu, “dijital iletişim”, “dijital erişim”, “dijital okuryazar”, “dijital güvenlik”, “dijital etik”, “dijital hak ve sorumluluklar”, “dijital kanun” ve “dijital sağlık” faktörlerinde anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Anlamlı farklılıkların hangi yıllar arasında olduğunun bulunmasında Tukey testi kullanılmıştır.

“Dijital ticaret” alt faktöründe ($F(2, 290)=5,953$, $p<.05$); interneti 1 yıldan az kullanan sınıf öğretmeni adaylarının düzeyleri ($X=5,20$), interneti 2-5 yıl arasında kullanan sınıf öğretmeni adaylarından ($X=8,29$) ve interneti 5 yıldan fazla kullanan sınıf öğretmeni adaylarından ($X=9,19$) daha düşük bulunmuştur.

Tablo 3.5.'te günlük internette harcanan süre değişkenine göre sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık toplam puanları ve her bir alt faktörüne göre düzeylerini gösteren ANOVA sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 3.5. Dijital Vatandaşlık Ölçeği ve Alt Faktörlerinin Günlük İnternette Harcanan Süreye Göre ANOVA Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Fark
Dijital Vatandaşlık	Gruplararası	1898,849	3	632,950	4,237	.00*	1-4
	Gruplariçi	43316,923	290	149,369			2-4
	Toplam	45215,772	293				3-4
Dijital İletişim	Gruplararası	148,241	3	49,414	7,119	.00*	1-4
	Gruplariçi	2012,780	290	6,941			2-4
	Toplam	2161,020	293				3-4
Dijital Erişim	Gruplararası	29,979	3	9,993	2,684	.04*	3-4
	Gruplariçi	1079,752	290	3,723			
	Toplam	1109,731	293				
Dijital Okuryazar	Gruplararası	16,269	3	5,423	0,411	.74	-
	Gruplariçi	3830,003	290	13,207			
	Toplam	3846,272	293				
Dijital Güvenlik	Gruplararası	23,710	3	7,903	1,806	.14	-
	Gruplariçi	1268,848	290	4,375			
	Toplam	1292,558	293				
Dijital Etik	Gruplararası	5,268	3	1,756	0,441	.72	-
	Gruplariçi	1153,565	290	3,978			
	Toplam	1158,833	293				
Dijital Hak ve Sorumlulu	Gruplararası	62,203	3	20,734	2,971	.03*	1-4
	Gruplariçi	2023,960	290	6,979			
	Toplam	2086,163	293				

Tablo 3.5. Dijital Vatandaşlık Ölçeği ve Alt Faktörlerinin Günlük İnternette Harcanan Süreye Göre ANOVA Sonuçları (devamı)

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Fark
Dijital Kanun	Gruplararası	67,442	3	22,481	2,524	.05	-
	Gruplarıçi	2582,575	290	8,905			
	Toplam	2650,017	293				
Dijital Sağlık	Gruplararası	18,091	3	6,030	0,955	.41	-
	Gruplarıçi	1831,110	290	6,314			
	Toplam	1849,201	293				
Dijital Ticaret	Gruplararası	186,576	3	62,192	5,933	.00*	2-3
	Gruplarıçi	3039,767	290	10,482			2-4
	Toplam	3226,344	293				

* $p < .05$ Günlük Süre (1= 1 saatten az; 2= 1-2 saat; 3= 2-5 saat; 4= 5 saatten fazla)

Tablo 3.5. incelendiğinde, günlük internette harcanan süre değişkeni açısından araştırmaya katılan sınıf öğretmeni adaylarının Dijital Vatandaşlık toplam puanlarında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmuştur ($F(3, 290)=4,237, p<.05$).

Alt faktörlerinden “dijital iletişim”, “dijital erişim”, “dijital hak ve sorumluluklar” ve “dijital ticaret” faktörlerinde anlamlı bir farklılık olduğu, “dijital okuryazar”, “dijital güvenlik”, “dijital etik”, “dijital kanun” ve “dijital sağlık” faktörlerinde anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Anlamlı farklılıkların hangi süreler arasında olduğunun bulunmasında Tukey testi kullanılmıştır.

Dijital vatandaşlık toplam puanlarında günlük internette 5 saatten fazla süre harcayan sınıf öğretmeni adaylarının düzeyleri ($X= 124,59$), internette 2-5 saat süre harcayan sınıf öğretmeni adaylarının düzeylerinden ($X= 118,27$), internette 1-2 saat süre harcayan sınıf öğretmeni adaylarının düzeylerinden ($X= 118,33$) ve internette 1 saatten az süre harcayan sınıf öğretmeni adaylarının düzeylerinden ($X= 115,26$) daha yüksek bulunmuştur.

Aynı şekilde “dijital iletişim” alt faktöründe de günlük internette 5 saatten fazla süre harcayan sınıf öğretmeni adaylarının düzeyleri ($X= 15,90$), internette 2-5 saat süre harcayan sınıf öğretmeni adaylarının düzeylerinden ($X= 14,66$), internette 1-2 saat süre harcayan sınıf öğretmeni adaylarının düzeylerinden ($X= 14,38$) ve internette 1 saatten az süre harcayan sınıf öğretmeni adaylarının düzeylerinden ($X= 13,10$) daha yüksek bulunmuştur.

“Dijital erişim” alt faktöründe günlük internette 5 saatten fazla süre harcayan sınıf öğretmeni adaylarının düzeyleri ($X= 11,95$), internette 2-5 saat süre harcayan sınıf öğretmeni adaylarının düzeylerinden ($X= 11,00$) daha yüksek bulunmuştur.

“Dijital hak ve sorumluluklar” alt faktöründe günlük internette 5 saatten fazla süre harcayan sınıf öğretmeni adaylarının düzeyleri ($X= 16,65$), internette 1 saatten az süre harcayan sınıf öğretmeni adaylarının düzeylerinden ($X= 14,96$) daha yüksek bulunmuştur.

“Dijital ticaret” alt faktöründe günlük internette 1-2 saat süre harcayan sınıf öğretmeni adaylarının düzeyleri ($X= 7,88$), internette 2-5 saat süre harcayan sınıf öğretmeni adaylarının düzeylerinden ($X= 9,23$) ve internette 5 saatten fazla süre harcayan sınıf öğretmeni adaylarının düzeylerinden ($X= 10,09$) daha düşük bulunmuştur.

Tablo 3. 6.’te algılanan internet kullanım becerisi değişkenine göre sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık toplam puanları ve her bir alt faktörüne göre düzeylerini gösteren ANOVA sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 3.6. Dijital Vatandaşlık Ölçeği ve Alt Faktörlerinin Algılanan İnternet Kullanım Becerilerine Göre ANOVA Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Fark
Dijital Vatandaşlık	Gruplararası	5904,662	2	2952,331	21,855	.00*	1-3
	Gruplariçi	39311,110	291	135,090			2-3
	Toplam	45215,772	293				
Dijital İletişim	Gruplararası	52,364	2	26,182	3,613	.02*	2-3
	Gruplariçi	2108,656	291	7,246			
	Toplam	2161,020	293				
Dijital Erişim	Gruplararası	161,232	2	80,616	24,733	.00*	1-3
	Gruplariçi	948,500	291	3,259			2-3
	Toplam	1109,731	293				
Dijital Okuryazar	Gruplararası	471,912	2	235,956	20,349	.00*	1-3
	Gruplariçi	3374,360	291	11,596			2-3
	Toplam	3846,272	293				
Dijital Güvenlik	Gruplararası	32,623	2	16,311	3,767	.02*	1-3
	Gruplariçi	1259,935	291	4,330			
	Toplam	1292,558	293				
Dijital Etik	Gruplararası	8,144	2	4,072	1,030	.35	-
	Gruplariçi	1150,689	291	3,954			
	Toplam	1158,833	293				
Dijital Hak ve Sorumluluklar	Gruplararası	78,055	2	39,028	5,656	.00*	1-3
	Gruplariçi	2008,108	291	6,901			2-3
	Toplam	2086,163	293				
Dijital Kanun	Gruplararası	65,697	2	32,849	3,699	.02*	1-2
	Gruplariçi	2584,320	291	8,881			1-3
	Toplam	2650,017	293				

Tablo 3.6. Dijital Vatandaşlık Ölçeği ve Alt Faktörlerinin Algılanan İnternet Kullanım Becerilerine Göre ANOVA Sonuçları (devamı)

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Fark
Dijital Sağlık	Gruplararası	3,443	2	1,722	0,271	.76	-
	Gruplariçi	1845,757	291	6,343			
	Toplam	1849,201	293				
Dijital Ticaret	Gruplararası	296,807	2	148,404	14,741	.00*	1-3
	Gruplariçi	2929,536	291	10,067			2-3
	Toplam	3226,344	293				
*p < .05		Beceri (1= Düşük; 2= Orta; 3= Yüksek)					

Tablo 3.6. incelendiğinde, algılanan internet kullanım becerisi değişkeni açısından araştırmaya katılan sınıf öğretmeni adaylarının Dijital Vatandaşlık toplam puanlarında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmuştur (F(2, 291)= 21,8 55, p<.05).

Alt faktörlerinden “dijital iletişim”, “dijital erişim”, “dijital okuryazar”, “dijital güvenlik”, “dijital hak ve sorumluluklar”, “dijital kanun” ve “dijital ticaret” faktörlerinde anlamlı bir farklılık olduğu, sadece “dijital sağlık” ve “dijital etik” faktörlerinde anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Anlamlı farklılıkların hangi beceriler arasında olduğunun bulunmasında Tukey testi kullanılmıştır.

Dijital vatandaşlık toplam puanlarında internet kullanım becerisinin yüksek olduğunu düşünen sınıf öğretmeni adaylarının düzeyleri (X= 126,13), internet kullanım becerisinin orta olduğunu düşünen sınıf öğretmeni adaylarından (X= 116,95) ve internet kullanım becerisinin düşük olduğunu düşünen sınıf öğretmeni adaylarından (X= 109, 93) daha yüksek bulunmuştur.

“Dijital iletişim” alt faktöründe internet kullanım becerisinin yüksek olduğunu düşünen sınıf öğretmeni adaylarının düzeyleri (X=15,29), internet kullanım becerisinin orta olduğunu düşünen sınıf öğretmeni adaylarından (X= 14,38) daha yüksek bulunmuştur.

“Dijital erişim” alt faktöründe internet kullanım becerisinin yüksek olduğunu düşünen sınıf öğretmeni adaylarının düzeyleri ($X= 12,49$), internet kullanım becerisinin orta olduğunu düşünen sınıf öğretmeni adaylarından ($X= 10,79$) ve internet kullanım becerisinin düşük olduğunu düşünen sınıf öğretmeni adaylarından ($X= 10,80$) daha yüksek bulunmuştur.

“Dijital okuryazar” alt faktöründe internet kullanım becerisinin yüksek olduğunu düşünen sınıf öğretmeni adaylarının düzeyleri ($X= 22,60$), internet kullanım becerisinin orta olduğunu düşünen sınıf öğretmeni adaylarından ($X= 19,70$) ve internet kullanım becerisinin düşük olduğunu düşünen sınıf öğretmeni adaylarından ($X= 19,60$) daha yüksek bulunmuştur.

“Dijital güvenlik” alt faktöründe internet kullanım becerisinin yüksek olduğunu düşünen sınıf öğretmeni adaylarının düzeyleri ($X= 9,57$), internet kullanım becerisinin düşük olduğunu düşünen sınıf öğretmeni adaylarından ($X= 8,00$) daha yüksek bulunmuştur.

“Dijital hak ve sorumluluklar” alt faktöründe internet kullanım becerisinin yüksek olduğunu düşünen sınıf öğretmeni adaylarının düzeyleri ($X= 16,61$), internet kullanım becerisinin orta olduğunu düşünen sınıf öğretmeni adaylarından ($X= 15,64$) ve internet kullanım becerisinin düşük olduğunu düşünen sınıf öğretmeni adaylarından ($X= 14,53$) daha yüksek bulunmuştur.

“Dijital kanun” alt faktöründe internet kullanım becerisinin düşük olduğunu düşünen sınıf öğretmeni adaylarının düzeyleri ($X= 14,60$), internet kullanım becerisinin orta olduğunu düşünen sınıf öğretmeni adaylarından ($X= 16,66$) ve internet kullanım becerisinin yüksek olduğunu düşünen sınıf öğretmeni adaylarından ($X= 16,85$) daha düşük bulunmuştur.

“Dijital ticaret” alt faktöründe internet kullanım becerisinin yüksek olduğunu düşünen sınıf öğretmeni adaylarının düzeyleri ($X= 10,46$), internet kullanım becerisinin orta olduğunu düşünen sınıf öğretmeni adaylarından ($X= 8,28$) ve internet kullanım becerisinin düşük olduğunu düşünen sınıf öğretmeni adaylarından ($X= 7,26$) daha yüksek bulunmuştur.

3.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum

Bu bölümde “*Sınıf öğretmeni adaylarının siber zorbalık eğilimleri nedir?*” alt problemine ilişkin bulgu ve yorumlara yer verilmiştir.

Tablo 3.7.’de sınıf öğretmeni adaylarının siber zorbalık eğilimlerine ilişkin frekans ve ortalama sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 3.7. Siber Zorbalık Tutum Ölçeği ve Alt Faktörlerinin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	N	Madde Sayısı	Max	Min	\bar{X}	SS
Siber Zorbalık Tutum	294	42	210,00	112,00	181,34	25,98
Kimlik Gizleme	294	12	60,00	21,00	53,12	7,80
Keyif	294	10	50,00	18,00	46,19	6,41
Onaylama	294	12	60,00	12,00	50,37	11,20
Endişe	294	8	45,00	9,00	35,99	8,36

Siber Zorbalık Tutum Ölçeği’nden alınabilecek maksimum puan 210, minimum puan 42’tür. Ölçekten elde edilecek ortalama puan ise 126’dur. Tablo 3. 7.’e göre, sınıf öğretmeni adaylarının siber zorbalık düzeylerinin aritmetik ortalamasının 181,34; standart sapmasının 25,98 olduğu görülmektedir. Bu bulgulara göre, bu araştırmada sınıf öğretmeni adaylarının siber zorbalık eğilimlerinin yüksek düzeyde olduğu söylenebilir.

“Kimlik Gizleme” alt faktöründen alınabilecek maksimum puan 60, minimum puan 12’tür. Ölçekten elde edilecek ortalama puan ise 36’dır. Tablo 3. 7.’e göre, sınıf öğretmeni adaylarının kimlik gizleme düzeylerinin aritmetik ortalamasının 53,12; standart sapmasının 7,80 olduğu görülmektedir.

“Keyif” alt faktöründen alınabilecek maksimum puan 50, minimum puan 10’tür. Ölçekten elde edilecek ortalama puan ise 30’dır. Tablo 3. 7.’e göre, sınıf öğretmeni adaylarının keyif düzeylerinin aritmetik ortalamasının 46,19; standart sapmasının 6,41 olduğu görülmektedir.

“Onaylama” alt faktöründen alınabilecek maksimum puan 60, minimum puan 12’tür. Ölçekten elde edilecek ortalama puan ise 36’dır. Tablo 3. 7.’e göre, sınıf öğretmeni adaylarının onaylama düzeylerinin aritmetik ortalamasının 50,37; standart sapmasının 11,20 olduğu görülmektedir.

“Endişe” alt faktöründen alınabilecek maksimum puan 40, minimum puan 8’tür. Ölçekten elde edilecek ortalama puan ise 24’dır. Tablo 3. 7.’e göre, sınıf öğretmeni adaylarının endişe düzeylerinin aritmetik ortalamasının 35,99; standart sapmasının 8,36 olduğu görülmektedir.

3.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum

Bu bölümde “*Sınıf öğretmeni adaylarının siber zorbalık eğilimleri; cinsiyetlerine, sınıf düzeylerine, internet kullanım yılına, günlük internette harcanan süreye ve algılanan internet kullanım becerisine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?*” alt problemine ilişkin bulgu ve yorumlara yer verilmiştir.

Tablo 3.8.’de cinsiyet değişkenine göre sınıf öğretmeni adaylarının siber zorbalık tutum toplam puanları ve her bir alt faktörüne göre düzeylerini gösteren T-testi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 3. 8. Siber Zorbalık Tutum Ölçeği ve Alt Faktörlerinin Cinsiyete İlişkin T-Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	\bar{X}	Ss	T testi		
					sd	T	p
Siber Zorbalık Tutum	Erkek	81	173,33	28,18	292	-3,316	.00*
	Kız	213	184,39	24,48			
Kimlik Gizleme	Erkek	81	52,03	8,32	292	-1,482	.13
	Kız	213	53,54	7,58			
Keyif	Erkek	81	45,01	7,04	292	-1,963	.05
	Kız	213	46,64	6,11			
Onaylama	Erkek	81	47,03	12,87	292	-2,893	.00*
	Kız	213	51,64	10,24			

Tablo 3. 8. Siber Zorbalık Tutum Ölçeği ve Alt Faktörlerinin Cinsiyete İlişkin T-Testi Sonuçları (devamı)

	Cinsiyet	N	\bar{X}	Ss	T testi		
					sd	T	p
Endişe	Erkek	81	33,37	9,45	292	-3,081	.00*
	Kız	213	36,99	7,70			

* $p < .05$

Tablo 3.8. incelendiğinde, cinsiyet değişkeni açısından araştırmaya katılan sınıf öğretmeni adaylarının Siber Zorbalık Tutum toplam puanlarında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmuştur ($t(292) = -3,316, p < .05$).

Alt faktörlerinden “onaylama” ve “endişe” faktörlerinde anlamlı bir farklılık olduğu, “kimlik gizleme” ve “keyif” faktörlerinde ise anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmüştür.

Kız sınıf öğretmeni adaylarının siber zorbalık tutum toplam puanları ($X=184,39$), erkek sınıf öğretmeni adaylarına ($X=173,33$) göre daha yüksek bulunmuştur.

Kız sınıf öğretmeni adaylarının “onaylama” puanları ($X= 51,64$), erkek sınıf öğretmeni adaylarına ($X= 47,03$) göre daha yüksek bulunmuştur.

Aynı şekilde kız sınıf öğretmeni adaylarının “endişe” puanları ($X= 36,99$), erkek sınıf öğretmeni adaylarına ($X= 33,37$) göre daha yüksek bulunmuştur.

Tablo 3.9.’te sınıf düzeyi değişkenine göre sınıf öğretmeni adaylarının siber zorbalık tutum toplam puanları ve her bir alt faktörüne göre düzeylerini gösteren ANOVA sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 3. 9. Siber Zorbalık Tutum Ölçeği ve Alt Faktörlerinin Sınıf Düzeyine Göre ANOVA Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Fark
Siber Zorbalık Tutum	Gruplararası	5496,970	3	1832,323			
	Gruplarıçi	192357,642	290	663,302	2,762	.04*	1-2
	Toplam	197854,612	293				
Kimlik Gizleme	Gruplararası	221,425	3	73,808			
	Gruplarıçi	17639,663	290	60,826	1,213	.30	-
	Toplam	17861,088	293				
Keyif	Gruplararası	343,054	3	114,351			
	Gruplarıçi	11711,504	290	40,384	2,832	.03*	1-2
	Toplam	12054,558	293				
Onaylama	Gruplararası	1333,148	3	444,383			
	Gruplarıçi	35451,944	290	122,248	3,635	.01*	1-2
	Toplam	36785,092	293				
Endişe	Gruplararası	247,191	3	82,397			
	Gruplarıçi	20242,795	290	69,803	1,180	.31	-
	Toplam	20489,986	293				

**p* < .05 Sınıf Düzeyi (1= 1. Sınıf; 2= 2. Sınıf; 3= 3. Sınıf; 4= 4. Sınıf)

Tablo 3.9. incelendiğinde, sınıf düzeyi değişkeni açısından araştırmaya katılan sınıf öğretmenleri adaylarının Siber Zorbalık Tutum toplam puanlarında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmuştur ($F(3, 290) = 2,762, p < .05$).

Alt faktörlerinden “onaylama” ve “keyif” faktörlerinde anlamlı bir farklılık olduğu, “kimlik gizleme” ve “endişe” faktörlerinde anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Anlamlı farklılıkların hangi sınıf düzeyleri arasında olduğunun bulunmasında Tukey testi kullanılmıştır.

Siber zorbalık tutum toplam puanlarında 2. sınıfta öğrenim gören sınıf öğretmenleri adaylarının düzeyleri ($X = 187,41$), 1. sınıfta öğrenim gören sınıf öğretmenleri adaylarından ($X = 175,74$) daha yüksek bulunmuştur.

Aynı şekilde “onaylama” alt faktöründe de ($F(3, 290) = 3,635, p < .05$) 2. sınıfta öğrenim gören sınıf öğretmeni adaylarının düzeyleri ($X = 53,36$), 1. sınıfta öğrenim gören sınıf öğretmeni adaylarından ($X = 47,87$) daha yüksek bulunmuştur.

“Keyif” alt faktöründe de ($F(3, 290) = 2,832, p < .05$) 2. sınıfta öğrenim gören sınıf öğretmeni adaylarının düzeyleri ($X = 46,98$), 1. sınıfta öğrenim gören sınıf öğretmeni adaylarından ($X = 44,45$) daha yüksek bulunmuştur.

Tablo 3.10.’da internet kullanım yılı değişkenine göre sınıf öğretmeni adaylarının siber zorbalık tutum toplam puanları ve her bir alt faktörüne göre düzeylerini gösteren ANOVA sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 3. 10. Siber Zorbalık Tutum Ölçeği ve Alt Faktörlerinin İnternet Kullanım Yıllarına Göre ANOVA Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Fark
Siber Zorbalık Tutum	Gruplararası	1779,832	3	593,277	0,877	.45	-
	Gruplariçi	196074,780	290	676,120			
	Toplam	197854,612	293				
Kimlik Gizleme	Gruplararası	232,084	3	77,361	1,273	.28	-
	Gruplariçi	17629,005	290	60,790			
	Toplam	17861,088	293				
Keyif	Gruplararası	48,136	3	16,045	0,388	.76	-
	Gruplariçi	12006,422	290	41,401			
	Toplam	12054,558	293				
Onaylama	Gruplararası	230,574	3	76,858	0,610	.60	-
	Gruplariçi	36554,518	290	126,050			
	Toplam	36785,092	293				
Endişe	Gruplararası	150,382	3	50,127	0,715	.54	-
	Gruplariçi	20339,604	290	70,137			
	Toplam	20489,986	293				

* $p < .05$ Kullanım Yılı (1= 1 yıldan az; 2= 1-2 yıl; 3= 2-5 yıl; 4= 5 yıldan fazla)

Tablo 3.10. incelendiğinde, internet kullanım yılı değişkeni açısından araştırmaya katılan sınıf öğretmeni adaylarının Siber Zorbalık Tutum toplam puanlarında ve her bir alt faktörlerinde istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmamıştır ($F(3, 290)=0,877, p>.05$).

Tablo 3.11.'de günlük internette harcanan süre değişkenine göre sınıf öğretmeni adaylarının siber zorbalık tutum toplam puanları ve her bir alt faktörüne göre düzeylerini gösteren ANOVA sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 3. 11. Siber Zorbalık Tutum Ölçeği ve Alt Faktörlerinin Günlük İnternette Harcanan Süreye Göre ANOVA Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Fark
Siber Zorbalık Tutum	Gruplararası	1525,484	3	508,495	0,751	.52	-
	Gruplariçi	196329,128	290	676,997			
	Toplam	197854,612	293				
Kimlik Güzleme	Gruplararası	169,503	3	56,501	0,926	.42	-
	Gruplariçi	17691,585	290	61,005			
	Toplam	17861,088	293				
Keyif	Gruplararası	20,717	3	6,906	0,166	.91	-
	Gruplariçi	12033,841	290	41,496			
	Toplam	12054,558	293				
Onaylama	Gruplararası	279,067	3	93,022	0,739	.53	-
	Gruplariçi	36506,025	290	125,883			
	Toplam	36785,092	293				
Endişe	Gruplararası	111,851	3	37,284	0,531	.66	-
	Gruplariçi	20378,135	290	70,269			
	Toplam	20489,986	293				

* $p < .05$ Günlük Süre (1= 1 saatten az; 2= 1-2 saat; 3= 2-5 saat; 4= 5 saatten fazla)

Tablo 3.11. incelendiğinde, günlük internette harcanan süre değişkeni açısından araştırmaya katılan sınıf öğretmeni adaylarının Siber Zorbalık Tutum toplam puanlarında ve her bir alt faktörlerinde istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmamıştır ($F(3, 290)= 0,751, p>.05$).

Tablo 3.12.'de algılanan internet kullanım becerisi değişkenine göre sınıf öğretmeni adaylarının siber zorbalık tutum toplam puanları ve her bir alt faktörüne göre düzeylerini gösteren ANOVA sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 3.12. Siber Zorbalık Tutum Ölçeği ve Alt Faktörlerinin Algılanan İnternet Kullanım Becerilerine Göre ANOVA Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Fark
Siber Zorbalık Tutum	Gruplararası	3121,022	2	1560,511	2,332	.09	-
	Gruplariçi	194733,590	291	669,188			
	Toplam	197854,612	293				
Kimlik Gizleme	Gruplararası	18,592	2	9,296	0,152	.85	-
	Gruplariçi	17842,496	291	61,314			
	Toplam	17861,088	293				
Keyif	Gruplararası	46,747	2	23,374	0,566	.56	-
	Gruplariçi	12007,811	291	41,264			
	Toplam	12054,558	293				
Onaylama	Gruplararası	882,290	2	441,145	3,576	.02*	1-2
	Gruplariçi	35902,802	291	123,377			1-3
	Toplam	36785,092	293				
Endişe	Gruplararası	320,656	2	160,328	2,313	.10	-
	Gruplariçi	20169,331	291	69,310			
	Toplam	20489,986	293				

* $p < .05$ Beceri (1= Düşük; 2= Orta; 3= Yüksek)

Tablo 3.12. incelendiğinde, algılanan internet kullanım becerisi değişkeni açısından araştırmaya katılan sınıf öğretmeni adaylarının Siber Zorbalık Tutum toplam puanlarında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmamıştır (F(2, 291)= 2,332, $p > .05$).

Alt faktörlerinden sadece “onaylama” faktöründe anlamlı bir farklılık olduğu, “kimlik gizleme”, “keyif” ve “endişe” faktörlerinde anlamlı bir farklılık

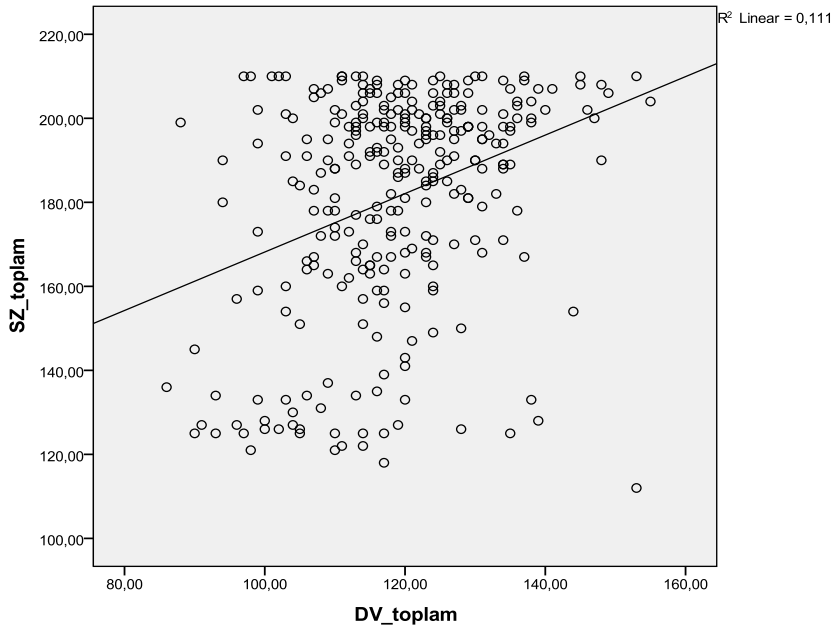
olmadığı görülmüştür. Anlamli farklılığın hangi beceriler arasında olduğunu bulunmasında Tukey testi kullanılmıştır.

“Onaylama” alt faktöründe internet kullanım becerisinin düşük olduğunu düşünen sınıf öğretmeni adaylarının ($X= 42,93$), internet kullanım becerisinin orta olduğunu düşünen sınıf öğretmeni adaylarından ($X= 50,68$) ve internet kullanım becerisinin yüksek olduğunu düşünen sınıf öğretmeni adaylarından ($X= 51,02$) daha düşük bulunmuştur.

3.5.Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum

Bu bölümde “Sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık düzeyleri ve siber zorbalık eğilimleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?” alt problemine ilişkin bulgu ve yorumlara yer verilmiştir.

Şekil 3.1.’de sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık tutumları arasındaki ilişkiyi gösteren serpilme diyagramına yer verilmiştir.

Şekil 3.1. Sınıf Öğretmeni Adaylarının Dijital Vatandaşlık Düzeyleri İle Siber Zorbalık Tutumları Arasındaki İlişkiyi Gösteren Serpilme Diyagramı

Şekil 3.1.'den de izlenebileceği gibi sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık tutumları arasında doğrusal bir ilişki görülmektedir. Şekil 4.1.'deki bu sonuçla bir neden sonuç ilişkisinden çok, değişkenlerin hangi düzeyde ve yönde değiştiği konularında fikir verme amaçlanmıştır (Kalaycı, 2010). Bulunan bu doğrusal ilişki için, aralarındaki anlamlılığı bulma konusunda “Pearson Korelasyon Katsayısı” hesaplanmıştır.

Tablo 3.13.'te sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık ile siber zorbalık tutum toplam puanları ve her bir alt faktörleri arasındaki ilişki düzeylerini gösteren “Pearson Korelasyon Katsayısı” sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 3. 13. Dijital Vatandaşlık Ölçeği ve Siber Zorbalık Tutum Ölçeği Arasındaki İlişki Düzeylerinin Çözümlemesi (Korelasyon)

	Siber Zorbalık Tutum	Kimlik Gizleme	Keyif	Onaylama	Endişe
Dijital Vatandaşlık	.333**	.176**	.244**	.331**	.272**
Dijital İletişim	.126**	.040	.121*	.125*	.105
Dijital Erişim	.162**	.032	.094	.188**	.171**
Dijital Okuryazar	.069	.015	.061	.086	.047
Dijital Güvenlik	-.030	-.087	-.087	.011	.042
Dijital Etik	.409**	.307**	.308**	.382**	.277**
Dijital Hak ve Sorumluluklar	.409**	.287**	.287**	.371**	.296**
Dijital Kanun	.439**	.265**	.265**	.382**	.417**
Dijital Sağlık	.191**	.221**	.217**	.185**	-.012
Dijital Ticaret	-.126*	-.175**	-.134*	-.089	-.018
*p < .05	**p < .01				

Tablo 3.13. incelendiğinde, araştırmaya katılan sınıf öğretmeni adaylarının (N= 294) dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimleri arasında orta düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($r= 0.333$,

$p < .01$). Bu bulguya göre, bu araştırmada sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık düzeyleri arttıkça siber zorbalık eğilimleri de artmaktadır.

Aynı zamanda sınıf öğretmeni adaylarının ($N = 294$) dijital vatandaşlık düzeyleri ile;

- Kimlik gizleme alt faktörü arasında düşük düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki ($r = 0.176, p < .01$),
- Keyif alt faktörü arasında düşük düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki ($r = 0.244, p < .01$),
- Onaylama alt faktörü arasında orta düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki ($r = 0.331, p < .01$),
- Endişe alt faktörü arasında düşük düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki ($r = 0.272, p < .01$) olduğu görülmektedir.

Sınıf öğretmeni adaylarının ($N = 294$) dijital iletişim alt faktörü ile;

- Siber zorbalık eğilimleri arasında düşük düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki ($r = 0.126, p < .01$),
- Kimlik gizleme alt faktörü arasında anlamlı olmayan bir ilişki ($p > .05$),
- Keyif alt faktörü arasında düşük düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki ($r = 0.121, p < .05$),
- Onaylama alt faktörü arasında orta düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki ($r = 0.125, p < .05$),
- Endişe alt faktörü arasında anlamlı olmayan bir ilişki ($p > .05$) olduğu görülmektedir.

Sınıf öğretmeni adaylarının ($N = 294$) dijital erişim alt faktörü ile;

- Siber zorbalık eğilimleri arasında düşük düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki ($r = 0.162, p < .01$),

- Kimlik gizleme alt faktörü arasında anlamlı olmayan bir ilişki ($p>.05$),
- Keyif alt faktörü arasında anlamlı olmayan bir ilişki ($p>.05$),
- Onaylama alt faktörü arasında düşük düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki ($r= 0.188, p<.01$),
- Endişe alt faktörü arasında düşük düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki ($r= 0.171, p<.01$) olduğu görülmektedir.

Sınıf öğretmeni adaylarının dijital okuryazar alt faktörü ile;

- Siber zorbalık eğilimleri ve alt faktörleri (kimlik gizleme, keyif, onaylama, endişe) arasında anlamlı olmayan bir ilişki olduğu görülmektedir. ($p>.05$).

Sınıf öğretmeni adaylarının dijital güvenlik düzeyleri ile;

- Siber zorbalık eğilimleri ve alt faktörleri (kimlik gizleme, keyif, onaylama, endişe) arasında anlamlı olmayan bir ilişki olduğu görülmektedir. ($p>.05$).

Sınıf öğretmeni adaylarının ($N= 294$) dijital etik alt faktörü ile;

- Siber zorbalık eğilimleri arasında orta düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki ($r= 0.409, p<.01$),
- Kimlik gizleme alt faktörü arasında orta düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki ($r= 0.307, p<.01$),
- Keyif alt faktörü arasında orta düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki ($r= 0.308, p<.01$),
- Onaylama alt faktörü arasında orta düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki ($r= 0.382, p<.01$),
- Endişe alt faktörü arasında düşük düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki ($r= 0.277, p<.01$) olduğu görülmektedir.

Sınıf öğretmeni adaylarının (N= 294) dijital hak ve sorumluluk alt faktörü ile;

- Siber zorbalık eğilimleri arasında orta düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki ($r= 0.409, p<.01$),
- Kimlik gizleme alt faktörü arasında düşük düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki ($r= 0.287, p<.01$),
- Keyif alt faktörü arasında düşük düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki ($r= 0.287, p<.01$),
- Onaylama alt faktörü arasında orta düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki ($r= 0.371, p<.01$),
- Endişe alt faktörü arasında düşük düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki ($r= 0.296, p<.01$) olduğu görülmektedir.

Sınıf öğretmeni adaylarının (N= 294) dijital kanun alt faktörü ile;

- Siber zorbalık eğilimleri arasında orta düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki ($r= 0.439, p<.01$),
- Kimlik gizleme alt faktörü arasında düşük düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki ($r= 0.265, p<.01$),
- Keyif alt faktörü arasında düşük düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki ($r= 0.265, p<.01$),
- Onaylama alt faktörü arasında orta düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki ($r= 0.382, p<.01$),
- Endişe alt faktörü arasında orta düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki ($r= 0.417, p<.01$) olduğu görülmektedir.

Sınıf öğretmeni adaylarının (N= 294) dijital sağlık alt faktörü ile;

- Siber zorbalık eğilimleri arasında düşük düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki ($r= 0.191, p<.01$),

- Kimlik gizleme alt faktörü arasında düşük düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki ($r= 0.221, p<.01$),
- Keyif alt faktörü arasında düşük düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki ($r= 0.217, p<.01$),
- Onaylama alt faktörü arasında orta düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki ($r= 0.185, p<.01$),
- Endişe alt faktörü arasında anlamlı olmayan bir ilişki ($p>.05$) olduğu görülmektedir.

Sınıf öğretmeni adaylarının ($N= 294$) dijital ticaret alt faktörü ile;

- Siber zorbalık eğilimleri arasında düşük düzeyde, negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki ($r= -0.126, p<.05$),
- Kimlik gizleme alt faktörü arasında düşük düzeyde, negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki ($r= -0.175, p<.01$),
- Keyif alt faktörü arasında düşük düzeyde, negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki ($r= -0.134, p<.05$),
- Onaylama alt faktörü arasında anlamlı olmayan bir ilişki ($p>.05$),
- Endişe alt faktörü arasında anlamlı olmayan bir ilişki ($p>.05$) olduğu görülmektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu bölümde ilgili literatür doğrultusunda araştırmadan elde edilen bulguların yorumları ve araştırmaya yönelik öneriler yer almaktadır.

Sınıf Öğretmeni Adaylarının Dijital Vatandaşlık Düzeylerine İlişkin Sonuçlar:

Analiz sonuçlarına göre sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık düzeylerinin toplam puanları ortalaması 118,93 olarak tespit edilmiştir ve yüksek seviyede olduğu görülmüştür. Alt faktörlerinde sırasıyla dijital iletişim (14,59), dijital erişim (11,22), dijital okuryazar (20,43), dijital güvenlik (9,19), dijital etik (12,16), dijital hak ve sorumluluk (15,83), dijital kanun (16,60), dijital sağlık (10,07) ve dijital ticaret (8,79) olarak tespit edilmiştir.

Cinsiyet değişkeni açısından sınıf öğretmeni adaylarının “dijital okuryazar”, “dijital etik”, “dijital hak ve sorumluluklar”, “dijital kanun” ve “dijital sağlık” faktörlerinde anlamlı bir farklılık olduğu; dijital vatandaşlık düzeylerinde, “dijital iletişim”, “dijital erişim”, “dijital güvenlik” ve “dijital ticaret” faktörlerinde ise anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. “Dijital etik”, “dijital hak ve sorumluluklar”, “dijital kanun” ve “dijital sağlık” faktörlerinde kız sınıf öğretmeni adaylarının düzeyleri erkek sınıf öğretmeni adaylarının düzeylerinden daha yüksek bulunmuştur. Fakat “dijital okuryazar” faktöründe erkek sınıf öğretmeni adaylarının düzeyleri kız sınıf öğretmeni adaylarının düzeylerinden daha yüksek bulunmuştur.

İşman ve Güngören (2013) ve Bardakçı, Akyüz, Samsa-Yetik ve Keser (2014) çalışmalarında da cinsiyet açısından farklılık bulunmamıştır. Aşıcı ve Usluel (2013) ve Ono ve Zavodny (2007), cinsiyetin BİT’e erişimi etkilemediğini belirtmişlerdir.

Kocadağ (2012) öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık düzeylerinde cinsiyete göre anlamlı bir farklılık olduğunu ve bu farklılığın erkek öğretmen adayları lehine olduğu sonucuna ulaşmıştır. Aynı doğrultuda, Çepni, Oğuz ve Kılcan (2014), erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre dijital vatandaşlık tutumlarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. İşman ve Çukurbaşı (2014), araştırmalarında öğretmen adaylarının dijital yerli özelliklerinin cinsiyetlerine göre

anlamli farklilik gosterdigi, bu farklilikin erkekler lehine anlamli oldugunu belirtmistir.

Erdem (2008) bayan ogretmen adaylarinin bilisim teknoloji kullanım davranislarinin bay ogretmen adaylarina gore daha etik oldugunu belirlemiştir. Genç, Kazez ve Fidan (2013), aynı şekilde kadınların etik davranışlar konusunda erkeklere göre daha hassas olduklarını belirtmiştir. Uysal (2006) çalışmasında, bayan ogretmen adaylarinin, erkek ogretmen adaylarina gore bilgisayarları daha etik kullandıkları yönünde görüş bildirdikleri görülmüştür. Bu sonuçlar “dijital etik” sonucu ile benzerlik göstermektedir.

Çoklar (2008), eğitim teknolojisi standartları ölçeği sosyal, etik, yasal ve insani konular alt boyutunda erkeklerin kendilerini daha yeterli gördüklerini belirtmiştir. Yılmaz ve Ersoy (2012), çalışmasında iletişim, eğlence ve güncel amaçlı BİT kullanımını, erkek öğrencilerin lehine anlamli farklilik gösterdigiğini belirtmiştir. Eğitim amaçlı BİT kullanımını ise cinsiyete göre anlamli farklilik göstermediğini belirtmiştir. Aşıcı ve Usluel (2013), erkek öğrencilerin BİT okuryazarlık puanlarının kız öğrencilerinden daha fazla olduğunu; kız öğrencilerin BİT’i erkek öğrencilere göre akademik amaçlı olarak daha fazla kullanırken; erkek öğrencilerin BİT’i eğlence amaçlı olarak kız öğrencilere göre daha fazla kullandığını belirlemiştir.

Sınıf düzeyi değişkeni açısından sınıf öğretmeni adaylarının “dijital okuryazar” ve “dijital kanun” faktörlerinde anlamli bir farklilik olduğu; dijital vatandaşlık düzeylerinde, “dijital iletişim”, “dijital erişim”, “dijital güvenlik”, “dijital etik”, “dijital hak ve sorumluluklar”, “dijital sağlık” ve “dijital ticaret” faktörlerinde anlamli bir farklilik olmadığı görülmüştür. “Dijital okuryazar” alt faktöründe 4. sınıfta öğrenim gören sınıf öğretmeni adaylarının düzeyleri, 1. sınıfta öğrenim gören sınıf öğretmeni adaylarından ve 2. sınıfta öğrenim gören sınıf öğretmeni adaylarından daha yüksek bulunmuştur. “Dijital kanun” alt faktöründe ise 4. sınıfta öğrenim gören sınıf öğretmeni adaylarının düzeyleri, 2. sınıfta öğrenim gören sınıf öğretmeni adaylarından daha düşük bulunmuştur.

İşman ve Güngören (2013) ve Bardakçı, Akyüz, Samsa-Yetik ve Keser (2014) çalışmalarında da sınıf düzeyi açısından farklilik bulunmamıştır. İşman ve Çukurbaşı (2014), öğretmen adaylarının sınıf düzeyleri ile dijital yerli özellikleri arasında anlamli bir farklilik olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuçlar

doğrultusunda sınıf düzeyinin sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık özelliklerini etkilemediği söylenebilir.

İnternet kullanım yılı değişkeni açısından sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık düzeylerinde, “dijital iletişim”, “dijital erişim”, “dijital okuryazar”, “dijital güvenlik”, “dijital etik”, “dijital hak ve sorumluluklar”, “dijital kanun” ve “dijital sağlık” faktörlerinde anlamlı bir farklılık olmadığı; sadece “dijital ticaret” faktöründe anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. “Dijital ticaret” alt faktöründe interneti 1 yıldan az kullanan sınıf öğretmeni adaylarının düzeyleri, interneti 2-5 yıl arasında kullanan sınıf öğretmeni adaylarından ve interneti 5 yıldan fazla kullanan sınıf öğretmeni adaylarından daha düşük bulunmuştur.

Kocadağ (2012), öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık düzeyleri ile internet kullanım süreleri arasında anlamlı bir farklılık olduğunun ve bu farklılığın 9 ve üzeri yıl internet kullanan öğretmen adaylarının lehine olduğu belirtilmiştir. Çepni, Oğuz ve Kılcan (2014), interneti 2-4 yıl arasında kullanan ve 4 yıldan fazla kullanan öğrencilerin dijital vatandaşlık tutumlarını 1 yıldan az kullanan öğrencilere göre daha yüksek bulmuştur.

İşman ve Çukurbaşı (2014), öğretmen adaylarının dijital yerli özelliklerinin bilgisayar kullanma sürelerine göre anlamlı farklılık gösterdiği, bu farklılıklarında 6 yıl ve daha uzun süredir bilgisayar kullananlar ile 0-1 yıl ve 2-3 yıl aralığında bilgisayar kullanan bireyler arasında 6 yıl ve daha uzun süredir bilgisayar kullanan öğretmen adayları lehine anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Günlük internette harcanan süre değişkeni açısından sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık düzeylerinde, “dijital iletişim”, “dijital erişim”, “dijital hak ve sorumluluklar” ve “dijital ticaret” faktörlerinde anlamlı bir farklılık olduğu; “dijital okuryazar”, “dijital güvenlik”, “dijital etik”, “dijital kanun” ve “dijital sağlık” faktörlerinde anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Dijital vatandaşlık toplam puanlarında ve “dijital iletişim” alt faktöründe günlük internette 5 saatten fazla süre harcayan sınıf öğretmeni adaylarının düzeyleri, internette 2-5 saat süre harcayan sınıf öğretmeni adaylarının düzeylerinden, internette 1-2 saat süre harcayan sınıf öğretmeni adaylarının düzeylerinden ve internette 1 saatten az süre harcayan sınıf öğretmeni adaylarının düzeylerinden daha yüksek bulunmuştur. “Dijital erişim” alt faktöründe günlük internette 5 saatten fazla süre harcayan sınıf öğretmeni adaylarının düzeyleri, internette 2-5

saat süre harcayan sınıf öğretmeni adaylarının düzeylerinden daha yüksek bulunmuştur. “Dijital hak ve sorumluluklar” alt faktöründe günlük internette 5 saatten fazla süre harcayan sınıf öğretmeni adaylarının düzeyleri, internette 1 saatten az süre harcayan sınıf öğretmeni adaylarının düzeylerinden daha yüksek bulunmuştur. “Dijital ticaret” alt faktöründe günlük internette 1-2 saat süre harcayan sınıf öğretmeni adaylarının düzeyleri, internette 2-5 saat süre harcayan sınıf öğretmeni adaylarının düzeylerinden ve internette 5 saatten fazla süre harcayan sınıf öğretmeni adaylarının düzeylerinden daha düşük bulunmuştur.

İşman ve Güngören (2013)’in çalışmasında da günlük internet kullanım süresinde anlamlı farklılık bulunmuştur. İnternette 3-6 saat süre harcayan öğrencilerin dijital vatandaşlık düzeyleri 0-1 saat süre harcayan öğrencilerinden daha yüksek bulunmuştur.

Genç, Kazez ve Fidan (2013) günlük ortalama internet kullanım sıklığı arttıkça öğrencilerin çevrimiçi etik dışı davranışlarının arttığını belirtmiştir. Bu sonuç “dijital etik” sonucu ile farklılık göstermektedir. Uysal (2006) çalışmasında, etik davranışlar konusunda öğretmen adaylarının bilgisayar kullanım süreleri arttıkça etik olmayan bilgisayar davranışları ölçeğinin fikri mülkiyet boyutunda etik davranıştan uzaklaştığı görülmüştür.

Kısacası günde uzun süre dijital ortamlar ile etkileşim içerisinde olan bireylerin daha fazla dijital vatandaşlık özelliklerine sahip olduğu söylenebilir. Bu sonucun ortaya çıkmasında öğretmen adaylarının dijital ortamları kullanmak için ayırdıkları zaman ile kazandıkları deneyimlerin etkili olduğu düşünülmektedir.

Algılanan internet kullanım becerisi değişkeni açısından sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık düzeylerinde, “dijital iletişim”, “dijital erişim”, “dijital okuryazar”, “dijital güvenlik”, “dijital hak ve sorumluluklar”, “dijital kanun” ve “dijital ticaret” faktörlerinde anlamlı bir farklılık olduğu; “dijital sağlık” ve “dijital etik” faktörlerinde anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Dijital vatandaşlık toplam puanlarında, “dijital erişim”, “dijital okuryazar”, “dijital hak ve sorumluluklar” ve “dijital ticaret” alt faktörlerinde internet kullanım becerisinin yüksek olduğunu düşünen sınıf öğretmeni adaylarının düzeyleri, internet kullanım becerisinin orta olduğunu düşünen sınıf öğretmeni adaylarından ve internet kullanım becerisinin düşük olduğunu düşünen sınıf öğretmeni adaylarından daha yüksek bulunmuştur. “Dijital iletişim” alt faktöründe internet kullanım becerisinin

yüksek olduğunu düşünen sınıf öğretmeni adaylarının düzeyleri, internet kullanım becerisinin orta olduğunu düşünen sınıf öğretmeni adaylarından daha yüksek bulunmuştur. “Dijital güvenlik” alt faktöründe internet kullanım becerisinin yüksek olduğunu düşünen sınıf öğretmeni adaylarının düzeyleri, internet kullanım becerisinin düşük olduğunu düşünen sınıf öğretmeni adaylarından daha yüksek bulunmuştur. “Dijital kanun” alt faktöründe internet kullanım becerisinin düşük olduğunu düşünen sınıf öğretmeni adaylarının düzeyleri, internet kullanım becerisinin orta olduğunu düşünen sınıf öğretmeni adaylarından ve internet kullanım becerisinin yüksek olduğunu düşünen sınıf öğretmeni adaylarından daha düşük bulunmuştur.

Shelley, Thrane, Shulman, Lang, Beisser, Larson and Mutiti (2004) bilgisayar becerisinin gelişimi ile dijital vatandaşlık arasında olumlu bir ilişki bulmuştur. Çoklar (2008), öğretmen adaylarının özellikle internet kullanım becerisi gerektiren işlemlerde daha yeterli olduklarını belirtmiştir.

Erdem (2008), öğretmen adaylarının bilişim teknolojilerini kullanım etik davranışlarının internet kullanım düzeylerine göre anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşmıştır. Ancak öğretmen adaylarının bilişim teknolojilerini kullanım etik davranışlarını, bilgisayar kullanım düzeylerini “çok iyi” ve “iyi” olarak görüş bildirenlerin, bilgisayar kullanım düzeyleri “düşük”, “orta” ve “hiç bilmiyorum” şeklinde görüş bildirenlere göre bilişim teknolojilerini daha etik dışı amaçlarla kullanıldığı sonucuna varmıştır.

Sınıf Öğretmeni Adaylarının Siber Zorbalık Tutumlarına İlişkin Sonuçlar:

Analiz sonuçlarına göre sınıf öğretmeni adaylarının siber zorbalık tutum toplam puanları ortalaması 181,34 olarak tespit edilmiştir ve yüksek seviyede olduğu görülmüştür. Alt faktörlerinde sırasıyla kimlik gizleme (53,12), keyif (46,19), onaylama (11,20) ve endişe (35,99) olarak tespit edilmiştir.

Cinsiyet değişkeni açısından sınıf öğretmeni adaylarının siber zorbalık tutum düzeylerinde, “onaylama” ve “endişe” faktörlerinde anlamlı bir farklılık olduğu; “kimlik gizleme” ve “keyif” faktörlerinde ise anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmüştür. Kız sınıf öğretmeni adaylarının düzeyleri siber zorbalık tutum toplam puanlarında, “onaylama” ve “endişe” alt faktörlerinde, erkek sınıf öğretmeni adaylarından daha yüksek bulunmuştur.

Siber zorbalıkta cinsiyet değişkenini inceleyen araştırmacılar farklı sonuçlar elde etmişlerdir. Yapılan araştırmaların bazılarında (Campfield, 2008; Agatson, Kowalski ve Limber, 2007; Keith ve Martin, 2005; Nelson, 2003) kızların daha fazla siber zorbalık yaptığını, bazılarında da (Bayram ve Saylı, 2013; Tanrıkulu, 2013; Sarak, 2012; Peker, Çitemel ve Eroğlu, 2012; Ayas ve Horzum, 2012; Kavuk, 2011; Ayas, 2011; Eroğlu 2011; Çetinkaya, 2010; Şahin, Sarı, Özer ve Er, 2010; Dilmaç, 2009; Arıcak, 2009; Arıcak ve diğ., 2008; Erdur-Baker ve Kavsut, 2007; Topçu ve Erdur-Baker, 2007; Kowalski ve Limber, 2007; Li, 2007; Li, 2006; Vandebosh vd., 2006) erkeklerin daha fazla siber zorbalık yaptığı tespit edilmiştir. Türkoğlu (2013) da ergen erkek öğrenciler kız öğrencilere göre daha fazla siber zorbalık tutumuna sahip olduğunu belirlemiştir.

Özdemir ve Akar (2011); Juvonen ve Gross, (2008); Topçu vd. (2008); Slonje ve Smith (2008); Smith vd. (2008); Williams ve Guerra (2007); Wolak vd. (2007); Patchin ve Hinduja (2006); Yabarra ve Mitchel (2004); Stys (2004) siber zorbalığa katılımda herhangi bir cinsiyet farkı bulamamışlardır.

Ayrıca Ayas ve Horzum (2012)'un gelişmiş ülkelerde teknoloji olanaklarına daha rahat erişebilen kadınların, erkeklerden daha fazla siber zorbalık yapabildiğini ifade etmiştir. Çetin, Peker ve Eroğlu (2010), da kız öğrencilerde internet bağımlılığının artmasının ve yaşam doyumunun düşmesinin siber zorba olma olasılığını arttırdığını ortaya çıkarmıştır. Kowalski ve Limber (2007) sanal zorbalık olaylarına karışan kızların yaşı ilerledikçe sanal zorbalık olaylarına karışma oranlarının azaldığını bunun aksine erkeklerde ise yaşın artmasıyla birlikte sanal zorbalık olaylarına karışma oranlarının arttığını belirtmiştir.

Siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyinin cinsiyete göre belirlenmesine yönelik yapılan bazı çalışmalarda ise (Uysal, Duman, Yazıcı ve Şahin, 2014; Ayas ve Horzum, 2011; Beringer, 2011) cinsiyete göre farklılık göstermezken; bazı çalışmalarda da (Gezgin ve Çuhadar, 2012; Kınay, 2012) kız öğrencilerin siber zorbalık konusunda erkeklere göre daha yüksek duyarlılığa sahip olduğu ifade edilmiştir.

Sınıf düzeyi değişkeni açısından sınıf öğretmeni adaylarının siber zorbalık tutum düzeylerinde, “onaylama” ve “keyif” faktörlerinde anlamlı bir farklılık olduğu; “kimlik gizleme” ve “endişe” faktörlerinde anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Siber zorbalık tutum toplam puanlarında, “onaylama” ve “keyif” alt

faktörlerinde 2. sınıfta öğrenim gören sınıf öğretmeni adaylarının düzeyleri, 1. sınıfta öğrenim gören sınıf öğretmeni adaylarından daha yüksek bulunmuştur.

Siber zorbalıkta sınıf düzeyi değişkenini inceleyen araştırmacılar farklı sonuçlar elde etmişlerdir. Yapılan araştırmaların bazılarında sınıf düzeyi arttıkça siber zorbalığında arttığı (Ayas ve Horzum, 2012; Mark, 2009; Kowalski ve Limber, 2007; Williams ve Guerra, 2007); bazılarında ise sınıf düzeyi ile siber zorbalık arasında sınıf düzeyinin etkisinin olmadığı (Tanrıkulu, 2013; Özdemir ve Akar, 2011; Sarak, 2012; Burnukara, 2009; Baker ve Kavşut, 2007) belirtilmiştir. Gezgin ve Çuhadar (2012) da sınıf düzeyi ile siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerinde de sınıf düzeyinin etkisinin olmadığını ifade etmiştir.

Ayas ve Horzum (2012), sınıf seviyesinin artmasının öğrenciler arasındaki iletişimi de artırdığını ve artan iletişimin her zaman istenilen doğrultuda olamayacağını ifade etmiştir. Yaşanan olumsuz iletişimler siber zorbalık olaylarının artmasında etkili olabilir. Ayrıca sınıf seviyesinin yükselmesiyle ergenlerin bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanma becerileri artmakta; bunun neticesinde de siber zorbalık davranışlarla karşılaşma durumu da olabilmektedir (Peker, 2014).

İnternet kullanım yılı değişkeni açısından sınıf öğretmeni adaylarının siber zorbalık tutum düzeylerinde ve her bir faktöründe (kimlik gizleme, keyif, onaylama, endişe) anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Türkoğlu (2013) çalışmasında, internet kullanım süresi 1-2 yıl olan öğrencilerin Siber zorbalık tutum toplam puanları ve 2-5 yıl olan öğrencilerin Siber zorbalık tutum toplam puanları, internet kullanım süresi 5 yıldan fazla olan öğrencilerin Siber zorbalık tutum toplam puanlarından düşük bulmuştur. Tanrıkulu (2013), bilgisayara sahip olma süresi ile siber zorbaca davranışların düzeyi arasında bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Bilgisayara 1 yıldan az bir süredir sahip olanlarla, iki yıldan daha fazla bir süredir bilgisayarı olanlar arasında siber zorbalık düzeyleri açısından bir fark bulunmamıştır.

Günlük internette harcanan süre değişkeni açısından sınıf öğretmeni adaylarının siber zorbalık tutum düzeylerinde ve her bir faktöründe (kimlik gizleme, keyif, onaylama, endişe) anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Tanrıkulu (2013), günde ortalama 4 saatten fazla internete bağlı kalanların, 4 saatten az bağlı kalanlara göre daha fazla siber zorbaca davranış gösterdiklerini belirtmiştir.

Özdemir ve Akar (2011) araştırmasında, 5 saat veya daha fazla süre ile internet kullananların daha fazla siber zorbalık yaptıklarını ortaya koymaktadır. Türkoğlu (2013)'nin çalışmasında, günlük internet kullanım süresi 1 saatten az olan öğrencilerin Siber zorbalık tutum toplam puanları, günlük internet kullanım süresi 5 saatten fazla olan öğrencilerin puanlarından düşük; günlük internet kullanım süresi 1-2 saat olan öğrencilerin Siber zorbalık tutum toplam puanları, günlük internet kullanım süresi 2-5 saat olan öğrencilerin puanlarından düşük bulunmuştur.

Gezgin ve Çuhadar (2012), çalışmasında internet kullanım sıklığı değişkeni ile siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyi arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir. Başka bir çalışma da ise araştırmaya katılan öğrencilerden interneti günlük ortalama olarak 1 saatten az kullanan öğrencilerin siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarının yüksek olduğu bulunmuştur (Kınay, 2012).

Li (2005) siber zorbalık ve bilgisayar kullanımı arasında pozitif bir ilişki bulmuş ve siber zorbalıların % 88,6'sının bilgisayarı haftada bir kere kullandığı görülürken, siber zorbalıların bilgisayarı ayda en az dört kez kullandıklarını ifade etmiştir.

Algılanan internet kullanım becerisi değişkeni açısından sınıf öğretmeni adaylarının “onaylama” faktöründe anlamlı bir farklılık olduğu, siber zorbalık tutum düzeylerinde, “kimlik gizleme”, “keyif” ve “endişe” faktörlerinde anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. “Onaylama” alt faktöründe internet kullanım becerisinin düşük olduğunu düşünen sınıf öğretmeni adaylarının, internet kullanım becerisinin orta olduğunu düşünen sınıf öğretmeni adaylarından ve internet kullanım becerisinin yüksek olduğunu düşünen sınıf öğretmeni adaylarından daha düşük bulunmuştur.

Sınıf Öğretmeni Adaylarının Dijital Vatandaşlık Düzeyleri ile Siber Zorbalık Tutumları Arasındaki İlişisine Yönelik Sonuçlar:

Yapılan “Pearson Korelasyon Katsayısı” analiz sonucunda korelasyon katsayısı ($r=0,333$) olarak hesaplanmıştır. Bu hesaplama göre sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimleri arasında orta düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık düzeylerinin siber zorbalık alt faktörleriyle ilişkisine yönelik hesaplamada “kimlik gizleme” alt faktörü ile ($r=0,176$) düşük; “keyif” alt faktörü ile ($r=0,244$) düşük; “onaylama” alt faktörü ile ($r=0,331$) orta; “endişe” alt faktörü ile ($r=0,272$) düşük düzeyde pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Sınıf öğretmeni adaylarının siber zorbalık tutum toplam puanlarının dijital vatandaşlık alt faktörleriyle ilişkisine yönelik hesaplamada “dijital iletişim” alt faktörü ile ($r=0,126$) düşük; “dijital erişim” alt faktörü ile ($r=0,162$) düşük; “dijital etik” alt faktörü ile ($r=0,409$) orta; “dijital hak ve sorumluluk” alt faktörü ile ($r=0,409$) düşük; “dijital kanun” alt faktörü ile ($r=0,439$) orta ve “dijital sağlık” alt faktörü ile ($r=0,191$) düşük düzeyde pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. “Dijital ticaret” alt faktörü ile ($r=0,126$) düşük düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. “Dijital okuryazar” ve “dijital güvenlik” alt faktörleri ile anlamlı olmayan bir ilişki tespit edilmiştir.

İnternet kullanım oranı 2014 yılı 16-74 yaş grubundaki bireylerde %53,8 olmuştur. Aynı yaş grubunda internet kullanımını erkeklerde %63,5 iken, kadınlarda %44,1’dir. İnternet kullanım oranı 2014 yılının ilk üç ayında üniversite ve üzeri eğitimli kadınlarda %92,8 iken, erkeklerde bu oran %92,9 olmuştur. Düşük eğitim seviyelerinde ise internet kullanım oranında erkekler lehine fark görülmektedir. (TÜİK, 2014).

Yeni arkadaşlar edinme, toplumsal ve sosyal ilişkileri sürdürme ve normları oluşturma, bilgi ve iletişim teknolojisi araçları ile meydana gelmektedir (Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011). İnterneti sık kullanan dijital vatandaşların ihtiyaçları doğrultusunda internette yaptıkları faaliyetler onları siber zorbalığın hedefi haline getirebilir. Ayrıca siber zorbalık davranışları bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanmayı içerdiğinden interneti sık kullanan dijital vatandaşların düşük de olsa siber zorba olması üzerinde tartışılması gereken bir sonuçtur.

Çevrimiçi ortamlarda çocuk-internet etkileşimi, dijital vatandaşlık gibi fırsatların yanında internet bağımlılığı (Smahel, Helsper, Green, Kalmus, Blinka ve Ólafsson, 2012), siber zorbalık gibi sorunları da beraberinde getirmiştir (Gasser, Maclay, ve Palfrey, 2010). Her alanda kullanılan internet teknolojilerinde bireyler her geçen gün bağımlı hale geldikçe bireylerde belki de daha önce sözü edilmeyen durumlar ortaya çıkacaktır.

Araştırma Sonuçlarına Dayalı Öneriler

Bu çalışmada dijital vatandaşlık düzeyi ile siber zorbalık eğiliminin düşük düzeyde ilişkili olduğu belirlenmiştir. Dijital vatandaşlık düzeyinin siber zorbalık eğilimi üzerindeki ilişkisi ise ilk kez incelendiğinden genelleme yapmak için sadece bir grup üzerinde denenmesi yeterli değildir. Araştırma örneklemini içerisinde sadece sınıf öğretmeni adayları bulunmaktadır. Bundan sonra yapılacak olan çalışmalarda başka örneklemeler ile çalışılmasının gruplar arasında karşılaştırma yapılması ve evreni yansıtması açısından daha yararlı olacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmada elde edilen siber zorbalık oranları da göstermektedir ki, siber zorbalık yaygın bir sorun halinde devam etmektedir. Siber zorba davranışlarının gelişimini ve ortaya çıkışını etkileyebilecek pek çok değişken vardır. Bu çalışmada incelenen değişkenler ağırlıklı olarak bireyin internet kullanımının incelenmesine ilişkindir. Daha farklı değişkenler ile de incelenebilir.

Öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimlerine baktığımızda;

- Bireylerin sanal ortamdaki uzaklaştırılıp gerçek hayatta sosyalleşebilmesini sağlayabilecek etkinlikler ve ortamlar sunulmalıdır.
- Bazı bireyler karşısındaki bireyin zorbalığı hak ettiğini düşünüp haklı olarak zorbalık yaptıklarını düşünebiliyorlar. Bireylere yönelik bilgilendirme toplantıları yapılabilir.
- Öğrencilere internetin güvenli ve verimli kullanımı ile internetin zararlı boyutlarından korunma konularında farkındalık oluşturu ve bilinçlendirici çalışmalar yapılabilir.
- Öğretmen adaylarının siber zorbalık eğilimlerini düşürmek amacıyla internette harcanan gereksiz sürenin azaltılmaya çalışılması sağlanabilir.
- Siber zorbalığın en çok hangi ortamlarda (sosyal ağlar, sohbet odalar...) görüldüğünün tespit edilmesi ve alınacak önlemler adına yol gösterici olabilir.

- Öğrencilerin siber zorbalık yapma nedenlerini belirlemeye yönelik çalışmaların yapılması önem taşımaktadır. Öğrencilerin bu tür siber zorbalık davranışlarını başkalarına zarar vermek için mi yaptıklarını yoksa bunları eğlence olarak mı gördüklerinin belirlenmesi yararlı olabilir.

İleride Yapılacak Araştırmalara Yönelik Öneriler

Bu araştırma üniversite öğrencileri üzerinde yürütülmüştür. Ayrıca örneklemin büyük kısmını kız öğrenciler oluşturmaktadır. Bu bağlamda farklı örneklem grupları üzerinde ve örneklemin cinsiyete göre dağılımının dengeli olduğu araştırmalar yapılabilir.

Bu çalışmada öğrencilerin dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişki ele alınmıştır. Bundan sonraki çalışmalarda dijital vatandaşlık ile siber zorbalığa duyarlılık düzeyinin ölçülmesinin daha yararlı olacağı düşünülmektedir.

Dijital vatandaşlık ve siber zorbalığa yönelik eğilimler nitel çalışmalarla daha derinlemesine incelenip araştırılabilir.

Öğrencilerin eğitsel internet kullanımları ile dijital vatandaşlık düzeyleri ve siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalar yapılabilir.

Öğrencilerin akademik başarısı ile dijital vatandaşlık düzeyi ve siber zorbalık eğilimi arasındaki ilişki incelenebilir.

Bireylerin cep telefonu kullanım durumu ile dijital vatandaşlık düzeyi ve siber zorbalık eğilimi arasındaki ilişki incelenebilir.

KAYNAKLAR

- Agatston P., Kowalski R. & Limber S. (2007). Students' Perspectives on Cyber Bullying. *Journal of Adolescent Health*. 41, 59-60.
- Akbaba, S. ve Eroğlu, Y. (2013). İlköğretim Öğrencilerinde Siber Zorbalık ve Mağduriyetin Yordayıcıları. *Uludađ Üniversitesi Eğitim Fakóltesi Dergisi*. 26 (1), 105-121.
- Akbulut, Y., Şahin, Y.L. ve Erişti, B. (2010). Development Of A Scale To Investigate Cybervictimization Among Online Social Utility Members, *Contemporary Educational Technology*. 1(1), 46-59.
- Akkoyunlu, B. (1996). Bilgisayar Okuryazarlığı Yeterlilikleri İle Mevcut Ders Programlarının Kaynaştırılmasının Öğrenci Başarı Ve Tutumlarına Etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakóltesi Dergisi*, 12, 127-134.
- Akkoyunlu, B. (2001). Öğretmenlerin İnternet Kullanımı Üzerine Bir Çalışma. *Journal of Qafqaz University*, Güz Dönemi. 8, 57 - 66.
- Akkoyunlu, B. & Kurbanođlu, S. (2003). Öğretmen adaylarının bilgi okuryazarlığı ve bilgisayar öz-yeterlik algıları üzerine bir çalışma. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakóltesi Dergisi* . 24, 1 - 10.
- Aktan, C. C. (1999). *Ahlak ve Ahlak Felsefesi*. ARI Düşünce ve Toplumsal Gelişim Derneği Yayını: İstanbul. 10.02.2015. <http://www.canaktan.org/din-ahlak/ahlak/ahlak-felsefesi/ahlak-nedir.htm>
- Alberta. (2012). *Digital Citizenship Policy Development Guide*. Edmonton, Canada: Alberta Education School Technology Branch.
- Altun, A. (2005). *Gelişen Teknolojiler ve Yeni Okuryazarlıklar*. Ankara: Anı Yayınları.
- Anderson, W. L. (2010). Cyber Stalking (Cyber Bullying) - Proof and Punishment. *Insights to A Changing World Journal*, 4, 18-23.

- Arabacı, İ. ve Polat, M. (2013). Dijital Yerliler, Dijital Göçmenler ve Sınıf Yönetimi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (47), 11-20.
- Arıca O.T, Kımay H, ve Tanrıku T. (2012). Siber Zorbalık Ölçeği'nin İlk Psikometrik Bulguları. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1), 101-114.
- Arıca, O. T. (2009). Üniversite Öğrencilerindeki Siber Zorbalık Davranışlarının Bir Yordayıcısı Olarak Psikiyatrik Belirtiler. *Eurasian Journal of Educational Research*, 34, 167-184.
- Arıca, O. T. (2011). Siber Zorbalık: Gençlerimizi Bekleyen Yeni Tehlike. *Kariyer Penceresi*, 2(6):10-12.
- Arıca, O. T., Siyahhan, S., Uzunhasanoğlu, A., Saribeyoğlu, S., Çıplak, S., Yılmaz, N. & Memmedov, C. (2008). Cyberbullying among Turkish Adolescents. *CyberPsychology & Behavior*, 11(3), 253-261.
- ASAGEM (Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü), (2008). *İnternet Kullanımı ve Aile*. T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara: İsmet Matbaacılık.
- Aşıcı Bilgel T. ve Usluel Koçak Y. (2013). Sayısal Uçurumun Üniversite Öğrencilerinin Demografik Özelliklerine Göre İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education)* 44: 73-84.
- Aşıcı, M. (2009). Kişisel ve Sosyal Bir Değer Olarak Okuryazarlık. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(17), 9-26.
- Atabek, Ü. (2006). "İnternette Etik Sorunların Ekonomi Politik Bağlamı". *Küresel İletişim Dergisi*, Güz, 2.
- Ayas, T. (2011). *Lise Öğrencilerinin Sanal Zorba ve Mağdur Olma Yaygınlığı*. XI. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi, İzmir.
- Ayas T. ve Horzum M. B. (2012). İlköğretim Öğrencilerinin Sanal Zorba ve Mağdur Olma Durumu. *İlköğretim Online*, 11(2), 369-380.

- Ayas, T. ve Horzum, M. B. (2011). Öğretmenlerin Sanal Zorbalık Algılarının Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi. *International Online Journal of Educational Sciences*. 3(2), 619-640.
- Ayas, T. ve Horzum, M. B. (2010). Sanal Zorba/Kurban Ölçek Geliştirme Çalışması. *Akademik Bakış Dergisi*, 19, 1-17.
- Aydın, A. (2015). Dijital Vatandaşlık. *Türk Kütüphaneciliği*. 29 (1). 142-146.
- Aydın, İ. (2013). Çocuk, İnternet ve Etik. *Gençlik Araştırmaları Dergisi* Yıl:1 1(2).
- Bardakcı, S., Akyüz, H.İ., Samsa-Yetik, S. ve Keser, H. (2014). Öğretmen Adaylarının Dijital Vatandaşlık Eğilimleri Üzerine Sosyokültürel Bir İnceleme. 8th International Computer & Instructional Technologies Symposium (ICITS). Trakya University: Edirne.
- Bayram N. ve Sayılı M. (2013). Üniversite Öğrencileri Arasında Siber Zorbalık Davranışı. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası (İÜHFİM)*. 1, 107-116.
- Bayzan, Ş. ve Özbilen, A. (2011). *Application Examples of Safer Use of The İnternet in The World and İntestigation of Awareness Activities in Turkey and Suggestions for Turkey*. 5th International Computer & Instructional Technologies Symposium. Fırat University, Elazığ.
- Belsey, B. (2005). Cyberbullying.ca. 10.01.2015. <http://www.cyberbullying.ca>.
- Belsey, B. (2008). Cyberbullying: An Emerging Threat to the “Always On” Generation. 10.01.2015. http://www.cyberbullying.ca/pdf/Cyberbullying_Article_by_Bill_Belsey.pdf
- Beran, T., & Li, Q. (2007). The Relationship Between Cyberbullying and School Bullying. *Journal Of Student Wellbeing*. 1(2), 15-33.

- Beringer, A. (2011). *Teacher's Perceptions and Awareness of Cyberbullying Among Middle School Students*. Masters Thesis. New York Üniversitesi, USA.
- Bhat, C. Suniti, (2008). Cyber Bullying: Overview and Strategies for School Counsellors, Guidance Officers, and All School Personnels. *Australian Journal of Guidance and Counselling*. 18(1), 53– 66.
- Bilgiç, H. G., Duman, D. ve Seferoğlu, S. S. (2011). *Dijital Yerlilerin Özellikleri ve Çevrimiçi Ortamların Tasarlanmasındaki Etkileri*. Akademik Bilişim. İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Brown, K., Jackson, M., & Cassidy, V. (2006). *Cyber-Bullying: Developing Policy to Direct Responses that are Equitable and Effective in Addressing this Special Form of Bullying*. Canadian Journal of Educational Administration and Policy. 57, December 18.
- Burnukara, P. (2009). *İlk ve Orta Ergenlikte Geleneksel ve Siber Akran Zorbalığına İlişkin Betimsel Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara,
- Büyüköztürk, Ş. (2008). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Büyükyıldırım, İ. (2013). *Siber Mağdur Olmanın İnsanı Değerler ve Sosyodemografik Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Konya.
- Cameron, D. (2005). The Net Generation Goes to University? *The Journalism Education Association Conference*, December 2005.
- Campbell, M. A. (2005). Cyber bullying: An Old Problem in A New Guise? *Australian Journal of Guidance and Counselling*. 15(1). 68-76.
- Campfield, D. C . (2008). *Cyber Bullying and Victimization: Psychosocial Characteristics of Bullies, Victims, and Bully/Victims*. Doctoral Dissertation. The University of Montana: Montana.

- Canbek, G. ve Sağıroğlu, Ő. (2007). Çocuklar ve Gençlerin Bilgisayar ve İnternet Güvenliği, *Politeknik Dergisi*, 10 (1), 33-39.
- Canpolat, Ö. (2001). *E-Ticaret ve Türkiye'deki Gelişmeler*. Sanayi Ve Ticaret Bakanlığı Hukuk MüŐavirliđi: Ankara.
- Caplan, S. E. (2002). "Problematic Internet Use and Psychosocial Well-Being: Development of A Theory-Based Cognitive-Behavioural Measurement Instrument", *Computers in Human Behavior*, 18, 553-575.
- Carstens, A., and Beck, J. (2005). Get Ready For The Gamer Generation. *TechTrends*. 49(3).
- Cengizhan, C. (2005). *Öğrencilerin Bilgisayar ve İnternet Kullanımında Yeni Bir Boyut: Bağımlılık*, VIII. Ulusal PDR Kongresi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Cevizci, A. (2002). *Etiğe Giriş*. İstanbul: Engin Yayıncılık.
- Ceyhan, E., & Ceyhan, A. A. (2007). *An İnternational Investigation of Problematic İnternet Usage Behaviors on Turkish University Students*. The Proceedings of 7th International Educational Technology Conference. Near East University-North Cyprus.
- Coşkun N. (2004). Elektronik Ticaretin GeliŐiminde Temel Dinamikler ve Gelişimi Önündeki Engeller. Çukurova Üniversitesi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(2): 243-257.
- Çağlar İ. ve Kılıç S. (2008). *Eğitim Fakülteleri İçin Genel İletişim*, Ankara: Nobel Yayın ve Dağıtım.
- Çakır, S. ve Kesler, M. (2012). *Bilgisayar Güvenliğini Tehdit Eden Virüsler ve Antivirüs Yazılımları*. XIV. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri. (551-558) UŞak Üniversitesi: UŞak.
- Çalışgan, H. (2013). *İlköğretim Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığı ve Siber Zorbalık*. Yüksek Lisans Tezi. Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

- Çepni O., Oğuz S. ve Kılcan B. (2014). İlköğretim Öğrencilerinin Dijital Vatandaşlığa Yönelik Görüşleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 18(3).
- Çetin, B., Peker, A. ve Eroğlu, Y. (2010). *Kız Öğrencilerde Siber Zorba ve Kurban Olmanın Yordayıcıları Olarak İnternet Bağımlılığı ve Yaşam Doyumu*. Keser, N., Baytekin, B. (Eds). 1.Uluslararası Kadın ve Sağlık Kongresi, (181-186). Sakarya.
- Çetin, M. ve Özgiden, H. (2013). Dijital Kültür Sürecinde Dijital Yerliler Ve Dijital Göçmenlerin Twitter Kullanım Davranışları Üzerine Bir Araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi* 2 (1), 172-189.
- Çetinkaya, B. (2010). *İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinde Siber Zorbalığın Yaygınlığı*. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Konya.
- Çoklar A. N. (2008). *Öğretmen Adaylarının Eğitim Teknolojisi Standartları İle İlgili Özyeterliklerinin Belirlenmesi*. Doktora Tezi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Eskişehir.
- Çoklar, A. N. (2010). Bilgi ve İletişim Teknolojileri Işığında Dönüşümler. H. F. Odabaşı (Ed.), *Ailede Dönüşümler* (185-208). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Çubukçu, A. ve Bayzan, Ş. (2013). Türkiye’de Dijital Vatandaşlık Algısı ve Bu Algıyı İnternetin Bilinçli, Güvenli ve Etkin Kullanımı ile Artırma Yöntemleri. *Middle Eastern & African Journal of Educational Research*. 5, 148-174.
- Çukurbaşı B. ve İşman A. (2014). Öğretmen Adaylarının Dijital Yerli Özelliklerinin İncelenmesi (Bartın Üniversitesi Örneği). *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 3(1), 28-54.
- Dehue, F., Bollman, C. & Vollink, T. (2008). Cyberbullying: Youngsters’ Experiences and Parental Perception. *Cyber Psychology and Behavior*, 11(2), 217-223.

- Digital Citizenship (2015). Using Technology Appropriately: Nine Elements. 10.09.2014. http://www.digitalcitizenship.net/Nine_Elements.html.
- Dilmaç, B. (2009). Sanal Zorbalığı Yordayan Psikolojik İhtiyaçlar: Lisans Öğrencileri İçin Bir Ön Çalışma. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*. 9 (3), 1291-1325.
- Doğan, Z. ve Hamşioğlu, A. B. (2002). “Elektronik Ticaret Kavramı”, Kocaeli Üniversitesi 1.Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi. Kocaeli Üniversitesi: Kocaeli.
- Ekşi, F. (2012). Narsistik Kişilik Özelliklerinin İnternet Bağımlılığı ve Siber Zorbalığı Yordama Düzeyinin Yol Analizi ile İncelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*. 12 (3), 1683-1706.
- Elektronik Ticaret Rehberi (2006). 20.02.2015. <http://www.elektronikticaretrehberi.com/>.
- Engin, G., ve Sarsar, F. (2015). Sınıf Öğretmeni Adaylarının Küresel Vatandaşlık Düzeylerinin İncelenmesi. *International Journal of Human Sciences*, 12(1), 150-161.
- Enginkaya, E. (2006). Elektronik Perakendecilik ve Elektronik Alışveriş. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 6(1), 10-16.
- Erdem Z. (2008). *Öğretmen Adaylarının Bilişim Teknolojilerini Kullanımlarının Etik Açısından Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: İzmir.
- Erdur-Baker, Ö. (2010). Cyberbullying and Its Correlation To Traditional Bullying, Gender And Frequent and Risky Usage Of İnternet-Mediated Communication Tools. *New Media & Society*, 12(1), 109-125.
- Erdur-Baker, Ö. ve Kavşut, F. (2007). Akran Zorbalığının Yeni Yüzü: Siber Zorbalık. *Eğitim Araştırmaları*, 27, 31-42.

- Eroğlu, Y. (2011). Koşullu Öz-Değer, Riskli İnternet Davranışları ve Siber Zorbalık/Mağduriyet Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Sakarya.
- Eşgi N. (2013). Dijital Yerli Çocukların ve Dijital Göçmen Ebeveynlerinin İnternet Bağımlılığına İlişkin Algılarının Karşılaştırılması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 28(3), 181-194.
- EUROCITIES (2005). *EUROCITIES Charter on Rights of Citizens in The Knowledge Society*. 10.10.2014. <http://www.telecities-prague.cz/download/e-rights-en.pdf>.
- Evran, (2012). Dijital Yerliler ve Dijital Yerlilerde Öğrenme. 10.01.2015. <http://zkusagi.blogspot.com.tr/>.
- Farmer, L. (2010) 21. Century Standarts For İnformation Literacy. *Leadership*, 39 (4), 20-22.
- Gasser, U., Maclay, C. M., ve Palfrey, J. G., Jr. (2010). Working Towards a Deeper Understanding of Digital Safety for Children and Young People in Developing Nations. *Berkman Center Research Publication*. 7.
- Genç, Z., Kazez, H. ve Fidan, A. (2013). *Çevrimiçi Etik Dışı Davranışlarının Belirlenmesi İçin Bir Ölçek Uyarlama Çalışması*. Akademik Bilişim. Akdeniz Üniversitesi: Antalya.
- Gezgin, D. M. & Çuhadar, C. (2012). Investigation of The Computer Education and İnstructional Technologies Students' Awareness to Cyber-Bullying. *Journal of Educational Sciences Research*. 2 (2), 93–104.
- Gilster, P., (1997). *Digital Literacy*, New York: Wiley Computer Publishing.
- Goldberg, I. (1996). *Addiction Support Group, Is There Truth in Jest?, Goldberg's Message*. 20.01.2015. <http://users.rider.edu/~suler/psycyber/supportgp.html>
- Greene, M. B. "Bullying in School: A Plea for Measure of Human Rights," *Journal of Social Issues*. 62 (1), 63-79.

- Grigg, D. W. (2010). Cyber-Aggression: Definition and Concept of Cyberbullying. *Australian Journal of Guidance & Counselling*. 20 (2), 143–156.
- Günther, J. (2007). *Digital Natives and Digital Immigrants*. Hamburg: Studienverlag.
- Güntüç, S. (2011). *Dijital Yerlilerde Çalışan Bellek ve Çoklu Görev*. 5th International Computer & Instructional Technologies Symposium. Fırat University, Elazığ.
- Hacıfazlıoğlu, Ö., Karadeniz, Ş. ve Dalgıç, G. (2010). Eğitim Yöneticileri Teknoloji Liderliği Standartlarına İlişkin Öğretmen, Yönetici ve Denetmenlerin Görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 16 (4), 537-577.
- Hinduja, S. & Patchin J. W. (2008), “Cyberbullying: An exploratory analysis of factors related to offending and victimization”, *Deviant Behavior*, 29, 1-29.
- Hinduja, S. & Patchin J. W. (2009), *Bullying Beyond The Schoolyard: Preventing and Responding to Cyberbullying*. California: Corwin Press.
- Hinduja, S. & Patchin, J. W. (2010). Bullying, Cyberbullying, and Suicide. *Archives of Suicide Research*. 14(3), 206-221.
- Hollandsworth, R., Dowdy, L., and Donovan, K. (2011). Digital Citizenship in K-12: It Takes a Village. *TechTrends*. 55 (4), 37-47.
- Horzum, M. B. ve Ayas, T. (2011). Ortaöğretim Öğrencilerinin Sanal Zorba Ve Mağdur Olma Düzeylerinin Okul Türü Ve Cinsiyet Açısından İncelenmesi. *Eğitim Bilimleri Ve Uygulama*. 10 (20), 139-159.
- Hu, C. (1996). Network Literacy: New Task for Librarians on User Education. 62nd IFLA General Conference - Conference Proceedings – August 25-31. Beijing: IFLA. 2.11.2014. <http://www.ifla.org/IV/ifla62/62-huch.htm>

- Hull, G. A., Mikulecky, L., St. Clair R. & Kerka, S. (2003). *Multiple Literacies - A Compilation for Adult Educators*. Center on Education and Training for Employment, Columbus, OH.
- Innovation & Business Skills Australia. (2010). Identifying digital literacy skills: Cybercitizen and e-employee in the 21st century. 20.03.2015. <https://www.ibsa.org.au/sites/default/files/media/Investigating%20Digital%20Literacy%20Skills.pdf>
- ISTE (2000). ISTE National Educational Technology Standards (NETS) And Performance Indicators For Teachers. 10.09.2014, http://www.iste.org/docs/pdfs/nets_for_teachers_2000.pdf?sfvrsn=2
- ISTE (International Society for Technology in Education). (2007). ISTE standards: Students. 08.09.2014, http://www.iste.org/docs/pdfs/20-14_ISTE_Standards-S_PDF.pdf
- ISTE (International Society for Technology in Education). (2007). ISTE standards: Students. 08.09.2014, http://www.iste.org/docs/pdfs/20-14_ISTE_Standards-S_PDF.pdf
- ISTE (International Society for Technology in Education). (2008). ISTE standards: Teachers. 10.09.2014, http://www.iste.org/docs/pdfs/20-14_ISTE_Standards-T_PDF.pdf
- ISTE (International Society for Technology in Education). (2009). ISTE Standards: Administrators. 10.09.2014, http://www.iste.org/docs/pdfs/20-14_ISTE_Standards-A_PDF.pdf
- ISTE (International Society for Technology in Education). (2011). ISTE Standards: Computer Science Educators. 10.09.2014, http://www.iste.org/docs/pdfs/20-14_ISTE_Standards-CSE_PDF.pdf
- ISTE (International Society for Technology in Education). (2014). *About ISTE*. 20.11.2014, <http://www.iste.org/about>

- ITEA (International Technology Education Association) (2000). Standards for Technological Literacy: Content for The Study of Technology. Reston, Virginia.
- İnandı, T., ve Akyol, İ. (2001). *Bilgisayar Kullanımı İle İlgili Sağlık Sorunları*. 08.02.2015, <http://www.ttb.org.tr/sted/sted0301/3.html#top>
- İşman A. ve Güngören Ö.C. (2013). Being Digital Citizen. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 106, 551–556.
- Janwantanakul, P., Pensri, P., Jiamjarasrangsi, W., & Sinsongsook, J. (2009). Associations Between Prevalence of Self-reported Musculoskeletal Symptoms of The Spine and Biosychosocial Factors Among Office Workers, *Journal of Occupational Health*, 51, 114-122.
- Jones-Kavalier, B.R. & Flannigan, S.L (2006). Connecting The Digital Dots: Literacy of The 21st Century, *Educase Quarterly*, 2, 8-10.
- Jöger T., Amado J., Matos A. & Pessoa T. (2010) Analysis of Experts' and Trainers' Views on Cyberbullying. *Australian Journal of Guidance & Counselling*. 20 (2), 169–181.
- Juvonen, J. & Gross, E.F. (2008). Extending the School Grounds?-Bullying Experiences in Cyberspace. *Journal of School Health*. 78(9), 496- 505.
- Kabakçı, I. ve Odabaşı, H.F. (2003). Bilgi Toplumunda Altı Şapkalı Öğretmen. *Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(1), 97-103.
- Kalaycı, Ş. (2010). SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri. Ş. Kalaycı (Ed.), *Faktör Analizi* (321-331). Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Karaduman, H. (2011). *6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Dijital Vatandaşlığa Dayalı Etkinliklerin Öğrencilerin Dijital Ortamdaki Tutumlarına Etkisi ve Öğrenme Öğretme Sürecine Yansımaları*. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: İstanbul.
- Karasar, N. (2011). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Kaufman-Scarborough, C. & J.D. Lindquist. (2002). E-Shopping In A Multiple Channel Environment. *Journal of Consumer Marketing*, 19(4), 333-350.
- Kavuk, M. (2011). *İlköğretim Öğrencilerinin Sanal Zorba ve Sanal Kurban Olma Durumlarının İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Ankara.
- Kaya A. ve Kaya B. (2014). Öğretmen Adaylarının Dijital Vatandaşlık Algısı. *International Journal of Human Sciences*, 11(2), 346-361.
- Kaya, B. ve Kaya, A. (2012). Teknoloji Çağında Öğretmen Adaylarının küresel Vatandaşlık Algıları. *Sakarya University Journal of Education*. 2/3, 81-95.
- Keith, S., & Martin, M.E. (2005). Cyber-Bullying: Creating a Culture of Respect in a Cyber World. *Reclaiming Children and Youth*. 13, 224-228.
- Kılıçer K. (2010). Bilgi ve İletişim Teknolojileri Işığında Dönüşümler. H. F. Odabaşı (Ed.), *Sağlıkta Dönüşümler*. (209-230). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kınay H. (2012). *Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık Duyarlılığının Riskli Davranış, Korumacı Davranış, Suça Maruziyet ve Tehlike Algısı İle İlişkisi ve Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Sakarya.
- King, M. T. (2008). Framing An Interdisciplinary Ethical Leadership Model Built On Character, Civility And Community. *The Leadership Center At Morehouse College, Power Point*. 1-33.
- Kocadağ T. (2012). *Öğretmen Adaylarının Dijital Vatandaşlık Düzeylerinin Belirlenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Trabzon.
- Kowalski, R. M., & Limber, S. P. (2007). Electronic Bullying Among Middle School Students. *Journal of Adolescent Health*. 41, 22-30.
- Kowalski, R. M., Limber, S. P., & Agatston, P. W. (2008). *Cyber Bullying: Bullying in the Digital Age*. Malden, MA: Blackwell Publishing.

- Kuzu, A., Odabaşı, H.F. & Günüç, S. (2013). Evaluation of a Social Network Activity within the Scope of the Digital Citizenship. *World Journal on Educational Technology*. 5 (2), 301-309.
- Lei, J. (2009). Digital Natives As Preservice Teachers: What Technology Preparation is Needed?. *Journal of Computing in Teacher Education*, 25(3).
- Lenhart, A., Rainie, L., & Lewis, O. (2001). *Teenage Life Online: The Rise of the Instant-Message Generation and the Internet's Impact on Friendships and Family Relationships*. Washington, DC: Pew Internet & American Life Project.
- Li, Q. (2005). New bottle but old wine: a research of cyberbullying in schools. *Computers in Human Behavior*. 20.11.2014. www.elsevier.com/locate/comphumbeh.
- Li, Q. (2006). Cyberbullying in schools: A research of gender differences. *School psychology international*, 27, 157-170.
- Li, Q. (2007). Bullying in The New Playground: Research into Cyberbullying and Cyber Victimisation. *Australasian Journal of Educational Technology*, 23(4), 435-454
- Li, Q., Cross, D., & Smith, P. K. (2012). *Cyberbullying in the Global Playground*. West Sussex: Blackwell Publishing.
- Mahmutoğlu, A. (2009). Etik ve Ahlak, Benzerlikler, Farklılıklar ve İlişkiler. *Türk İdare Dergisi*, 225-249.
- Marczak, M. & Coyne, I. (2010). Cyberbullying At School: Good Practice and Legal Aspects İn The UK. *Australian Journal of Guidance and Counselling*, 20, 182-193.
- Mark, L.K. (2009). Student, Educator, and Parent Perceptions Of Cyber Bullying in Three Hawai'i Middle Schools. Unpublished Thesis. University of Hawai'i Educational Psychology.

- Martin, A. (2005). DigEuLit - A European Framework for Digital Literacy: A Progress Report. *Journal of eLiteracy*, 2(2), 130-136.
- Mason, Richard O. (1986). Four Ethical Issues of Information Age, *MIS Quarterly*, 10,1: 5-11.
- McCrinkle, M. (2006). *New Generations At Work: Attracting, Recruiting, Retraining & Training Generation Y*. 20.11.2014. https://www.communitywest.com.au/component/docman/?view=download&alias=298-skilled-workforce-disability-2&category_slug=fundamentals-of-recruitment.
- Monereo, C. (2004). The Virtual Construction of The Mind: The Role of Educational Psychology. *Interactive Educational Multimedia*, 9, 32-47.
- Mossberger, K. (2009). Routledge Handbook of Internet Politic. Andrew Chadwick, PhilipN. Howard (Ed.), *Toward Dijital Citizenship Adressing Inequality in the Information Age*, (173-185). Routledge, USA.
- Mossberger, K., Tolbert, C., & S. McNeal, R. S. (2007). *Digital Citizenship: The Internet, Society, and Participation*. London, England: MIT Press.
- Nachmias, R., Mioduser, D., & Shemla, A. (2001). Information and communication Technologies usage by students in an Israeli high school: Equity, gender, and inside/outside school learning issues. *Education and Information Technologies*, 6(1), 43-53.
- Nelson, M. (2003). *School Bullies Going High Tech*. 20.09.2014. <http://canoe.ca/NewsStand/LondonFreePress/2003/09/02/1744030>.
- New Media Consortium. (2005). A Global Imperative: The Report of The 21st Century Literacy Summit. Stanford, California: *The New Media Consortium*. 10.11.2014. http://www.nmc.org/pdf/Global_Imperative.pdf.
- Nocentini, A., Calmaestra, J., Schultze-Krumbholz, A., Scheithauer H., Ortega R. & Menesini E. (2010). Cyberbullying: Labels, Behaviours and Definition in Three European Countries. *Australian Journal of Guidance & Counselling* 20 (2), 129–142.

- Oblinger, D. G., ve Oblinger, J. L. (2005). *Educating the Net Generation*. 20.12.2014. www.educause.edu/educatingthenetgen/.
- Oh, E., & Reeves, T. (2014). Generational Differences and the Integration of Technology in Learning, Instruction, and Performance. J. Spector, M. Merrill, J. Elen, & M. Bishops içinde, *Handbook of Research on Educational Communications and Technology* (819-828). New York: Springer Science+Business Media.
- Olweus, D. (1993). *Bullying At School: What We Know and What We Can Do*. Cambridge: Malden: MA Blackwell Publishers Ltd.
- Ono, H. & Zavodny, M. (2007). Digital inequality: A Five Country Comparison Using Microdata. *Social Science Research*. 36, 1135–1155.
- Orhan, D., Kurt A.A., Ozan, Ş., Som-Vural, S. ve Türkan, F. (2014). Ulusal Eğitim Teknolojisi Standartlarına Genel Bir Bakış. *Karaelmas Journal of Educational Sciences*. 2, 65-79.
- Oxley, C. (2010). Digital Citizenship: Developing An Ethical and Responsible Online Culture. *International School Librarianship: Selected Papers from the IASL Annual Conference*, 1-11.
- Özdemir M. ve Akar F. (2011). Lise Öğrencilerinin Siber-Zorbalığa İlişkin Görüşlerinin Bazı Değişkenler Bakımından İncelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*. 17(4), 605-626.
- Özel, N. (2013). *Araştırma Görevlilerine Bilgi ve İletişim Teknolojileri Bağlamında Bilgi Okuryazarlığı Becerilerinin Kazandırılması*. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.
- Özsoy, T. (2009). *Fastfood'dan Facebook'a: İnternet Bağımlılığı*. Akademik Bilişim. Harran Üniversitesi: Şanlıurfa.
- Palfrey, J. Ve Gasser, U. (2008). *Born Digital, Understanding The First Generation of Digital Natives*. New York: Basic Books.

- Patchin, J. W. ve Hinduja, S. (2006). Bullies Move Beyond The Schoolyard: A Preliminary Look at Cyberbullying, *Youth Violence and Juvenile Justice*. 4(2), 148–169.
- Patchin, J., W. ve Hinduja, S. (2006). Bullies Move Beyond The Schoolyard: A Preliminary Look At Cyber Bullying. *Youth Violence and Juvenile Justice*. 4(2), 148–169.
- Pedr , F. (2006). The New Millennium Learners: Challenging Our Views on ICT and Learning. OECD-CERI.
- Peker A., Eroğlu Y. ve  itemel N. (2012). Boyun Eğici Davranışlar ile Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Arasındaki İlişkide Cinsiyetin Aracılığının İncelenmesi. *International Journal of Human Sciences*. 9(1), 205-221.
- Peker, A. (2014). Ergenlerin Siber Zorbalıkla Başa  ıkma Davranışlarının Cinsiyet Ve Sınıf Düzeyi Açısından İncelenmesi. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*, 1(1).
- Peker, A., ve Eroğlu, Y., (2015). Ergenlerde Algılanan Sosyal Destek ve Siber Zorbalığa Eğilim Arasındaki İlişkiler: Arkadaştan ve  retmenden Algılanan Sosyal Desteğin Aracı Rolü. *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 10/3 Winter, 759-778.
- Pişkin, M. (2002). Okul Zorbalığı: Tanımı, Türleri, İlişkili Olduğu Fakt rler ve Alınabilecek  nlemler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2 (2), 531-562.
- Prensky, M. (2001a). Digital Natives, Digital Immigrants Part 1. On the Horizon, 9(5), 1-6. 15.10.2014. <http://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.pdf>.
- Prensky, M. (2001b). Digital Natives, Digital Immigrants, Part 2: Do They Really Think Differently? On the Horizon, 9(6) 1-6. 15.10.2014. <http://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part2.pdf>

- Prensky, M. (2004). The Emerging Online Life Of The Digital Native: What They Do Differently Because Of Technology, and How They Do It. 10.11.2014, http://www.bu.edu/ssw/files/pdf/Prensky-The_Emerging_Online_Life_of_the_Digital_Native-033.pdf
- Prensky, M. (2005). Listen to the Natives. *Educational Leadership*, December 2005/January 2006, 63 (4) Learning in the Digital Age Pages 8-13.
- Ribble, M. & Bailey, G. (2007). *Digital Citizenship in Schools*. Washington: ISTE Press.
- Ribble, M. (2009). *Raising A Digital Child: A Digital Citizenship Handbook For Parents*. Washington DC: The International Society for Technology in Education (ISTE).
- Ribble, M. (2015). Digital Citizenship Using Technology Appropriately. 10.01.2015. <http://www.digitalcitizenship.net>.
- Ribble, M., Bailey, G. & Ross, T.W. (2004). Digital citizenship: Addressing Appropriate Technology Behavior. *Learning & Leading with Technology*, 32 (1), 6-12.
- Roffey, S. (2000). Addressing Bully In Schools: Organisational Factors From Policy To Practice. *Educational and Child Psychology*. 17(1), 6-19.
- Rosenberg, R.S. (2004). *The Social Impact of Computers*. Boston: Elsevier Academic Press.
- Sarak, Ö. (2012). *Lise Öğrencilerinde Sanal Zorbalık*. Yüksek Lisans Tezi. Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü: İstanbul.
- Serin, H. (2012). *Ergenlerde Siber Zorbalık / Siber Mağduriyet Yaşantıları ve Bu Davranışlara İlişkin Öğretmen ve Eğitim Yöneticilerinin Görüşleri*. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.
- Shariff, S. (2008). *Cyberbullying. Issues and Solutions for The School, The Classroom and The Home*. London and New York: Routledge.

- Shariff, S., & Gouin, R. (2005). *Cyber - Dilemmas: Gendered Hierarchies Free Expression and Cyber-Safety in Schools. Presented at Safety and Security in A Networked World: Balancing Cyber-Rights and Responsibilities*. Oxford Internet Institute Conference, Oxford, U.K. http://www.oii.ox.ac.uk/research/cybersafety/extensions/pdfs/papers/shaheen_shariff.pdf.
- Shelley, M., Thrane, L., Shulman, S., Lang, E., Beisser, S., Larson, T. & Mutiti, J. (2004). Digital Citizenship: Parameters of the Digital Divide. *Social Science Computer Review*. 22 (2), 256-269.
- Slonje, R. & Smith, P. K. (2008). Cyberbullying: Another Main Type of Bullying? *Scandinavian Journal of Psychology*. 49, 147-154.
- Smahel, D., Helsper, E., Green, L., Kalmus, V., Blinka, L., ve Ólafsson, K. (2012). *Excessive internet use among European children*. EU Kids Online. 20.03.2015. <http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II/Reports/ExcessiveUse.pdf>.
- Smith, P.K., Mahdavi, J., Carvalho, C., & Tippett, N. (2006). *An investigation into cyberbullying, its forms, awareness and impact, and the relationship between age and gender in cyberbullying*. A Report to the Anti-Bullying Alliance. London. UK.
- Smith, P.K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S. & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its Nature and Impact in Secondary School Pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 49(4), 376-385.
- Soydaş, D. K. (2011). *Ergenlerde ebeveyn izlemesi, sanal zorbalık ve yaşam doyumu arasındaki ilişkilerin cinsiyete göre incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.
- Sprenger, M. (2010). *Brain-Based Teaching :) in the Digital Age*. Alexandria: ASCD.
- Subrahmanyam, K. & Greenfield, P. (2008). Online Communication and Adolescent Relationship. *The Future of Children*. 18 (1), 119-146.

- Syts, Y. (2004). Beyond the Schoolyard: Examining Electronic Bullying Among Canadian Youth. Master Thesis, Carleton University, Ottawa, Ontario.
- Şahin, M. C. (2009). Yeni Binyılın Öğrencileri'nin Özellikleri. *Anadolu University Journal Of Social Sciences*, 9 (2), 155–172.
- Şahin, M., Sarı, S. V., Özer, Ö., ve Er, S.H. (2010). Lise Öğrencilerinin Siber Zorba Davranışlarında Bulunma Ve Maruz Kalma Durumlarına İlişkin Görüşleri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 21, 257-270.
- Şamlı, R. (2010). *Türk ve Dünya Hukukunda Bilişim Suçları*, Akademik Bilişim. Muğla Üniversitesi: Muğla.
- Şendağ, S. ve Uysal, Ö. (2010). Bilgi ve İletişim Teknolojileri Işığında Dönüşümler. H. F. Odabaşı (Ed.), *Vatandaşlıkta Dönüşümler* (257-280). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Şimşek, E. ve Şimşek, A. (2013). New Literacies for Digital Citizenship. *Contemporary Educational Technology*, 4(2), 126-137.
- Şişman-Eren, E. ve Kurt, A. (2011). İlköğretim Okul Müdürlerinin Teknoloji Liderliği Davranışları. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 219-238.
- Tanrıkulu, T. (2013). *Siber Zorbalık ile İlgili Değişkenlerin İncelenmesi ve Gerçeklik Terapisi Yönelimli Bir Müdahale Programının Siber Zorbaca Davranışlar Üzerindeki Etkisi*. Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Sakarya.
- Tanrıkulu, T., Kınay, H. ve Arıcak, O.T. (2013). Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 3 (1), 38-47.
- Tapscott, D. (1999). Educating the net generation. *Educational Leadership*, 56, 6-11.

- Tapscott, D. (2009). *Grown Up Digital: How the Net Generation is Changing Your World*. New York: McGraw-Hill.
- TBD (Türkiye Bilişim Derneği) (2010). Bilişim Etiği. 20.11.2014. http://www.tbd.org.tr/usr_img/cd/kamubib15/raporlarPDF/RP2-2011.pdf
- TBMM (2007). İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun. 20.01.2015. <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5651.html>.
- Tonta, Y. (2009). Dijital Yerliler, Sosyal Ağlar ve Kütüphanelerin Geleceği. *Türk Kütüphaneciliği*, 23(4), 742-768.
- Topçu, Ç. (2008). *The Relationship Of Cyber Bullying To Empathy, Gender, Traditional Bullying, İnternet Use And Adult Monitoring*. Master Dissertation. Middle East Technical University: Ankara.
- Topçu, Ç. ve Erdur-Baker, Ö. (2007). *Geleneksel Akran Zorbalığının, Siber Zorbalığının ve Bu İki Tip Zorbalık Türü Arasındaki İlişkinin Toplumsal Cinsiyet Açısından İncelenmesi*. 16. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat.
- Topçu, Ç., Erdur-Baker, Ö. & Çapa-Aydın, Y. (2008). Examination Of Cyberbullying Experiences Among Turkish Students From Different School Types. *Cyberpsychology and Behavior*. 11(6), 643-8.
- Tuncer, M., Yılmaz, Ö. ve Tan, Ç. (2011). *İnternetin Bilgi Edinme Kaynağı Olarak Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi*. 5th International Computer & Instructional Technologies Symposium. Fırat University, Elazığ.
- Turan, A. H. (2008). *İnternet Alışverişi Tüketici Davranışını Belirleyen Etmenler: Geliştirilmiş Teknoloji Kabul Modeli (E-TAM) ile Bir Model Önerisi*. Akademik Bilişim. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi: Çanakkale.
- TÜİK (2014). *Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması*. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16198>.

- Türk Dil Kurumu (TDK). (2015). 20.12.2014, <http://www.tdk.gov.tr/>.
- Türkoğlu S. (2013). *Ergenlerin Problemlı İnternet Kullanımları İle Siber Zorbalık Eğılimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: İstanbul.
- Uğraş, T. (2012). *Türkiye'deki Dijital Yerlilerin Yeni Medyayı Kullanım Alışkanlıklarının Bilgi Toplumu Bağlamında İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü: İstanbul.
- Uysal İ., Duman G., Yazıcı E. ve Şahin M. (2014). Öğretmen Adaylarının Siber Zorbalık Duyarlılıkları ve Siber Zorbalık Duyarlılık Ölçeğinin Bazı Psikometrik Özellikleri. *Ege Eğitim Dergisi*. 1, 191-210.
- Uysal Ö. (2006). *Öğretmen Adaylarının Bilgisayar Etiğine İlişkin Görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Eskişehir.
- Vandebosch, H. & Van Cleemput K. (2008). Defining Cyberbullying: A Qualitative Research İnto The Perceptions Of Respondents. *Cyberpsychology And Behaviour*, 11, 499-503.
- Vandebosch, H., Van Cleemput, K., Mortelmans, D. & Walrave, M. (2006). *Cyberbullying among youngsters in Flanders, available*. 20.12.2014. <http://www.viwt.be/files/cyberbullying%20executive%20overwiev.pdf>.
- Veen, W. (2003). A New Force For Change: Homo Zappiens. *The Learning Citizen*. 7, 5-7.
- Vizenor, K. V. (2013). *Binary Lives: Digital Citizenship and Disability Participation in a User Content Created Virtual World*. Doctoral Dissertation, University at Buffalo, New York.
- Walker, J. L., (2009). The Contextualized Rapid Resolution Cycle Intervention Model for Cyberbullying, Doctoral Thesis, Arizona State University.
- Westen, T. (2006). *Digital Citizens' Bill of Rights*. 10.10.2014. <http://research.policyarchive.org/96420.pdf>.

- Willard, N. (2006). *Cyber Bullying and Cyberthreats: Responding to the Challenge of Online Social Cruelty, Threats, and Distress*. Eugene, OR: Center for Safe and Responsible Internet Use.
- Willard, N. (2007). *Cyberbullying and Cyberthreats: Responding to the Challenge of Online Social Aggression Threats, and Distress*. Champaign Research Pres, Illinois.
- Williams, K. R. & Guerra, N. G. (2007). Prevalence and Predictors Of İnternet Bullying, *Journal Of Adolescent Health*, 41, 14-21.
- Williams, K. R. ve Guerra, N. G. (2007). Prevalence and Predictors of İnternet Bullying. *Journal of Adolescent Health*. 41(6-1), 14–21.
- Wolak, J., Mitchell, K.J., & Finkelhor, D. (2007). Does Online Harassment Constitute Bullying? An Exploration of Online Harassment by Known Peers and Online-Only Contacts. *Journal of Adolescent Health*. 41, 51-58.
- Yalın, H. İ. (2008). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*. Ankara: Nobel.
- Yaman, E. ve Peker, A. (2012). Ergenlerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyete İlişkin Algıları. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 11(3), 819 - 833.
- Yaman, E., Eroğlu, Y., ve Peker, A. (2011). Başa Çıkma Stratejileriyle Okul Zorbalığı ve Siber Zorbalık. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Yang, C-K., Choe, B-M., Baity, M., Lee, J-H. ve Cho, J-S. (2005). SCL-90-R and 16PF Profiles of Senior High School Students With Excessive İnternet Use. *Canadian Journal of Psychiatry*. 50(7), 407.
- Ybarra, M. L., Mitchell, K. J., Wolak, J. & Finkelhor, D. (2006). Examining Characteristics and Associated Distress Related to İnternet Harassment: Finding from the Second Youth İnternet Safety Survey. *Pediatrics*. 118 (4), 1169–77.

- Ybarra, M.L., & Mitchell, K.J. (2004). Youth Engaging in Online Harrassment: Associations with Caregiver-Child Relationships, İnternet Use, and Personal Characteristics. *Journal Of Adolescence*, 27, 319–336.
- Yenilmez, Y. ve Seferoğlu, S. S. (2013). Sanal Zorbalık ve Öğretmenlerin Farkındalık Durumlarına Bir Bakış. *Eğitim ve Bilim*. 38(169), 420-432.
- Yılmaz F. ve Ersoy A. (2012). Beşinci Sınıf Öğrencileri Arasındaki Dijital Bölünmenin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi: Diyarbakır İli Örneği. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 8(1), 29-42.
- Young, K. S. (2004). “İnternet Addiction: A New Clinical Phenomenon and Its Consequences”, *American Behavioral Scientist*, 48(4), 415.
- Zeydan, Ö. (2006). *Kişisel Bilgisayarlar ve İnternet Güvenliği*. XI Türkiye'de İnternet Konferansı. TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, İstanbul.

EKLER

EK 1: Kişisel Bilgi Formu

SINIF ÖĞRETMENİ ADAYLARININ DİJİTAL VATANDAŞLIK DÜZEYLERİ İLE SİBER ZORBALIK EĞİLİMLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Sevgili Öğretmen Adayları,

Bu araştırmanın temel amacı sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimlerini belirleyerek; adayların dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkiyi saptamaktır.

Cevaplayacağınız ölçme aracı, üç farklı bölümden oluşmaktadır. Toplanan veriler araştırmacı tarafından gizli tutulacak, araştırmanın amacı dışında hiçbir şekilde kullanılmayacaktır. Araştırmanın daha güvenilir sonuçlara ulaşması için, lütfen soruları samimi, tam ve doğru bir şekilde cevaplandırınız. Her ifadeye tek bir yanıt veriniz ve boş bırakmayınız.

Katkılarınız için teşekkürler.

Hilal SAKALLI

Adnan Menderes Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Öğrencisi

BÖLÜM I: KİŞİSEL BİLGİLER

- 1. Cinsiyetiniz:** () Erkek () Kız
- 2. Sınıfınız:** () 1. Sınıf () 2. Sınıf () 3. Sınıf () 4. Sınıf
- 3. Kaç yıldır internet kullanıyorsunuz?**
() 1 yıldan az () 1-2 yıl () 2-5 yıl () 5 yıldan fazla
- 4. Günde kaç saatinizi internet kullanımına ayırıyorsunuz?**
(Cep telefonunda internete girilen süre dahil)
() 1 saatten az () 1-2 saat () 2-5 saat () 5 saatten fazla
- 5. Kendi internet kullanma becerinizi nasıl değerlendiriyorsunuz?**
() Düşük () Orta () Yüksek

EK 2: Dijital Vatandaşlık Ölçeği

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1. Çevrele iletişim kurmak amacıyla dijital ortamları kullanırım.					
2. Sosyal ilişkilerimi dijital ortamlarda da yürütürüm.					
3. Dijital ortamlarda bilgi paylaşıyorum.					
4. Dijital ortamlarda gelen mesajlara cevap veririm.					
5. Dijital ortamlara rahatlıkla erişebilirim.					
6. Dijital ortamlara erişimde yaşadığım sorunları çözebilirim.					
7. Dijital ortamlara erişmek için gerekli olan teknolojileri kullanabilirim.					
8. Kendimi dijital okuryazar olarak tanımlarım.					
9. Dijital ortamlarda araştırma yapma konusunda kendime güvenirim.					
10. Dijital ortamlar işbirlikli projeler yürütürüm.					
11. Dijital ortamları rahatlıkla kullanabilmek için gerekli olan becerilere sahibim.					
12. Dijital ortamlarda araştırma yaparken bilgileri eleştirel bir şekilde analiz eder ve değerlendiririm.					
13. Dijital ortamlarda bilgiyi nasıl oluşturacağımı ve paylaşacağımı bilirim.					
14. Dijital ortamlarda kendimi güvende hissetmem.					
15. Dijital ortamlarda farklı kullanıcı adı ve şifre kullanırım.					
16. Dijital ortamlarda farklı güvenlik önlemleri alırım.					
17. Dijital ortamlarda kişisel gizliliğe saygı duyarım.					
18. Dijital ortamlarda başkalarına zarar vermem.					
19. Dijital ortamlarda başkalarının paylaşımına açık olmayan fikirlerini kaynak göstermeden kullanırım.					
20. Dijital ortamlarda sahip olduğum hakların farkındayım.					
21. Dijital ortamların kullanımına yönelik kuralları bilirim.					
22. Dijital ortamlarda iletişim kurarken saygılı davranırım.					
23. Dijital ortamlardaki sorumluluklarımı yerine getiririm.					
24. Dijital ortamlarda başkalarının etkinliklerine ya da işlerine zarar vermek suçtur.					
25. Dijital ortamlarda programları yasadışı yollarla indirmek suçtur.					
26. Dijital ortamlarda yer alan kopyalama izni verilmeyen metinleri kopyalamak suçtur.					
27. Dijital ortamlara spamlar, virüsler ve Trojanlar göndermek suçtur.					
28. Dijital ortamları bağımlılık derecesinde kullanırım.					
29. Dijital ortamlar sağlığımı olumsuz etkiler.					
30. Dijital ortamlar psikolojimi bozar.					
31. Dijital ortamlarda alışveriş yaparım.					
32. Dijital ortamlarda satın almak ya da satmak ile ilgili işleyişi bilirim.					
33. Dijital ortamlardaki alışveriş sitelerini takip ederim.					

EK 3: Siber Zorbalık Tutum Ölçeği

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1. Birinin açık unuttuğu facebook hesabındaki bilgilerine gizlice bakmaktan kendimi alıkoyamam.					
2. Arkadaşlarımın facebook hesaplarının açık kaldığını görsem çevrimiçi arkadaşlarıyla onun yerine konuşmak beni çok eğlendirir.					
3. Arkadaşlarımın e-posta hesaplarının açık kaldığını görsem bütün mesajlarını okumaktan çekinmem.					
4. Bir insanın yüzüne asla söyleyemeyeceğim Şeyleri internette yazmaktan çekinmem.					
5. Bir insanın yüzüne asla söyleyemeyeceğim Şeyleri cep telefonunda söylemekten çekinmem.					
6. Cinsiyeti farklı göstererek facebook, twitter hesabı oluşturmak çok zevklidir.					
7. Arkadaşlarımın Facebook, MSN hesaplarının Şifrelerini onların haberi olmadan kullanmakta sakınca görmem.					
8. Birinin e-mail hesabının Şifresini alarak özel mesajlarına ulaşmak çok heyecan vericidir.					
9. Birinin flash diskini elime geçirirsem bilgilerini kopyalamaktan rahatsızlık duymam.					
10. İnternette arkadaşlarıma hoşlanmayacakları kötü isim ya da lakap takmaya bayılıyorum.					
11. Facebook duvarını kullanarak birine hakaret etmekten rahatsızlık duymuyorum.					
12. Cinsiyeti farklı göstererek karşı tarafı kandırmayı sakıncalı bulmuyorum.					
13. Başkalarının e-posta Şifrelerini ele geçirerek erişimini engellemeyi eğlenceli buluyorum.					
14. Başka birinin bilgisayarındaki bilgileri izinsiz almak beni heyecanlandırıyor.					
15. Cep telefonu ile habersiz utandırıcı resim çekip web’de yayınlamak eğlencelidir.					
16. Birinin messenger hesabının Şifresini alarak özel mesajlarına ulaşmak heyecan vericidir.					
17. Birine SMS aracılığı ile incitici mesaj göndermekte sakınca görmüyorum.					
18. İnternette herhangi biriyle kurduğum görüntülü iletişimi ondan habersiz, başka biriyle paylaşmak bana keyif verir.					
19. Online oyunlarda Başkalarını tehdit etmek heyecan vericidir.					
20. Birisini kötüleyen ya da utandıran web sayfaları hazırlamak eğlencelidir.					
21. Başkalarına virüslü mail yollamak beni eğlendiriyor.					
22. E-posta aracılığı ile birisine hakaret içeren mesajlar göndermekten rahatsızlık duymuyorum.					
23. Gizlice çekilen uygunsuz görüntüler aracılığıyla şantaj yapmak sakıncalıdır.					
24. İnternette başkalarının fotoğraflarını izin almadan farklı sitelerde yayınlamak kabul edilemez bir davranıştır.					

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
25. İnternette arkadaşlarım hakkında dedikodu yayarsam kendimi kötü hissederim.					
26. MSN/SMS ile paylaşılan kişisel bilgileri Başkalarına yaymayı yanlış buluyorum.					
27. İnternette Başkalarıyla alay etmek kesinlikle hoş görülmemelidir.					
28. İnternette Başkalarının resimlerini montajlayıp kullanarak küçük düşürmeyi uygun bulmuyorum.					
29. Facebook, Twitter gibi sitelerde Başkalarının adını gizlice kullanarak hesap açmayı zaman kaybı olarak görüyorum.					
30. İnternette başkasının adını kullanarak e-mail hesabı açmayı doğru bulmuyorum.					
31. Cep telefonundan başkalarının fotoğraflarını izin almadan diğer kişilere göndermeyi sakıncalı buluyorum.					
32. Kendi facebook fotoğraflarına sahte bir hesapla yorum yazmanın anormal bir davranış olduğunu düşünüyorum.					
33. Başkalarının internetteki nick''ini kullanmak kabul edilemez bir davranıştır.					
34. Arkadaşlarımın fotoğraflarını izinsiz çekip yayınlamayı doğru bulmuyorum.					
35. Facebook veya MSN şifrelerimin Başkalarının eline geçebileceği ihtimali beni endişelendiriyor.					
36. Facebook ve twitter''da hakkımda yazılan dedikodulardan rahatsızlık duyuyorum.					
37. Başkalarının bilgisayarındaki bilgilere izinsiz ulaşabileceklerini düşünmek beni kaygılandırıyor.					
38. Başkalarının bilgilerimi kullanarak facebook, twitter hesabı açmaları beni kızdırıyor.					
39. Habersiz çekilen görüntülerimin Başka sitelerde yayınlanabileceğini düşünmek uykularımı kaçırıyor.					
40. Facebook''ta hakkımda yayılan iftiralara yüzünden okula konsantre olmakta zorluk çekerim.					
41. Arkadaşlarımın sırlarımı internette yayınlamaları beni rahatsız ediyor.					
42. Arkadaşımın Başkalarının resimlerini web''de izinsiz yayınladığını bilsem onu durdurmaya çalışırım.					

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Hilal SAKALLI

Doğum Yeri : İzmir

EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi : Adnan Menderes Üniversitesi

Yüksek Lisans Öğrenimi : Adnan Menderes Üniversitesi

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

BİLİMSEL FAALİYETLERİ

Çiftci, S. ve Sakallı, H. (2014). *Öğretmen Adaylarının İnternet Bağımlılık Düzeyleri ile Yürütücü Biliş Becerilerinin Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. 8. Uluslararası Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Sempozyumu. 18-20 Eylül 2014, Trakya Üniversitesi, Edirne.

Çiftci, S. ve Sakallı, H. (2014). *Sınıf Öğretmeni Adaylarının Eğitsel İnternet Kullanımları*. 13. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitim Sempozyumu. 29-31 Mayıs 2014, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurumlar ve Yıl : İzmir Bahçeşehir Koleji / 2013-2015

TED İzmir Koleji /2015-

İLETİŞİM

E-posta Adresi : hilal.sakalli90@gmail.com